

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มศิลปินที่มีผลงานระดับประเทศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบทการเมืองไทย (พ.ศ.2525 - 2550) ฉบับนี้ แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 ระดับ คือ กลุ่มศิลปินที่มีผลงานระดับประเทศ และกลุ่มศิลปินที่มีผลงานในระดับท้องถิ่น สำหรับบทที่ 4 จะเป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มศิลปินที่มีผลงานในระดับประเทศ อันได้แก่ วงคาราวาน วงคาราบาว พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ โดยในการนำเสนอ ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอข้อมูลออกเป็น 4 ช่วงสมัย ดังนี้

1. วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ (พ.ศ. 2525 – 2530)
2. วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจเฟื่องฟู (พ.ศ. 2531 - 2539)
3. วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตช่วงประชาธิปไตยเต็มใบกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2540 - 2543)
4. วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจประชานิยม (พ.ศ. 2544 – 2550)

4.1 บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

4.1.1 ช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ (พ.ศ. 2525 – 2530)

มีนาคม 2523 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก้าวขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังการลาออกของ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรีคนก่อนหน้า แนวทางการดำเนินงานของ พล.อ.เปรมได้รับการขนานนามว่าเป็น “เปรมาธิปไตย” ซึ่งเป็นการบริหารประเทศแบบ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ”⁷⁴ เนื่องจากเป็นแนวทางของการประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันหลักของประเทศที่มีอำนาจสูง คือ ทหาร สถาบัน และกลุ่มทุน

⁷⁴ นักวิชาการอาวุโสอย่างเกษียร เตชะพีระ อธิบายว่าระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบสมัยรัฐบาล พล.อ.เปรม นั้น มีสิ่งที่น่าสังเกต คือ 1) นายกรัฐมนตรีไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง มีกองทัพและสถาบันอำนาจนำตามประเด็นค้ำจุนหนุนหลัง 2) จุดสังเกตมาจากการแต่งตั้ง 3) ระบบราชการอำนาจนิยมรวมศูนย์ภายใต้การนำของกองทัพเป็นฐาน และกลไกการใช้อำนาจเหนือเศรษฐกิจสังคม 4) รัฐบาลการเป็นหุ้นส่วนกับกลุ่มทุนต่างๆ แทนที่จะเป็นเครื่องมือในการยึดกุมของกลุ่มทุนการเมืองใหญ่ (สมเกียรติ ตั้งนโม และคณาจารย์ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, 18 เมษายน 2553 **คิดพลาด!** การอ้างอิงการเชื่อมโยงหลายมิติไม่ถูกต้อง)

เหตุการณ์การเมืองในยุค พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ถือว่าทหารเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองเป็นอย่างมาก สาเหตุหลักมาจากการปกครองด้วยระบอบเผด็จการทหาร ก่อนหน้าที่เป็นไปอย่างยาวนาน เมื่อรัฐบาล พล.อ.เปรม เข้ามาบริหารงาน วิธีการดำเนินงานที่คล่องตัวที่สุด คือ การบริหารที่เอื้อประโยชน์ต่อระบบทหารที่ยังคงมีอำนาจและกลุ่มธุรกิจที่เริ่มจะเข้ามามีอำนาจในทางการเมือง

พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรียาวนานถึง 8 ปี 5 เดือน นับตั้งแต่ 3 มีนาคม 2523 จนถึง 4 สิงหาคม 2531 แม้จะมีการยุบสภาถึง 3 ครั้ง แต่ พล.อ.เปรมก็ยังคงอยู่ในอำนาจมิเสื่อมคลาย ทั้งนี้การประสานประโยชน์และอำนาจบารมีภายในกองทัพมีส่วนช่วยเหลือเป็นอย่างมาก การวางโครงสร้างอำนาจของตนในกองทัพของ พล.อ.เปรม ถือเป็นการปูพรมทางการเมืองที่น่าสนใจ เพราะการสร้างอำนาจผ่านกองทัพนั้นไม่ต่างจากเผด็จการเท่าใดนัก เพียงแต่เผด็จการของ พล.อ.เปรม เป็นเผด็จการที่ประสานประโยชน์กับส่วนอื่นด้วย จึงทำให้ไม่สามารถมองเห็นจุดนี้ได้อย่างชัดเจน และเป็นที่มาของระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ

การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจถือเป็นนโยบายสำคัญในการบริหารงานลำดับต้นๆ ของรัฐบาลพล.อ.เปรม เนื่องจากช่วงก่อนหน้านั้นเกิดปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขึ้นราคาน้ำมัน ทำให้ประชาชนเกิดความเดือดร้อนเป็นอย่างมากจนถึงกับลุกขึ้นมาต่อต้านรัฐบาล พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ จนในที่สุดต้องประกาศลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2523 พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีคนต่อมาจึงต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจโดยเร่งด่วน อาทิ การประกาศลดราคาน้ำมันเชื้อเพลิง การสร้างงานเพิ่มเติม การสั่งห้ามขึ้นราคาสินค้า การปรับปรุงโครงสร้างราคาน้ำมันใหม่ การแก้ปัญหาภัยแล้งในชนบท เป็นต้น

ปี 2524 เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันโลก ส่งผลให้ราคาน้ำมันดิบในตลาดโลกพุ่งขึ้นถึงบาเรลละ 34 ดอลลาร์สหรัฐ เศรษฐกิจโลกต่างซบเซา ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ รัฐบาลพล.อ.เปรมจึงประกาศลดค่าเงินบาท โดยให้เหตุผลว่าเงินบาทแข็งค่ามาก เมื่อเทียบกับเงินสกุลของประเทศต่างที่ค้าขายกับไทย ทำให้ฐานะการแข่งชันการส่งออกสินค้าของประเทศไทยในตลาดต่างประเทศด้อยลง จนส่งผลต่อปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงินของประเทศมากขึ้น และส่งผลกระทบเป็นวงกว้างต่อสังคม

ผลกระทบที่เห็นได้ชัดจากภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง คือ การดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่เต็มไปด้วยการต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอดจากการแข่งขันในสภาวะทุนนิยม และความเหลื่อมล้ำ อันเป็นผลสืบเนื่องจากสภาวะดังกล่าว ได้กลายมาเป็นวัตถุดิบชั้นดีในการแต่งเพลงของศิลปินเพื่อชีวิต โดยกลุ่มคนที่เป็นตัวแสดงในการแต่งเพลง มิได้กล่าวถึงแต่ชนชั้นชาวนาและแรงงานดังเช่น ช่วงเดือนตุลาเท่านั้น หากแต่เป็นทุกชนชั้น หลายกลุ่มบุคคลและหลากหลายอาชีพ อันถือว่เป็นการขยายขอบเขตของเพลงเพื่อชีวิต ที่จากเดิมมักจะบรรยายถึงสภาพความทุกข์ยากของชนชั้นล่าง แต่ได้หมายรวมถึงทุกคนในสังคมที่ต้องต่อสู้เพื่อดำรงชีวิตรอดในสังคม

แม้รัฐบาลจะใช้ความพยายามอย่างหนักในการแก้ไขปัญหาภาวะเศรษฐกิจ อาทิ การขึ้นภาษีตัดทอนเงินกู้ยืมจากต่างประเทศ (Withholding Tax) การนำเงินคงคลังออกมาใช้ การดำเนินนโยบายส่งเสริมการลงทุนโดยการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐบาลและเอกชน (กรอ.) หรือแม้แต่การกู้เงินจากสถาบันการเงินเอกชนต่างประเทศมาใช้อุดหนุนแทนเงินงบประมาณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ซึ่งถือเป็นการกู้เงินจาก IMF เป็นครั้งแรกของประเทศไทยในปี 2524 แต่ผลจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกกลับไม่ได้ช่วยให้เศรษฐกิจของไทยกระเตื้องขึ้นสักเท่าใดนัก

ปัญหาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจด้านต่างประเทศเพิ่มขึ้นจนถึงจุดวิกฤติปี 2526 เมื่อเงินสำรองของประเทศเหลือเพียง 2,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐ รัฐบาลจึงออกมาตรการจำกัดการขยายตัวของสินเชื่อและเพิ่มอัตราดอกเบี้ยมาตรฐาน จากร้อยละ 11.5 ในช่วงต้นปี 2526 เป็นร้อยละ 13 ต่อปี (การคลัง, กระทรวง, 7 มิถุนายน 2553) ทำให้ประชาชนได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก

ปี 2527 รัฐบาลปรับปรุงนโยบายด้านการคลังและการพาณิชย์ โดย ยกเลิกการผูกค่าเงินบาทไว้กับดอลลาร์สหรัฐ มาเป็นการผูกค่าเงินบาทไว้กับกลุ่มเงินตราของประเทศคู่ค้าสำคัญของไทย นอกจากนั้นยังรณรงค์ปลุกฝังให้ประชาชนช่วยกันประหยัด และหันมาใช้สินค้าไทยลดการฟุ่มเฟือย ชะลอการนำเข้า และส่งเสริมการส่งออก

พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรียาวนานถึง 8 ปี 5 เดือน นับตั้งแต่ 3 มีนาคม 2523 จนถึง 4 สิงหาคม 2531 แม้จะมีการยุบสภาถึง 3 ครั้ง แต่ พล.อ.เปรมก็ยังคงอยู่ในอำนาจมิเสื่อมคลาย ทั้งนี้การประสานประโยชน์และอำนาจบารมีภายในกองทัพมีส่วนช่วยเหลือเป็นอย่างมาก ซึ่งการวางโครงสร้างอำนาจของตนในกองทัพของ พล.อ.เปรม ถือเป็นการปูพรมทางการเมืองที่น่าสนใจ เพราะการสร้างอำนาจผ่านกองทัพนั้นไม่ต่างจากเผด็จการเท่าใดนัก

เพียงแต่เผด็จการของ พล.อ.เปรม เป็นเผด็จการที่ประสานประโยชน์กับส่วนอื่นด้วย จึงทำให้ไม่สามารถมองเห็นจุดนี้ได้อย่างชัดเจน และเป็นที่มาของระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ

4.1.1 ช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจเฟื่องฟู (พ.ศ. 2531 - 2539)

ช่วงปี 2531 – 2539 ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงรัฐบาลถึง 6 ชุด ได้แก่ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ (2531 - 2534), คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) (2534), นายอานันท์ ปันยารชุน (2534 - 2535), พลเอกสุจินดา คราประยูร (2535), นายชวน หลีกภัย (2535 - 2538), นายบรรหาร ศิลปอาชา (2538 - 2539) และ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ (2539 - 2540)

ช่วงนี้ถือเป็นยุคประชาธิปไตยแบบเต็มใบ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความผันผวนทางการเมือง ทำให้เปลี่ยนแปลงรัฐบาลหลายชุด เพราะหัวหน้ารัฐบาลไม่มีอำนาจเบ็ดเสร็จดังช่วงเวลาที่ผ่านมา ส่งผลให้นโยบายของแต่ละรัฐบาลเกิดความไม่ต่อเนื่องอย่างไรก็ตาม ประชาธิปไตยเต็มใบก็เป็นสิ่งสำคัญ เพราะนั่นหมายความว่าอำนาจส่วนหนึ่งที่จะเป็นของประชาชนได้กลับคืนมา มิใช่หยุดอยู่กับรัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจเบ็ดเสร็จของนายกรัฐมนตรี

ในปี 2531 – 2534 รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ มีผลงานเด่น คือ นโยบายการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจด้านการค้าและการลงทุนกับประเทศอินโดจีน ด้วยการประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ซึ่งสนามรบดังกล่าวหมายถึงกัมพูชา และเวียดนาม จน พล.อ.ชาติชาย ได้รับฉายาว่า “มิสเตอร์อินโดจีน” โดยมีการดำเนินการเพื่อสนับสนุนนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นการค้าในหลายรูปแบบ⁷⁵

จนกระทั่งในปี 2532 หลังจากเวียดนามถอนกำลังทหารออกจากกัมพูชา⁷⁶ ประเทศไทยหันมาใช้สื่อทางวัฒนธรรมควบคู่กับความสัมพันธ์ทางการเมืองอื่นๆ ในการเปลี่ยนสนามรบให้เป็นการค้า จึงส่งวงคาราวานและศิลปินเพื่อชีวิตอื่นๆ เช่น พงษ์สิทธิ์ คัมภีร์ (ปู) เป็น

⁷⁵ อาทิ การจัดการประชุม TIM: Thailand Informal Meeting เพื่อผลักดันให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา และให้เขมรที่แบ่งแยกฝ่ายต่างๆ มาเจรจาที่กรุงเทพฯ การผลักดันให้มีการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว และการผลักดันให้มีการก่อตั้งเอเปค (APEC) หรือความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation) ซึ่งเวียดนามได้เข้าร่วมเป็นประเทศสมาชิก เป็นต้น

⁷⁶ สาเหตุหนึ่งเกิดจากการที่สหภาพโซเวียตปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจตามนโยบาย Glasnot (เปิดกว้างทางการเมือง) และ Perestroika (ปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจโดยนำระบบทุนนิยมมาใช้) ตามแนวทางของมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachyov) ผู้นำคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียต ทำให้จำเป็นต้องพิจารณาค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น จึงลดความช่วยเหลือเวียดนาม

ตัวแทนทูตวัฒนธรรมเดินทางไปเล่นคอนเสิร์ตเพื่อสันติภาพที่กรุงพนมเปญ บริเวณหน้าปราสาทหินนครวัดในปีถัดมา แม้จะไม่มีไฟฟ้า แต่รัฐบาลกัมพูชาก็แสดงท่าที่เป็นมิตรด้วยการต่อสายไฟฟ้ายาวถึง 8 กิโลเมตรมาให้

นอกจากนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นการค้า ซึ่งเกิดจากแนวคิดของทีมที่ปรึกษาเศรษฐกิจสมัย พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ หรือที่เรียกว่า "ที่ปรึกษากันดัช" อันเป็นการรวบรวมนักวิชาการชั้นนำของประเทศเอาไว้ รวมทั้งการอนุมัติให้เอกชนเข้ามาลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในหลายโครงการ⁷⁸ กอปรกับภาวะเศรษฐกิจโลกกระเตื้องขึ้น โดยมีสาเหตุหลักมาจากการลดราคาน้ำมันและค่าเงินสหรัฐอเมริกาอ่อนตัว ส่งผลดีต่อการส่งออกของไทยซึ่งสูงขึ้น ทำให้ต่างชาติย้ายฐานการลงทุนจากประเทศที่ค่าเงินแข็งมายังไทย เช่น ญี่ปุ่น ไต้หวัน และเกาหลีใต้ รัฐบาลจึงผ่อนคลายนโยบายการเงินการคลัง ลดอัตราดอกเบี้ยในประเทศและลดภาษีอากรบางประเภท ลดราคาขายปลีกผลิตภัณฑ์น้ำมัน ลดค่ากระแสไฟฟ้า ฯลฯ (การคลัง, กระทรวง, 7 มิถุนายน 2553)

ประเทศไทยจึงก้าวเข้าสู่ยุคทองของเศรษฐกิจหรือที่เรียกว่าเศรษฐกิจเฟื่องฟู โดยอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงเฉลี่ยร้อยละ 9.9 ต่อปี กระทั่งมีการคาดหมายโดยทั่วไปว่าประเทศไทยจะเป็น "เสือตัวที่ 5" ของเอเชีย (Fifth Asian Tiger) ต่อจาก "4 เสือเศรษฐกิจของเอเชีย" คือ เกาหลีใต้ ฮองกง สิงคโปร์ และไต้หวัน เนื่องจากการขยายทางเศรษฐกิจเกิดจากภาคอุตสาหกรรมและบริการถึงร้อยละ 13.7 และ 9.9 ต่อปี แต่ในขณะเดียวกันภาคการเกษตรอันเป็นหลักของประเทศไทยกลับเติบโตเพียงร้อยละ 2.9 ต่อปี

⁷⁷ อาทิ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ รับผิดชอบหลักเรื่องสิทธิเสรีภาพประชาชน สิทธิมนุษยชน การเจรจาสันติภาพในกัมพูชากับเขมร 3 ฝ่าย และยกเลิก พร.42 อันเป็นคำสั่งของคณะปฏิวัติในการควบคุมการสื่อสารมวลชน, ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ รับผิดชอบหลักเรื่องระเบียบข้อกฎหมาย การร่างวาระคณะรัฐมนตรี และระบบการบริหารงานต่างๆ ของนายกรัฐมนตรี, ดร.สุรเกียรติ์ เสถียรไทย รับผิดชอบหลักด้านกฎหมายระหว่างประเทศ การเจรจาการค้าและท่าทีต่างๆ ของรัฐบาลในระดับสากล, ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช รับผิดชอบหลักเรื่องการปฏิรูปการเมือง, ดร.สังศิต พิริยะรังสรรค์ และ ดร.นิคม จันทรวิทุร รับผิดชอบหลักด้านสังคมและแรงงาน เป็นต้น

⁷⁸ เช่น โครงการโทรศัพท์พื้นฐาน 3 ล้านเลขหมาย โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ โครงการรถไฟฟ้ามหานครในเขตกรุงเทพมหานคร และโครงการทางด่วนยกระดับ เป็นต้น

กรณีทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์⁷⁹ ในสมัยรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ถือว่าสำคัญในช่วงเวลานั้น เรื่องราวการขโมยโบราณวัตถุชิ้นนี้มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน และจบด้วยการร่วมทวงสมบัติชาติคืนจากสหรัฐอเมริกาจากทุกภาคฝ่าย จนกระทั่งในปี 2331 ทับหลังนารายณ์จึงกลับคืนสู่มาตุภูมิอีกครั้ง

เรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อปี 2516 เมื่อ ม.จ.สุภัทโรดิศ ดิศกุล คณบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และ ดร.ไฮแรม วูดเวิร์ด จูเนียร์ อดีตอาสาสมัครสันติภาพที่เคยสอนอยู่ในมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ไปพบกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์โดยบังเอิญที่สถาบันศิลปะนครชิคาโก สหรัฐอเมริกา ในสภาพพลวอดลายขอบขาวของทับหลังถูกกระเทาะออกไปครึ่งหนึ่ง จึงทำการตรวจสอบจนสืบทราบพบว่าวัตถุโบราณล้ำค่าชิ้นนี้เป็นของ "เจมส์ อัลสตอร์ฟ" มหาเศรษฐีชาวอเมริกันและประธานมูลนิธิ อัลสตอร์ฟที่ให้สถาบันศิลปะนครชิคาโกยืมไปโชว์ นักโบราณคดีทั้งสอง จึงทรงส่งหนังสือแจ้งอธิบดีกรมศิลปากรอย่างเป็นทางการว่า "ควรจะขอคืน"

ช่วงระหว่างปี 2516 - 2521 กรมศิลปากรดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ทั้งทำหนังสือและส่งหลักฐานยืนยันโดยตรงถึงรัฐบาลสหรัฐ รวมทั้งกระทรวงการต่างประเทศและสถานทูตไทยในอเมริกา จนถึงองค์การที่สามอื่นๆ ในปี 2530 เมื่อการบูรณะเกือบจะเสร็จสมบูรณ์ จึงเริ่มกระบวนการติดตามทวงคืนอีกครั้ง โดยมีหนังสือตรงจากผู้อำนวยการสถาบันศิลปะแห่งชิคาโก เสนอให้มีการแลกเปลี่ยนโบราณวัตถุที่มีคุณค่าทางศิลปะเท่าเทียมกัน แต่กรมศิลปากรยืนยันจะไม่มีการแลกเปลี่ยนโบราณวัตถุที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นอันขาด

การต่อสู้เรียกร้องจากหลายส่วนหลายฝ่ายที่ร่วมมือกันส่งผลให้ 10 พฤศจิกายน 2531 ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์เดินทางกลับประเทศไทย โดยสายการบินยูไนเต็ด แอร์ไลน์ส เที่ยวบิน 21 หลังจากหายไปนานกว่า 23 ปี และต่อมานำไปประดิษฐานที่ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ ถิ่นมาตุภูมิ

⁷⁹ ทับหลังที่ถือว่ามียี่ห้อเสียงมากที่สุดและงดงามมากที่สุดในประเทศไทย คือ ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ที่ประดับอยู่ประตูทางเข้ามณฑปปราสาทประธาน ด้านทิศตะวันออก ปราสาทหินพนมรุ้ง อ.พระเกี้ยว จ.บุรีรัมย์ ความงามของการแกะสลักพระวิษณุหรือพระนารายณ์สี่กร บรรทมตะแคงขวา บนหลังพญานาคนาคาคราช และภาพพระนางลักษมีชายาของพระองค์ซึ่งอยู่บริเวณปลายพระบาทของพระนารายณ์ถือเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ใจสำหรับเหล่านักสะสมของโบราณทั้งหลาย

ปี 2533 ภาพพจน์ของรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ตกต่ำลงอย่างมาก สาเหตุมาจากปัญหาประสิทธิภาพในการบริหารงาน ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาคอร์รัปชัน จนได้รับฉายาว่า “บุฟเฟต์คาบิเนต” เพราะมีข้อมูลการทุจริตและประพฤติมิชอบของรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดนี้เกิดขึ้นมากมาย บุฟเฟต์คาบิเนตจึงกลายเป็นคำที่ใช้เปรียบเทียบกับเหล่ารัฐมนตรีที่สามารถทุจริตได้โดยสะดวก เหมือนกับการรับประทานอาหารบุฟเฟต์ที่รับประทานเท่าไรก็ได้ เนื่องจากการทุจริตคอร์รัปชันเป็นอย่างมาก เช่น กรณีโคเวตาส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูป การให้สัมปทานเดินรถเมล์ การลงมติไม่ไว้วางใจสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น ในที่สุดคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ⁸⁰ (รสช.) จึงใช้ข้ออ้างนี้ในการทำรัฐประหารวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534

๔ แต่ในเบื้องต้น ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์ (2546: 440) ระบุว่าเกิดจากความขัดแย้งระหว่างพลเอกชาติชายและคณะนายทหาร จปร.รุ่น 5 อันมีหัวหน้ารุ่น คือ พลเอก สุจินดา คราประยูร ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก โดยปะทะความรุนแรงจากเหตุการณ์การชะลอพิจารณาโครงการซื้ออาวุธของกองทัพเป็นมูลค่ากว่าหมื่นล้านบาท ทั้งนี้ นายเกรียงศักดิ์ ชุณหะวัณ หนึ่งในทีมที่ปรึกษาเศรษฐกิจบ้านพิษณุโลก เปิดเผยมตอกรณีนี้ภายหลังว่า

เชื้อไฟของการรัฐประหารเริ่มต้นจากสื่อมวลชน ไทยรัฐซึ่งเปิดธุรกิจฉบับกลางคืนอยู่ อาจเปิดเกินกว่ากฎหมายกำหนด คุณเฉลิม (เฉลิม อยู่บำรุง) ซึ่งขณะนั้นเป็นรมต.ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี - ผู้วิจัย) เข้าไปเข้มงวดกวดขันเรื่องเวลาการเปิดปิด ทำให้ไทยรัฐตอบโต้คืนด้วยการโจมตีว่ารัฐบาลพ่อผมเป็นบุฟเฟต์คาบิเนต โจมตีเรื่องคอร์รัปชัน

(นักข่าวชาวรากหญ้า, 2552)

คณะรสช. เลื่อนนายอานันท์ ปันยารชุน ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แม้รัฐบาลภายใต้แกนนำของนายอานันท์จะประกอบไปด้วยเทคโนโลยีคนรุ่นใหม่ และนักธุรกิจที่มีชื่อเสียง อย่างไรก็ตาม อำนาจทางการเมืองยังคงตกอยู่ในมือของคณะรสช. เนื่องจากตำแหน่งสำคัญของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหมเป็นของสมาชิก รสช. กอปรกับความไม่ลง

⁸⁰ รสช.มีพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ดำรงตำแหน่งประธาน พลเอกสุจินดา คราประยูร (ผู้บัญชาการทหารบก), พล.อ.อ.เกษม วิจารณ์ (ผู้บัญชาการทหารอากาศ), พล.ร.อ.ประพัฒน์ กฤษณจันทร์ (ผู้บัญชาการทหารเรือ) เป็นรองหัวหน้าคณะ และมีพลเอกอิสระพงศ์ หนุนภักดี (รองผู้บัญชาการทหารบก) เป็นเลขานุการ ซึ่งพลเอก สุจินดา คราประยูร เป็นผู้อยู่เบื้องหลังการรัฐประหารคนสำคัญ โดยต่อมาหลังจากพลเอกสุนทร คงสมพงษ์เกษียณอายุก็ได้เข้ารับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดอีกตำแหน่งหนึ่งในวันที่ 1 ตุลาคม 2534

รอยทางจุดยืนทางการเมืองจากทั้งสองฝั่ง กล่าวคือ รัฐมนตรีเทคโนโลยีเทคโนโลยีต้องการปฏิรูปการบริหารระบบเศรษฐกิจ ส่วนคณะรชช. ต้องการฟื้นฟูการควบคุมของฝ่ายทหารเหนือระบบสังคมและการเมือง รวมทั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญที่ คณะ รชช.เป็นผู้แต่งตั้ง เสนอรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (2534) ซึ่งมีเนื้อหาว่านายกรัฐมนตรี สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภาสมาชิกมาจากการแต่งตั้ง ส่งผลให้เกิดการชุมนุมประท้วงจากประชาชนและเหล่านักวิชาการในเดือนพฤศจิกายน เพราะร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวมีเนื้อหาสืบทอดอำนาจของ รชช. พลเอกสุจินดาจึงต้องลดแรงกดดันด้วยการออกมาประกาศว่าตนและพล.อ.อ.เกษตร จะไม่ขอรับตำแหน่งทางการเมืองใดๆ ภายหลังจากเลือกตั้ง

7 ธันวาคม 2534 สภานิติบัญญัติลงมติเห็นชอบร่างรัฐธรรมนูญด้วยคะแนนเสียง 262 ต่อ 7 โดยทิ้งข้อขัดแย้งที่จะนำไปสู่ปัญหาในอนาคต อาทิ นายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง, วุฒิสภามีอำนาจร่วมอภิปรายและลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลและพระราชกำหนด, มีบทเฉพาะกาลให้ประธานสภา รชช. เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี แทนที่จะเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น ต่อมาสมาชิกบางคนของคณะ รชช. เคลื่อนไหวร่วมกับนักการเมืองหลายกลุ่มจัดตั้งพรรคสามัคคีธรรม โดยมีนายณรงค์ วงศ์วรรณ เป็นหัวหน้าพรรค และพยายามส่งคนสนิทเข้ามาคุมตำแหน่งบริหารในพรรคอื่นๆ เช่น พรรคชาติไทย และพรรคกิจสังคม เป็นต้น ท่ามกลางเสียงวิจารณ์ว่า นั่นคือความเคลื่อนไหวในการสืบทอดอำนาจของผู้นำสภา รชช.

22 มีนาคม 2535 มีการจัดเลือกตั้งทั่วไปอีกครั้ง ผลปรากฏว่าพรรคสามัคคีธรรมได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาล โดยประกอบด้วยพรรคร่วม คือ พรรคชาติไทย, กิจสังคม, ประชากรไทย และราษฎร บรรดาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกจึงสนับสนุนให้นายณรงค์ วงศ์วรรณ หัวหน้าพรรคสามัคคีธรรมเป็นนายกรัฐมนตรี อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนมองว่า การเลือกตั้งครั้งนี้ เป็นการเลือกตั้งที่สกปรกที่สุดครั้งหนึ่งของประเทศไทย

ต่อมานางมาร์กาเร็ต แทตโวลเลอร์ โฆษกกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐ ระบุว่า นายณรงค์ เป็นผู้หนึ่งที่ "ต้องห้าม" ไม่สามารถขอวีซ่าเดินทางเข้าสหรัฐได้ เพราะมีความใกล้ชิดกับนักค้ายาเสพติดรายใหญ่ ทำให้เขาประกาศถอนตัว พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ ประธาน รชช. จึงต้องยุติการนำชื่อนายณรงค์ขึ้นทูลเกล้าฯ และเสนอชื่อของ พล.อ.สุจินดา คราประยูร ขึ้นแทน ท่ามกลางเสียงต่อต้านเรื่องการตรึงบัตต์สตั๊ต เพราะเขาเคยประกาศว่าจะไม่ดำรงตำแหน่งทางการเมือง แต่ในที่สุดวันที่ 7 เมษายน มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้พลเอกสุจินดาซึ่งลาออก

จากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและผู้บัญชาการทหารบกเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 19 โดยอ้างความจำเป็นที่ต้อง “เสียสัจย์เพื่อชาติ”

วันรุ่งขึ้น ร.ต.ฉลาด วรฉัตร อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประกาศอดอาหารประท้วงต่อต้านพลเอกสุจินดาบริเวณหน้ารัฐสภา ซึ่งได้กลายเป็นชนวนแรกของการประท้วง ส่วนพรรคฝ่ายค้าน ได้แก่ พรรคความหวังใหม่, ประชาธิปัตย์, พลังธรรม, เอกภาพ และกลุ่มองค์กรต่างๆทั่วประเทศประกาศคัดค้านการสืบทอดอำนาจของเผด็จการ รสช.และคัดค้านรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นประชาธิปไตย พร้อมทั้งเปิดปราศรัยใหญ่ที่ลานพระบรมรูปทรงม้า โดยมีรายงานว่า มีผู้เข้าร่วมรับฟังเรือนแสน จะเห็นได้ว่าความไม่ชอบธรรมดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนตื่นตัวต่อเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นอย่างมาก

การดำเนินการอดอาหารประท้วงของ ร.ต.ฉลาด วรฉัตร ดำเนินไปเรื่อยๆ จนกระทั่งวันที่ 21 เมษายน อาการทรุดหนักจนต้องนำส่งห้องไอซียู พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรม อดีตนายทหาร จปร.7 ซึ่งเป็นไม้เบื่อไม้เมากับ จปร.5 จึงประกาศอดอาหารต่อจากร.ต.ฉลาด พร้อมทั้งกล่าวว่า ขอตายภายใน 7 วัน หาก พล.อ.สุจินดาไม่ยอมลาออกจากตำแหน่ง ในวันที่ 4 พฤษภาคมจำนวนคนร่วมประท้วงมากขึ้นเรื่อยๆ ก่อนย้ายไปชุมนุมที่สนามหลวงสลับกับการเคลื่อนขบวนมาชุมนุมที่เชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “สมาพันธ์ประชาธิปไตย” ซึ่งคนส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง ใช้วิธีเย็นมาชุมนุม ย่ารุ่งกลับบ้าน และใช้โทรศัพท์มือถือติดต่อประสานงาน จนถูกเรียกว่า “มือบมือถือ” นอกจากนี้ การชุมนุมยังลุกลามไปสู่การประท้วงตามสถานที่ราชการในต่างจังหวัด

การชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยถึงขีดสุดในค่ำของวันที่ 17 พฤษภาคม 2535 หลังจากทางกลุ่ม “สมาพันธ์ประชาธิปไตย” นำโดย พล.ต.จำลอง ศรีเมือง, นายปริญญา เทวานฤมิตรกุล, นางประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ, นพ.เหวง โตจิราการ ประกาศนำประชาชนกว่าสามแสนคนเคลื่อนตัวไปยังทำเนียบรัฐบาล เพื่อขอคำตอบจากพลเอกสุจินดา การปะทะครั้งแรกเริ่มเวลา 21.20 น. เมื่อฝูงชนกลุ่มแรกพยายามฝ่าแนวกันโดยใช้ไม้กระแทกสิ่งกีดขวาง ใช้กระดาก หนังสือพิมพ์ห่มมือและเข้าดิ่งลวดหนาม บางคนใช้มือเปล่า

18 พฤษภาคม 2535 พลเอกสุจินดาประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในเขตท้องที่ กทม.และปริมณฑล โดยห้ามชุมนุมมั่วสุมเกิน 10 คนขึ้นไป พร้อมส่งกำลังทหาร 2,000 นาย และตำรวจ 1,500 นาย เคลื่อนเข้าสลายผู้ชุมนุม และสามารถยึดสะพานผ่านฟ้าฯ ไว้ได้ พลตรีจำลอง

ยอมให้จับกุม แต่การจับกุมแกนนำไม่ได้ช่วยให้สถานการณ์รุนแรงยุติ เมื่อประชาชนหลายพันคน เข้าปะทะกับกำลังทหารบริเวณหน้ากรมประชาสัมพันธ์ สำนักงานกบินแบ่งรัฐบาล และ กรมสรรพากร เหตุการณ์บานปลายกลายเป็นสงครามกลางเมือง เมื่อรัฐบาลประกาศการยุติการ ชุมนุมตาม “แผนไพร่พินาศ” อันมีจุดมุ่งหมายเพื่อควบคุมการเดินขบวนของคณะทหาร รวมทั้งการ แสวงหาการสนับสนุนจากชนชั้นกลาง ก่อให้เกิดความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สิน โดยทหาร พยายามสร้างข่าวลือว่ากลุ่มผู้ชุมนุมก่อความไม่สงบ

20 พฤษภาคม 2535 เวลา 23.00 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรม ราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ พล.อ.สุจินดาและ พล.ต.จำลองเข้าเฝ้าฯ ทำให้ในเวลาต่อมา พล.อ.สุ จินดาและ พล.ต.จำลอง พร้อมด้วยคนกลางอย่างนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี และ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษ เข้าร่วมประชุมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ในที่สุด พล.อ.สุจินดาและ พล.ต.จำลองจึงออกมาแถลงข่าวร่วมกัน โดย พล.อ.สุจินดาระบุว่า จะปล่อยตัว พล.ต.จำลองจากการจับกุมและออกกฎหมายนิรโทษกรรมให้แก่ผู้ชุมนุม รวมทั้งจะแก้ไข รัฐธรรมนูญโดยเร็ว ส่วนพลตรีจำลองก็ประกาศขอให้ประชาชนยุติการชุมนุม ในวันที่ 10 มิถุนายน พล.อ.สุจินดาลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยอยู่ในตำแหน่งเพียง 64 วัน และเหตุการณ์ ความรุนแรงดังกล่าวถูกเรียกว่า “พฤษภาทมิฬ” (17-20 พฤษภาคม 2535)

ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่ได้รับการกล่าวขานและ ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในช่วงนั้น ประเด็นนี้ได้รับความสนใจเนื่องมาจากกรณีการฆ่าตัว ตายของสีบ นาคะเสถียร นักอนุรักษ์คนสำคัญของเมืองไทยในวันที่ 1 กันยายน 2533 ทั้งนี้มี เงื่อนงำมาจากระบบราชการ ผู้มีอิทธิพล และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ไม่ให้ความสำคัญเป็นธรรมต่องาน ด้านอนุรักษ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ที่สีบพยายามขอความ ช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากปัญหาเรื่องการตัดไม้ทำลายป่า การลักลอบล่าสัตว์ การ เผอิญหน้ากับกลุ่มผู้ทำผิดกฎหมาย จนเกิดการเสียชีวิตของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานและพรานป่า แต่ ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร

ปี 2535 นายชวน หลีกภัย ก้าวขึ้นมาดำรงนายกรัฐมนตรี (2535 - 2538) จากการ เลือกตั้ง ในช่วงนี้ถือว่าเป็นสภาพขาลงของเศรษฐกิจ เนื่องจากช่วงก่อนหน้านั้นในสมัยรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ มีการขยายทางเศรษฐกิจมากจนเกินไป แต่ในขณะเดียวกัน สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานมิได้พัฒนาไปด้วย กอปรกับการลงทุนเชิงกำไรที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตของประเทศจึงสูงขึ้นตามไปด้วย ในปี 2534 และ 2535 การขยายตัวทาง

เศรษฐกิจชะลอตัวลงเป็นร้อยละ 7.5 และ 7.0 ต่อปี (การคลัง, กระทรวง 7 มิถุนายน 2553) รัฐบาลจึงปฏิรูปการเงินโดยวางแผนพัฒนาระบบการเงินแผนแรก (2533 - 2535) ด้วยการผ่อนคลายข้อจำกัด และเปิดเสรีทางการเงินด้านอัตราดอกเบี้ยและบริหารสินทรัพย์ของสถาบันการเงิน ทำให้สภาพเศรษฐกิจยังมีความคล่องตัวอยู่

การกอบโดยผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของรัฐและข้าราชการที่โด่งดัง และสร้างความไม่ชอบธรรมเป็นอย่างมาก คือ กรณีการจัดที่ดินทำกินให้แก่ราษฎรที่ยากจน (ส.ป.ก.4-01) โดยกรณีดังกล่าวมีนายสุเทพ เทือกสุบรรณรัฐมนตรีช่วยว่าการเกษตรและสหกรณ์ในขณะนั้น เป็นประธานแจกเอกสารสิทธิในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2537 ซึ่งวันนั้นมีผู้ได้รับเอกสารสิทธิทั้งหมด 486 ราย แต่ปรากฏว่าในจำนวนดังกล่าวกลับมีตระกูลเศรษฐีและคหบดี จังหวัดภูเก็ต 10 ตระกูล รวมทั้งนายทศพร เทพบุตร สามีนางอัญชลี วานิช เทพบุตร ส.ส.ภูเก็ต พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นผู้ช่วยเลขานุการของนายนิพนธ์ พร้อมพันธุ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในขณะนั้น ความไม่ชอบมาพากลข้างต้นทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ว่า นายสุเทพและรัฐบาลทำผิดเจตนารมณ์ของกฎหมายปฏิรูปที่ดิน ซึ่งต้องการให้ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินได้รับ ส.ป.ก.4-01 และห้ามจำหน่ายจ่ายโอน แต่นายสุเทพกลับยกให้กับผู้มีอันจะกิน

ข้อครหาเรื่อง ส.ป.ก.4-01 กลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ในวงกว้าง นายชวน หลีกภัยและผู้ใหญ่หลายคนในรัฐบาลต่างออกมาปกป้องนายสุเทพ ทั้งยังอ้างว่าตามประกาศเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ทั้งคนจนและคนรวยมีสิทธิได้รับ ส.ป.ก.4-01 เท่าเทียมกัน ถ้าเคยถือครองที่ดินดังกล่าว สำหรับกรณีนายทศพร เดิมบิดาเป็นเกษตรกรและถือครองที่ดินแห่งนั้นมานาน เจ้าหน้าที่จึงให้สิทธิในการยื่นคำร้องขอ ส.ป.ก. แต่คำกล่าวอ้างนี้ไม่เป็นผล ถูกฝ่ายค้าน นักกฎหมาย และสื่อมวลชนโจมตีอย่างหนัก กระทั่งนำไปสู่การยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายนิพนธ์ พร้อมพันธุ์ รมต.เกษตรและสหกรณ์ และนายสุเทพ เทือกสุบรรณ รมช. ภายหลังจากนายสุเทพโดนแรงกดดันอย่างหนักจนลาออกจากตำแหน่ง ส่วนนายนิพนธ์ยื่นหนังสือลาออก ยอมรับข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น และส่งผลสู่การยุบสภาของรัฐบาลชวน หลีกภัย

การเลือกตั้งครั้งใหม่มีขึ้นในวันที่ 2 กรกฎาคม 2538 นายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทย สร้างข้อเสนอยุ้ยวณใจจนสามารถรวบรวมอดีต ส.ส.จากกลุ่มต่างๆ เข้าสังกัดพรรคได้เป็นจำนวนมาก ทำให้พรรคชาติไทยได้รับคะแนนเสียงมากที่สุด และนายบรรหารก้าวขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 13 กรกฎาคม 2538 โดยจัดรัฐบาลผสมถึง 7 พรรคได้แก่ ชาติไทย ความหวังใหม่ กิจสังคม พลังธรรม นำไทย ประชากรไทย และมวลชน

การล่อใจให้เข้าร่วมพรรคด้วยผลประโยชน์ ทำให้ ส.ส.ภายในพรรคชาติไทยเกิดการแบ่งแยกเป็นหลายกลุ่มและทะเลาะกันเอง เนื่องจากการแก่งแย่งผลประโยชน์และการจัดสรรอำนาจที่ไม่ลงตัว กอปรกับปัญหาวิกฤติศรัทธาในตัวคณะรัฐมนตรี ซึ่งรัฐมนตรีหลายคนไม่ได้รับความเชื่อถือและความไว้วางใจ โดยเฉพาะจากประเด็นความซื่อสัตย์ ทำให้ภาพลักษณ์ของรัฐบาลตกต่ำลงเรื่อยๆ สำหรับด้านเศรษฐกิจ พบว่าเกิดภาวะความผันผวนของเงินทุน ทำให้เสถียรภาพของระบบการเงินประเทศกระทบกระเทือน รวมทั้งการดำเนินงานบริหาร โดยเฉพาะนโยบายการเงินที่ด้อยประสิทธิภาพและไม่ชัดเจน สภาพเศรษฐกิจจึงเริ่มเข้าสู่ภาวะชะลอตัว

ในปี 2536 เป็นต้นมา พบว่าวาทกรรมการพัฒนาของภาครัฐ อาทิ ปัญหาที่เกิดจากการสร้างเขื่อน ปัญหาการจัดสรรที่ทำกินในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม ปัญหาการบุกรุกป่าไม้ ปัญหาหนี้สินที่เกิดจากปัจจัยการผลิต ฯลฯ ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากได้รับความเดือดร้อน จนเกิดการตั้งกลุ่มผู้ประสบปัญหาที่เกี่ยวข้องและเกิดจากภาครัฐขึ้น และเรียกตนเองว่า “สมัชชาคนจน” ในที่สุด ทั้งนี้ ปรากฏ ปันตบแต่งให้เห็นไว้ว่า

ชาวบ้านในสมัชชาคนจนเป็นคนจนเพราะถูกรุกรานจากนโยบายรัฐ จากโครงการขนาดใหญ่ที่ลงไปชนบท ซึ่งชัดเจนมากสมัยพล.อ.ชาติชาย ทั้งเขื่อนในโครงการโขงชีมูล นิคมอุตสาหกรรม ป่าเศรษฐกิจปลูกไม้โตเร็วให้เกษตรกรขนาดใหญ่ไปแย่งทรัพยากรชาวบ้าน อันนี้เป็นปัญหาที่ชัดเจนในการปรากฏตัวของสมัชชาคนจนซึ่งเป็นคนจนอำนาจจน โอกาส แล้วรวมตัวกันในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เดินขบวนคัดค้านโครงการรัฐ ผลสุดท้ายก็มารวมกันเป็นเครือข่ายใหญ่ (สถาบันอิศรา มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย, 29 มีนาคม 2553)

จากประสบการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบเกิดการเรียนรู้ว่าทำอย่างไรชื่อเรียกร้องของพวกเขาจะแข็งแกร่ง และรวมตัวต่อสู้ร้องเรียนทางการจากปัญหาที่พวกเขาประสบเป็นกลุ่มต่างๆ อาทิ กลุ่มชาวนา, กลุ่มกรรมกรผู้ใช้แรงงาน, กลุ่มผู้ป่วยจากแรงงาน, กลุ่มสลัม, กลุ่มชาวบ้านชาวบ้านที่ประสบปัญหาจากโครงการของรัฐ⁸¹ เป็นต้น

⁸¹ เช่น กลุ่มปัญหาที่ดิน, กลุ่มปัญหาป่าไม้, กลุ่มปัญหาเขื่อน, กลุ่มเกษตรกรทางเลือก, กลุ่มประมงพื้นบ้าน รวมทั้งกลุ่มนักศึกษา ฯลฯ

ต่อมา จากบทเรียนการต่อสู้แบบกรณีปัญหา กลุ่มปัญหาสามารถแก้ไขปัญหาก็บ้างไม่ได้บ้าง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับขนาดของปัญหา จึงเกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และจัดตั้งเป็นเครือข่ายปัญหา โดยเน้นปัญหาที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันเป็นหลัก จนเกิดการจัดตั้งเครือข่ายต่างๆ ขึ้นอย่างเป็นทางการ เช่น เครือข่ายปัญหาที่ดินทำกิน, เครือข่ายปัญหาป่าไม้, เครือข่ายปัญหาเขื่อน และเครือข่ายปัญหาสลัม เป็นต้น (ทีมงานไทยเอ็นจีโอ, 11 เมษายน 2553) ในวันนี้วันที่ 10 ธันวาคม 2538 เครือข่ายของขบวนการชาวบ้านดังกล่าวจึงได้รวมตัวและสถาปนาองค์กรประชาชนนามว่า “สมัชชาคนจน”⁸² ขึ้น

วันที่ 26 มีนาคม 2539 ถึง 22 เมษายน 2539 สมัชชาคนจนกว่า 11,000 คนจาก 21 จังหวัด แสดงพลังอันเกิดจากปัญหาความเดือดร้อน ด้วยการเข้าร่วมการชุมนุม “มหกรรมทวงสัญญาสมัชชาคนจน 1” ในยุครัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา เพื่อกดดันให้รัฐบาลเปิดการเจรจาแก้ไขปัญหากับ 4 กลุ่มเรียกร้อง อันได้แก่ กลุ่มเขื่อน กลุ่มป่าไม้ที่ดิน กลุ่มโครงการพัฒนาของรัฐ และชุมชนแออัด และกลุ่มผู้พวยจากการทำงานและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับความเดือดร้อนจำนวน 47 กรณี แต่กลับไม่มีปัญหาใดที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้รับการแก้ไขปัญหา กรณีได้รับความสนใจจากสังคมค่อนข้างมาก เพราะการที่สมัชชาเรียกร้องด้วยการปักหลักชุมนุม ทำให้เห็นว่าพวกเขาไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐบาลเท่าที่ควร สังคมจึงหันมาสนใจต่อปัญหาเหล่านั้น และบางส่วนเฝ้าดูว่ารัฐบาลจะแก้ไขปัญหานี้อย่างไร

นอกจากรัฐบาลบรรหาร ศิลปอาชา ต้องเผชิญศึกหนักในการแก้ไขปัญหของภาคประชาชน ในขณะเดียวกันยังต้องประสบปัญหาการเมืองภายใน กล่าวคือ พรรคร่วมรัฐบาล โดยเฉพาะพรรคความหวังใหม่ที่มี พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นหัวหน้าพรรค ได้ร่วมมือกับนายเสนาะ เทียนทอง หัวหน้ากลุ่มวังน้ำเย็นของพรรคชาติไทยทำการบีบบักกดดันให้นายบรรหาร ศิลปอาชา ลาออกเพื่อนำเสนอให้ พล.อ.ชวลิต เป็นนายกรัฐมนตรีแทน มิเพียงเท่านั้น พรรคฝ่ายค้านนำโดยพรรคประชาธิปัตย์ยื่นญัตติขออภิปรายไม่ไว้วางใจนายบรรหารในฐานะนายกรัฐมนตรีมหาตไทยเพียงคนเดียวในวันที่ 18 - 20 กันยายน 2538 โดยมีการกล่าวหาและตั้งข้อสงสัยตั้งแต่

⁸² สมัชชาคนจนประกาศก่อตั้งอย่างเป็นทางการ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสันเขื่อนปากมูล อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี อันประกอบด้วยเครือข่ายชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐจาก 7 เครือข่าย คือ เครือข่ายเขื่อน, เครือข่ายพื้นที่ป่าไม้, เครือข่ายที่ดินสาธารณะ, เครือข่ายสลัมสี่ภาค, เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก, สภาเครือข่ายผู้พวยจากการทำงานและสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย และเครือข่ายประมงพื้นบ้าน โดยครั้งนั้นได้จัดทำ “คำประกาศล้าหน้ามูล” รวมถึงจัดทำข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหสมัชชาคนจน เพื่อนำเสนอต่อรัฐบาลจากการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

เรื่องการแปลงสัญชาติ, การหนีภาษีชายที่ดินให้ธนาคารแห่งประเทศไทย, การรับเงินสนับสนุนจาก นายราเชส ลักเสนา ผู้ต้องหาคดีขโมยเงินธนาคารกรุงเทพฯ, กรณีคัดลอกวิทยานิพนธ์ ฯลฯ

พรรคร่วมรัฐบาลจึงเสนอให้นายบรรหารลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี โดยขู่ จะยกมือไม่ไว้วางใจ บรรหารจึงต่อรองขอลาออกภายใน 7 วันแทน ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าว มีกระแสข่าวว่าตัวเก็งที่จะมานั่งเก้าอี้นายกรัฐมนตรีคนต่อไป คือ พล.ต.อ.ประมาธ อติเรกสาร (ที่ปรึกษา พรรคชาติไทย) หรือพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ (หัวหน้าพรรคชาติพัฒนา) แต่สุดท้าย วันที่ 27 กันยายน 2539 นายบรรหารกลับตลบหลังด้วยการยุบสภา

17 พฤศจิกายน 2539 เกิดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในประเทศไทย อีกครั้ง ผลปรากฏว่าพรรคความหวังใหม่ซึ่งเป็นพรรคที่เพิ่งลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นครั้งแรกประสบความสำเร็จ ส่งผลให้ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้นโฉมหน้าของการเมืองไทยและวงการเพลงเพื่อชีวิตก็ได้เปลี่ยนไปสู่อีกยุคหนึ่ง

4.1.3 ช่วงประชาธิปไตยกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2540 - 2543)

ช่วงปี 2540 – 2543 เป็นช่วงที่ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤติเศรษฐกิจฟองสบู่ ทั้งนี้ สาเหตุสืบเนื่องมาจากช่วงเศรษฐกิจเฟื่องฟูในยุคก่อนหน้า ซึ่งชนชั้นกลางใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย จนเกิดการสร้างสินเชื่อและเงื่อนไข่ง่ายๆ และกลายเป็นตลาดลูกหนี้ขนาดใหญ่ วงการอสังหาริมทรัพย์ก็เช่นกัน บริษัทผู้ปลูกสร้างสามารถกู้เงินเพื่อมาทำสิ่งอสังหาริมทรัพย์ได้ง่าย จนเป็นชนวนเหตุให้มีสิ่งปลูกสร้างมากเกินความจำเป็น เปรียบได้กับภาวะของการเกิดฟองสบู่

กอปรกับความอ่อนแอทางเศรษฐกิจที่สะสมเรื่อยมา ทำให้ประเทศไทยขาดดุลการค้าอย่างหนัก เงินเพื่อมีอัตราสูง ขาดดุลบัญชีเดินสะพัดมาก แต่การที่ไทยยังผูกติดค่าเงินบาทไว้ที่ 25 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐ ทำให้นักเก็งกำไรค่าเงินมองเห็นจุดอ่อน จึงถล่มค่าเงินบาทอย่างหนัก ส่งผลให้ธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) ต้องนำเงินทุนสำรองระหว่างประเทศที่มีอยู่กว่า 3.2 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐไปทุ่มสู้เพื่อพยุงค่าเงินบาทไม่ให้ตกต่ำ

30 พฤษภาคม 2540 รัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ประกาศว่าจะไม่ลดค่าเงินบาท โดยในช่วงนั้น นายเรงชัย มะระกานนท์ ดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) ประเมินว่าลอยตัวแล้ว ค่าเงินบาทไม่น่าจะลดต่ำกว่า 36 บาทต่อดอลลาร์ แต่กลับผิดคาดเนื่องจากค่าเงินบาทกลับไหลลงเรื่อยๆ และมีราคาต่ำสุดอยู่ที่ 49.50 บาทต่อดอลลาร์ ในวันที่ 16

อันวาคม ซึ่งนักวิชาการเรียกว่าภาวะโลหิตไหลไม่หยุด ภาคเอกชนที่กักเงินจากต่างประเทศจึงมีหนี้สินพุ่งสูงขึ้นในชั่วข้ามคืน

ในที่สุดฟองสบู่ก็แตก สภาพความตกต่ำทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงปี 2540 ทำให้รัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ประกาศปรับเปลี่ยนอัตราแลกเปลี่ยนจากระบบผูกติดกับดอลลาร์ที่ 25 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐเป็นระบบลอยตัวแบบมีการจัดการ (ลดค่าเงินบาท) ในวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 มิเพียงเท่านั้น สงครามทำลายค่าเงินและการแตกของฟองสบู่ประเทศไทยส่งผลให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจเอเชียและแพร่กระจายไปสู่เศรษฐกิจโลก จนต่างประเทศเรียกว่าสถานการณ์นี้ว่า "Tom Yum Kung Disease" หรือ โรคต้มยำกุ้ง เนื่องจากมีที่จากประเทศไทย

กระทรวงการคลังสรุปผลกระทบทางสังคมต่อประชาชนโดยทั่วไป โดยกล่าวว่า ธุรกิจจำนวนมากต้องหยุดการดำเนินกิจการในขณะที่ไม่มีการลงทุนใหม่เพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน ประชาชนจำนวนมากมีรายได้ลดลง นอกจากนี้ การลดค่าของเงินบาทได้ส่งผลให้ราคาสินค้านำเข้าที่จำเป็นและวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตเพิ่มสูงขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อ และปัญหาราคาสินค้าสูง ส่งผลกระทบต่อมาตรฐานการครองชีพของประชาชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีรายได้น้อยและผู้ด้อยโอกาสในสังคม เช่น นักเรียนจำนวนหนึ่งต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน เพราะพ่อแม่ตกงานและขาดรายได้ ประชาชนที่ผ่อนบ้านจำนวนหนึ่งไม่สามารถชำระดอกเบี้ยและเงินต้นได้จนบ้านต้องถูกยึด เป็นต้น (การคลัง, กระทรวง, 14 พฤษภาคม 2553)

ในที่สุด 5 สิงหาคม 2540 นายทง พิทยะ ซึ่งขึ้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแทนนายอานวย วีระวรรณ ประกาศขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) โดย IMF ปล่อยเงินกู้ให้ประเทศไทยในวงเงิน 17,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งมีเงื่อนไขเบื้องต้น คือ ต้องปฏิรูประบบสถาบันการเงินให้แข็งแกร่ง จนนำไปสู่การสั่งระงับกิจการชั่วคราวสถาบันการเงิน 42 แห่ง รวมเป็น 58 แห่ง กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund - IMF) จึงเสนอให้ความช่วยเหลือเป็นเงินจำนวน 17,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐ พร้อมสร้างเงื่อนไข เช่น การขึ้นภาษีมูลค่าเพิ่มจากร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 10 การคงไว้ซึ่งงบประมาณเกินดุล และการขึ้นค่าสาธารณูปโภคต่างๆ การยอมให้ต่างชาติสามารถเป็นเจ้าของสถาบันการเงินได้ร้อยละ 10 การออกกฎหมายสนับสนุนให้ต่างชาติสามารถเป็นเจ้าของที่ดินได้ เป็นต้น

นอกจากการแก้ปัญหารับมือด้านเศรษฐกิจ ที่ค่อนข้างหนักหน่วงและเร่งด่วนในขณะนั้น ปัญหาสังคมอย่างปัญหาต่อเนื่องของกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากวาตกรรมการพัฒนาของรัฐอย่างปัญหาสมัชชาคนจนที่ยืดเยื้อมาตั้งแต่รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่รัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธไม่สามารถทำให้กลุ่มผู้ชุมนุมพอใจได้

สำหรับกลุ่มสมัชชาคนจน ความไม่ต่อเนื่องของรัฐบาลเป็นสาเหตุให้พวกเขาต้องเริ่มนับหนึ่งใหม่อีกครั้งเมื่อรัฐบาลชุดต่อไปเข้ามาทำหน้าที่ อย่างไรก็ตามสมัชชาก็ยังไม่ละความพยายามเมื่อ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อมา ในสองเดือนให้หลังสมัชชาคนจนรวมตัวกันต่อสู้เรียกร้องเป็นครั้งที่สองในชื่อ “มหกรรมทวงสัญญาสมัชชาคนจน 2” โดยครั้งนี้ใช้เวลายาวนานถึง 99 วัน นับตั้งแต่วันที่ 25 มกราคม - 2 พฤษภาคม 2540 ซึ่งเพิ่มจำนวนคนจนเป็น 121 กรณีปัญหา จาก 35 จังหวัด และมียอดผู้ชุมนุมกว่า 20,000 คน

การชุมนุมครั้งนี้ได้รับความสนใจจากสาธารณชนมากขึ้น ทั้งการให้กำลังใจ การบริจาคข้าวสารอาหารแห้ง จากพันธมิตรและคนชั้นกลางในกรุงเทพมหานคร ทำให้สมัชชาคนจนมีกำลังยืนหยัดในการต่อสู้อย่างยาวนาน และในที่สุดรัฐบาลชวลิตก็ยอมรับในปัญหาของสมัชชาคนจน จากการชุมนุม 99 วัน การเจรจา 38 ครั้งนำไปสู่การมีมติคณะรัฐมนตรีออกมา โดยภายหลังการยุติการชุมนุมนายกรัฐมนตรีได้มีการแต่งตั้ง คณะกรรมการติดตามการแก้ไขปัญหา 12 คณะ เพื่อเป็นกลไกในการติดตามการดำเนินการแก้ไขปัญหาให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรี (ทีมงานไทยเอ็นจีโอ, 11 เมษายน 2553)

แต่การแก้ไขปัญหาของสมัชชาคนจนได้ปิดฉากลงอีกครั้ง เนื่องจากการลาออกของ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ในวันที่ 6 พฤศจิกายน 2540 ทั้งจากปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักและความไม่เชื่อมั่นของประชาชน พรรคประชาธิปัตย์จึงนำรายชื่อบุคคลผู้แทนราษฎร ยื่นสนับสนุนนายชวน หลีกภัย ให้เป็นนายกรัฐมนตรีด้วยคะแนนเสียง 210 ต่อ 185 ซึ่งมากพอที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 ประเทศไทยจึงมีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาล จากการนำของ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ มาเป็น นายชวน หลีกภัย จากพรรคประชาธิปัตย์

ประสิทธิ์พร กาฬอ่อนศรี ที่ปรึกษาสมัชชาคนจนบรรยายถึงสถานะของสมัชชาในช่วงรัฐบาลชวน หลีกภัยว่าได้รับการดำเนินการแก้ไขอย่างล่าช้าและไม่จริงจังเท่าที่ควร

ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามการแก้ไขปัญหาสมัชชาคนจนขึ้นมาใหม่ 11 คณะ โดยมีนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามแต่งตั้ง

การติดตามการแก้ไขปัญหาในรูปคณะกรรมการร่วมกับรัฐบาลชน หลีกภัย ดำเนิน ต่อเนื่องมาเกือบ 1 ปี หาได้มีความคืบหน้าไม่ ด้วยรัฐบาลใช้แนวทางของราชการ เป็นด้านหลัก จนทำให้สมัชชาคนจนมีมติล้มกรรมการดังกล่าวไป และกลับมาใช้ ยุทธวิธีการชุมนุมแบบดาวกระจายตามพื้นที่ที่มีความพร้อมในภาคต่างๆ รวม 6 พื้นที่ การชุมนุมในพื้นที่สามารถบรรลุผลแต่เพียงการยุติการคุกคามจากทาง ราชการเท่านั้น แต่ไม่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้แต่อย่างใด

(ทีมงานไทยเอ็นจีโอ, 11 เมษายน 2553)

สำหรับข้อเรียกร้องของสมัชชาคนจนที่ประสบความสำเร็จจากรัฐบาลชน 2 มี เพียงการอนุมัติโครงการเกษตรนำร่องของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ซึ่งเป็นหนึ่งในเครือข่าย สมัชชาคนจน แต่กว่าจะได้รับการอนุมัติ สมัชชาต้องตามติดเรื่องนี้เป็นอย่างมาก ในวันที่ 17 กรกฎาคม 2543 สมัชชาคนจนจึงชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาลอีกครั้ง แต่ครั้งนี้สมัชชาคนจนกลับ ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจใช้กำลังความรุนแรงเข้าปราบปรามสลายการชุมนุมของประชาชน บริเวณ สะพานด้านหน้าทำเนียบรัฐบาลและถูกดำเนินคดีอีก 225 คน หลังจากนั้นเป็นต้นมา ถือว่าเป็น ช่วงเวลาขาลงของสมัชชาคนจน กล่าวคือ ไม่มีการชุมนุมใหญ่ที่สามารถต่อกรกับรัฐบาลดังเช่น สองครั้งที่ผ่านมาได้อีก

ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่รัฐบาลชน หลีกภัย2 ต้องเร่งกระทำโดยด่วน คือ การแก้ไขปัญหา วิกฤติเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบเป็นวงกว้างต่อสังคม หลากหลายนโยบายที่รัฐบาลพยายามเร่ง พื้นฟูและแก้ไขสภาพเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้น อาทิ นโยบายการคลังแบบผ่อนคลาย นโยบายการเงิน ผ่อนคลายเมื่อระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพ นโยบายเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันการเงิน นโยบายช่วยภาคธุรกิจโดยตรง และนโยบายบรรเทาผลกระทบต่อสังคม เป็นต้น

ในขณะที่รัฐบาลเร่งดำเนินการตามนโยบายต่างๆ ข้างต้น แนวคิด “เศรษฐกิจ พอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ถูกนำมาเผยแพร่อย่างจริงจัง หลังจากพระราชดำรัสของพระองค์ในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 โดยหลักที่สำคัญของแนวคิดนี้ คือ ความพอเหมาะพอดี ทั้งด้านอาหารการกินหรือพรมีพอกิน ซึ่งแนะนำให้ปลูกพืชสวนครัวหรือไม้ผล ไร่รับประทานภายในบ้าน หากเหลือจึงนำไปขายสร้างรายได้ ด้านความเป็นอยู่หรือพอกอยู่พอใช้ ซึ่ง แนะนำให้ใช้ชีวิตอยู่อย่างพอดี ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ และสุดท้ายด้านจิตใจหรือพอกออกพอใจ ซึ่ง แนะนำให้รู้จักประมาณตน ไม่อยากได้ใคร่มี

จนกระทั่งนายชวน หลีกภัยตัดสินใจยุบสภาในวันที่ 9 พฤศจิกายน 2543 ทั้งนี้ สาเหตุหลักมาจากข่าวการคอร์รัปชันของคณะรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดนั้น รวมทั้งวิธีการได้มาซึ่ง ตำแหน่งของนายชวน หลีกภัย ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่เคารพกรอบประชาธิปไตย เนื่องจากแรง ส่งของกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ถูกตั้งชื่อ “กลุ่มงูเห่า⁸³” ทำให้ฝ่ายค้านอย่างพรรค ประชาธิปัตย์ได้กลับเข้ามาเป็นรัฐบาล หลังจาก พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ลาออก

4.1.4 ช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจประชานิยม (พ.ศ. 2544 – 2550)

ช่วงปี 2544 – 2549 นายกรัฐมนตรี คือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ปรับเปลี่ยนการบริหารงานในรูปแบบโดยใช้คำขวัญในการหาเสียงครั้งแรกว่า “คิดใหม่ ทำใหม่” รวมทั้งสร้าง นโยบายประชานิยม จนได้รับคะแนนเสียงอย่างท่วมท้น แต่ด้วยเหตุผลเรื่องทุจริตคอร์รัปชันและ อื่นๆ ส่งผลให้เกิดกลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” เพื่อต่อต้าน อย่างไรก็ตาม คนราก หญ้าและบุคคลผู้ได้รับผลประโยชน์จำนวนมากจากนโยบายทางการเมืองและจากความสัมพันธ์ ส่วนตัว ทำให้เกิดกลุ่ม “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” (นปช.) ขึ้นมาเป็นฝ่าย ตรงข้าม ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ทั้งสองฝ่ายต่างเป็นกลุ่มต่อต้านสิ่งที่ตนเรียกว่า “เผด็จการ” ซึ่ง พันธมิตรฯ กล่าวว่าพวกตนต่อต้านเผด็จการรัฐสภา ส่วนกลุ่ม นปช.กล่าวว่าพวกตนต่อต้านเผด็จ การที่มาในรูปแบบของกลุ่มอำมาตย์

บริบทที่น่าสนใจของเหตุการณ์นี้ เริ่มจากชัยชนะของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรและ พรรคไทยรักไทย ในการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 6 มกราคม 2544 ผู้สมัครของพรรคได้รับการเลือกตั้งเป็นจำนวนเกือบกึ่งหนึ่งของจำนวน ส.ส.ทั้งหมด 500 คน⁸⁴ จำนวนของ สมาชิกสภาผู้แทนของพรรคไทยรักไทยในสภาถือว่าการสร้างปรากฏการณ์ใหม่ให้แก่วงการ การเมืองเป็นอย่างมาก เพราะจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาไม่เคยมีพรรคการเมืองใดได้คะแนน ความนิยมอย่างท่วมท้นดังเช่นนี้มาก่อน

⁸³ กลุ่มงูเห่าเป็นชื่อเรียกของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มของนายวัฒนา อัศวเหม จำนวน 12 คน ที่ถูกนายสมัคร สุนทรเวช หัวหน้าพรรคประชากรไทยในขณะนั้น กล่าวเปรียบเปรยว่าเป็นงูเห่า โดยมีที่มาจากนิทานอีสปเรื่องชวานากับงูเห่า เนื่องจากนายวัฒนา อัศวเหมและพวกไม่ทำตามมติพรรค ยกมือสนับสนุนให้นายชวน หลีกภัยขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งๆ ที่นายสมัครเคยขู่กลุ่มของนาย วัฒนาเมื่อไม่มีพรรคให้สังกัด จึงเปรียบตนเองเป็นชาว ส่วนกลุ่มของนายวัฒนาเปรียบเสมือนงูเห่าที่ไม่รู้จับบุญคุณ

⁸⁴ ประกอบไปด้วย 200 คนจาก ส.ส.แบบเขตเลือกตั้ง และ 48 คน จาก ส.ส.บัญชีรายชื่อ

จากการวิจัยของนายบุญขอม อีหมะ (2547: 1) พบว่า ความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยมาจากปฏิสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันระหว่างบริบทเชิงโครงสร้างในขณะนั้น กับการดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองของพรรค กล่าวคือ การเลือกตั้งในครั้งนี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างที่สังคมไทยยังคงตกอยู่ในสภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ (ภาวะฟองสบู่แตก) ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 บริบทเชิงโครงสร้างเช่นนี้ทำให้พรรคไทยรักไทยเลือกดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม (populism) โดยใช้หลัก 3 ประสาน คือ

1. ชู พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคเป็นจุดขาย
2. ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมสร้างจุดเด่น
3. เน้นอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคเป็นจุดเสริม

ภาพลักษณ์ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในขณะนั้นเป็นภาพลักษณ์ของนักธุรกิจผู้ประสบความสำเร็จและผู้บริหารยุคใหม่ไฟแรงที่พร้อมจะบริหารงานโครงสร้างของประเทศ และแนวทางในการหาเสียงแบบประชานิยม โดยเฉพาะโครงการพักหนี้เกษตรกร 3 ปี โครงการกองทุนหมู่บ้าน/ธนาคารประชาชน โครงการสามสิบบาทรักษาทุกโรค (ประกันสุขภาพถ้วนหน้า) และโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ทำให้พรรคไทยรักไทยได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ซึ่งบุญขอมกล่าวในบทสรุปของงานวิจัยว่า เป็นกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองรูปแบบหนึ่ง โดยนำเทคนิคสร้างความนิยมให้แก่ผลิตภัณฑ์มาจากภาคธุรกิจ กล่าวคือ ต้องผลิตสินค้าที่สนองต่อความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างตรงจุดมากที่สุด และเป็นสินค้าชนิดใหม่ที่ไม่เคยมีคู่แข่งรายใดเสนอขายมาก่อน หากพิจารณาในบริบททางการเมือง ผู้ผลิตก็คือพรรคการเมือง สินค้าก็เปรียบได้กับนโยบาย และคู่แข่งก็ได้แก่พรรคอื่น ๆ นั่นเอง

นโยบายหนึ่งที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง คือ นโยบายจัดระเบียบสังคม ของ ร.ต.อ.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ที่ต้องการจัดระเบียบสังคมเพื่อเป็นไปตามแนวทางการแก้ไข 3 ปัญหาเร่งด่วน คือ ความยากจน ยาเสพติด และคอร์รัปชัน อันเป็นแผนยุทธศาสตร์ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี โดยสิ่งแรกที่ต้องทำคือ การจัดระเบียบสถานบันเทิง ซึ่งกำหนดให้เยาวชนอายุไม่เกิน 20 ปีไม่สามารถเข้าสถานบริการได้ กำหนดให้เปิดบริการไม่เกินเวลา 02.00 น. รวมทั้งการจัดโซนนิ่ง โดยให้เหตุผลว่าจะช่วยลดปัญหายาเสพติด เนื่องจากถือว่าสถานบริการเหล่านี้เป็นแหล่งชั้นต้นในการซื้อขายยาเสพติด ซึ่งการจัดโซนนิ่งได้ส่งผลกระทบต่อเหล่าคนกลางคืนเป็นอย่างมาก

กลางปี 2547 เกิดการจัดตั้งกลุ่มประชาชนเพื่อชาติและราชบัลลังก์⁸⁵ โดยเผยแพร่ ข้อมูลและความคิดเห็นของพวกตนในการวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานของรัฐบาลทักษิณและ การทุจริตผ่านโครงการของรัฐ ด้วยรายการวิทยุทางคลื่นวิทยุชุมชน เว็บไซต์ไทยอินไซด์ (www.thaiinsider.com) และการชุมนุมปราศรัยที่ท้องสนามหลวง วันที่ 25 กันยายน 2547 จากนั้นมาการวิพากษ์วิจารณ์เริ่มขยายสู่วงกว้างมากขึ้น สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากรายการเมืองไทย รายสัปดาห์ ที่ออกอากาศทางโมเดิร์นไนน์ทีวีและดำเนินรายการโดยนายสนธิ ลิ้มทองกุล⁸⁶ และ นางสาวสโรชา พรอุดมศักดิ์ เปิดประเด็นวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ทั้งที่ก่อนหน้านี้เคยเสนอความเห็น ในเชิงสนับสนุนรัฐบาลมาตลอด แต่หลังจากที่นายสนธิอ่านบทความเรื่อง “ลูกแกะหลงทาง”⁸⁷ ซึ่ง

⁸⁵ แกนนำประกอบด้วย นาวาอากาศตรีประสงค์ สุนศิริ, นายเอกยุทธ อัญชันบุตร, นายประชัย เลี่ยวไพรัตน์, ดร.อัมรินทร์ คอ มันตร์, พลโทเจริญศักดิ์ เทียงธรรม, นายสมาน ศรีงาม, นายประพนธ์ คุณมี และนายเพียร ยงหนู

⁸⁶ นายสนธิ ลิ้มทองกุล เริ่มมีบทบาททางการเมืองตั้งแต่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยนำเสนอภาพข่าวการชุมนุมเรียกร้อง ของนักศึกษาประชาชนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมีบทบาทอย่างมากในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ โดยจัดพิมพ์หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ฉบับพิเศษ เพื่อนำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและเรียกร้องให้คนเข้าร่วมชุมนุมต่อสู้ อย่างไรก็ตาม ผลจากเหตุการณ์นี้ทำให้เขาถูกคุกคาม เอาชีวิตจากคณะ รสช.

⁸⁷ บทความลูกแกะหลงทางได้มาจากการโพสต์ของผู้ที่มีนามแฝงว่า 555 ในเว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์ ซึ่งนายสนธิ ลิ้มทองกุล นำมาอ่านถึง 2 ครั้ง ในการเสวนาสาธารณะเรื่องพระราชอำนาจ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ วันที่ 6 กันยายน 2548 และอีกครั้งในตอนท้ายของรายการเมืองไทยรายสัปดาห์ วันที่ 9 กันยายน 2548 โดยมีรายละเอียดของบทความดังต่อไปนี้ “พ่อมีความรักอัน อบอุ่นให้ลูกเสมอ พ่อไม่เคยเรียกรวดคำทูลลูกว่าโง่ เวลาพ่อจะบอกลูกถึงปัญหา พ่อมักมีแง่คิดดี มีนิทานแฝงคติให้ลูกได้นำไปคิด เสมอๆ ซึ่งเมื่อลูกๆ ได้คิด ก็เข้าใจอะไรๆ มากขึ้น พ่อมักเตือนให้ลูกๆ แปร่งฟันก่อนนอนเพื่อฟันจะได้ไม่ผุ แต่ลูกๆ ก็มักจะคิดได้หลังจาก ที่ต้องถอนฟันไปซี่แล้วซี่เล่า พ่อมักบอกให้เราต้องร่ำรวยเพื่อจะมีความสุข พ่อมักบอกเสมอๆ ว่าเรามีความสุขได้ตามอัธยาศัยโดยไม่ต้อง ร่ำรวย พ่อที่มีลูกๆ ของท่าน 60 กว่าล้านคน ไม่เคยคิดที่จะยอมขายลูกของตัวเอง เขาเปรียบลูกของตัวเองเพื่อฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แม้แต่พาหนะเดินทางของพ่อ รองเท้าเก่าๆ ของพ่อก็ยังคงมียี่ห้อหรูๆ ของเดิมๆ เมื่อซากรู้ก็ให้คนเอาไปซ่อม ไม่เคยคิดแม้แต่จะ โกงเงินจากลูกครั้งละ 40 สตางค์ เพื่อความมั่งคั่งส่วนตัวของตัวเอง พ่อมักบอกกับลูกเสมอๆ ว่าเราต้องก้าวไปพร้อมๆ กัน ถ้าลูกคนใด สบายอยู่คนเดียว ในขณะที่ลูกๆ อีก 60 กว่าล้านคนต้องลำบากต้องโดนเอาเปรียบ โดยการเปลี่ยนแปลงที่น้องให้เป็นทาส มอมเมาพี่น้อง ด้วยเงินทอง โจรศัพทที่มีมือถือ การพนัน ไม่ถือเป็นการพัฒนา พ่อบอกว่าให้ลูกๆ เลือกตัวแทนมาทำงาน มาบริหารครอบครัว โดยมี เป้าหมายเพื่อความสูงสุดของลูกๆ ทุกคน ไม่ใช่เพื่อกำไรสูงสุดของครอบครัว แต่เพื่อความสูงสุดของครอบครัว ภายใต้เงื่อนไขที่มีอยู่ มากมาย ทั้งภายในบ้านและรอบๆ บ้าน แต่มีลูกที่ดิ้อรับ หยิ่งหยองवादดี ที่บังเอิญสวมหน้ากากแกะและคุณธรรม คิดว่าดิ้อรับเท้าพ่อ ใช้ที่ น้องคนอื่นฯ ที่รู้ทำไม่ถึงการณ์ หรือบางคนก็รู้และสมยอมเพราะพี่ชายคนโตมิทำไม่ตายคือ เงินพาดหัว จากลูกๆ ที่เป็นแกะดำเพียงไม่กี่ คน ลัทธิรวยแล้วโก้ รวยแล้วเท่ รวยแล้วกว้าง ก็เริ่มแพร่หลายในสังคม จากลูกแกะเชื่องๆ ที่มาจากศรัทธาของพี่น้อง ไว้แม้แต่น้องที่ อาศัยอยู่ข้างถนน กลายเป็นคนใจร้อนกำแหง เรียกรวดกับทุกคน จากคนเดิมๆ ที่พ่อยอมให้เข้ามาบริหารครอบครัว แม้มีความไม่ โปร่งใสเรื่องทรัพย์สิน จากผู้มอบบ่อน้อม กลายเป็นศาสดาซึ่งมอบความกลัว ความเกลียดชัง การลบหลู่และข้อกล่าวหาว่าโง่แก่พี่น้องทุกคน ที่เห็นตรงข้าม กลายเป็นศาสดาที่ก้าแกงถึงขนาดกล้าขี้ผิดขี้ถูก ทุกคืบในสิทธิมนุษยชนของพี่น้องคนอื่นฯ เข้าไปถึงในความคิด ในวิถีชีวิต ของพี่น้องอีก 60 ล้านคน จากผู้ที่ดีเหมือนจะบริสุทธิ์ผุดผ่อง กลายเป็นบุคคลปริศนาที่ไม่ยอมตอบคำถามใดๆ ก้าวการตอบคำถาม และ ยึดครองสมบัติของครอบครัวเป็นของตนแต่เพียงผู้เดียว พ่อบอกว่าเกลียดคนโกง ลูกแกะหลงทางบอกว่า ไม่ต้องตรวจสอบ ผมรับประกัน ผมใหญ่ที่สุดแล้วในครอบครัว ถ้าใครมีปัญหาอะไรจะไม่มีงานทำ พ่อบอกว่าเป็นคือลูกที่ดีของฉัน ลูกชายผู้หลงผิดบอกว่าต้องขับออกจาก

เป็นบทความที่มีผู้โพสต์เข้าไปเข้าไปในเว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์ ออกอากาศทางโทรทัศน์ในวันที่ 9 กันยายน 2548 การออกอากาศครั้งนี้ส่งผลให้รายการเมืองไทยรายสัปดาห์ถูกถอดออกจากผังรายการอย่างกระทันหัน โดยนายธงทอง จันทรางศุ บอร์ด อสมท. ให้เหตุผลว่าเป็นการจบบ้างฉบับ

รายการเมืองไทยรายสัปดาห์ จึงปรับรูปแบบเป็นรายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัญจร โดยจัดขึ้นในหลายสถานที่ เนื่องจากผู้เข้าร่วมรับฟังมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และอาคารลีลาศ สวนลมพินิ ทั้งนี้ ยังได้มีการเผยแพร่ทางโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมเอเอสทีวีและสื่ออื่น ๆ ในเครือข่ายผู้จัดการ⁸⁸ ซึ่งมีนายสนธิ ลิ้มทองกุลเป็นผู้ก่อตั้ง

การชุมนุมมีต่อมาเรื่อยๆ ผ่านเมืองไทยรายสัปดาห์ จนกระทั่งวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2549 “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” เปิดตัวอย่างเป็นทางการครั้งแรกพร้อมแกนนำทั้ง 5 คน คือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง, นายสนธิ ลิ้มทองกุล, นายพิภพ ธงไชย, นายสมศักดิ์ โกศัยสุข และนายสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ โดยถือว่าเป็นความร่วมมือจากประชาชนหลายส่วนหลายองค์กร อาทิ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.), กลุ่มนักพัฒนาเอกชน (NGO), เครือข่ายสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูปทางการเมือง, คณะจารย์และองค์การนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ, สหพันธ์ศิลปินเพื่อชีวิต, เครือข่ายกองทัพธรรม, สันติอโศก และสมัชชาคนจน เป็นต้น

จุดร่วมของกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ คือ ต้องการขับไล่ พล.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีขณะนั้นให้พ้นสภาพ ทั้งนี้วัตถุประสงค์ในการขับไล่ของแต่ละกลุ่มแต่ละบุคคล มีทั้งเหมือนและแตกต่าง เช่น ประเด็นเรื่องการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งเรียกร้องให้นักการเมืองมี

พรรค พอบอกว่าเราครมมีเศรษฐกิจแบบพอเพียง พวกลูกแกะหลงทางกลับบอกว่าเขาอะไรกิน เราไปอยู่กระต๊อบกันดีไหมพวกโง่ทั้งหลาย พอบอกว่าเราต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ก้าวเดินไปพร้อมๆ กัน ลูกแกะหลงทางขายสาราณูปโภคพื้นฐานเพื่อกำไรแก่คณะตนเอง รวมไปถึงการจัดตั้งกองกำลังคุ้มกันบ้าน ลูกแกะหลงทางกล่าวกำแหง ผมจะเอาคนนี้ใครก็เปลี่ยนไม่ได้ เพราะพอต้องอยู่ได้กฎบ้าน ลูกแกะคนโตยังหลงทางต่อไป... ต่อไป... และต่อไป ลูกๆ ทั้งหมด ตื่นเกิด ตาสว่างได้แล้ว ชีวิตนี้ของพวกท่านเป็นของพ่อโดยไม่ต้องมีกฎใดๆ มารองรับ... กราบแทบเท้าพ่อของแผ่นดิน”.(ASTV ผู้จัดการออนไลน์, 15 เมษายน 2553)

⁸⁸ สื่อต่างๆ ในเครือผู้จัดการ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการออนไลน์, หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ 390 องศา รายสัปดาห์ และนิตยสาร 360 องศาผู้จัดการรายเดือน ซึ่งต่อมาวันที่ 18 พฤศจิกายน 2551 ศาลพิพากษาล้มละลาย เนื่องจากบริษัทแมนเจอร์ มีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) เจ้าของหนังสือพิมพ์และนิตยสารในเครือผู้จัดการมีหนี้สินกว่า 4,726 ล้านบาท หนังสือพิมพ์และนิตยสารในเครือมติชนจึงไม่สามารถใช้ชื่อเดิมอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม ทีมงานกองบรรณาธิการชุดเดิมของผู้จัดการยังคงผลิตสื่อ แต่เปลี่ยนไปใช้ชื่อ “ผู้จัดการ 2551 รายวัน” ในวันที่ 19 และ “สารจากเอเอสทีวี โดยทีมงานผู้จัดการ” ในวันที่ 20 และกลายเป็น “เอเอสทีวีผู้จัดการ” ในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2551 ในที่สุด

คุณธรรมจริยธรรม, ประเด็นการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ, ประเด็นเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนจากนโยบายของรัฐ, ประเด็นเรื่องการใช้อำนาจแทรกแซงสื่อ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ความมุ่งหมายของผู้เข้าร่วมชุมนุมอยู่ที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

เกษียร เตชะพีระ (สมเกียรติ ตั้งนโม และคณาจารย์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, 16 เมษายน 2553) สรุปวาระของโครงการหรือ Project ในการเปลี่ยนประเทศไทยที่สามารถสรุปประเด็นในการต่อต้านรัฐบาลทักษิณของพันธมิตรประชาชนฯ เป็นอย่างดีว่า ได้แก่ Thaksinomics & Thaksinocracy อันมีแนวทางต่างๆ ดังนี้

1) แปรการเลือกตั้งให้เป็นแบบทักษิณ ณ ไทยรักไทย กล่าวคือแปรกระบวนการได้มาซึ่งอำนาจ ผ่านการเลือกตั้งในระบอบเลือกตั้งธิปไตย (electocracy) แต่เดิมของไทย ให้เป็นระบอบที่รวมศูนย์ครอบงำโดยพรรคเด่นพรรคเดียวคือพรรคไทยรักไทย ถ้าย้อนฐานเสียงจากบรรดานักเลือกตั้งท้องถิ่น/นายหน้าการเมืองมาสู่สาขาจัดตั้งของพรรคในพื้นที่ต่างๆ โดยตรง โยกย้ายอำนาจจากบรรดามุ้งการเมือง (factions) และหัวหน้ามุ้งอิสระมาขึ้นต่อศูนย์การนำของพรรคและหัวหน้าพรรคในรูปลักษณะความสัมพันธ์รวมศูนย์อำนาจจากบนลงล่างแบบสำนักงานใหญ่ เช่น สโตร์ / ซูเปอร์สโตร์

2) แปรไทยให้เป็นทุน กล่าวคือทำให้เศรษฐกิจทุนนิยมไทยพัฒนากว้างขวางครอบคลุมขึ้นและยังลึกขึ้นแผ่กว้างไปดุคดกลิ่นทรัพยากรนาชนิดในท้องที่ต่างๆ จากการกำกับดูแลของภาครัฐ / ภาคชุมชน ให้เข้ามาอยู่ในตลาดสินค้าภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนมากขึ้น (commodification & privatization of everything) แยกสลายชนชั้นเกษตรกรรายย่อยลงไป (depeasantization), เปลี่ยนแปรพวกเขาส่วนน้อยราว 10-20% ที่เก้งและเฮง ให้กลายเป็นผู้ประกอบการรายย่อยรุ่นใหม่ในตลาดระดับชาติและระดับโลก (bourgeoisification), ส่วนใหญ่ 80-90% ที่เหลือจะได้หลุดจากถอนโคนกลายเป็นคนงานรับจ้างไร้สมบัติ เทียบเร่ขายแรงในตลาดแรงงาน (proletarianization) ภายใต้แนวทางประชานิยมเพื่อทุนนิยม (capitalist populism) ที่ "แปลงสินทรัพย์เป็นทุน แปลงตาสีตาสาเป็นเก้าอี้(และกุอี้)"

3) แปรรัฐให้เป็นแบบซีอีโอ กล่าวคืออาศัยพลังทุนที่เหนือล้ำของกลุ่มทุนตนและพรรคพวก หลังวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 และอำนาจบริหารที่เพิ่มพูนเนื่องจากรัฐธรรมนูญปฏิรูปการเมือง 2540 ซึ่งออกแบบมาเพื่อสร้างเสริมภาวะผู้นำของนายกรัฐมนตรี ไปเปลี่ยนแปรกระบวนการใช้อำนาจรัฐโดยรวมศูนย์อำนาจรัฐเข้ามาไว้ที่ผู้นำรัฐบาล บล๊อคกลไกตรวจสอบ

ถ่วงดุลอำนาจ และกลไกพร้อมรับผิดชอบให้เป็นอัมพาต รวบรวมตัดตอนความรับผิดชอบของผู้นำรัฐบาลให้เหลือวาระเดียวในทางปฏิบัติคือ การเลือกตั้งทั่วไป 4 ปีหน เกิดระบบรวมศูนย์อำนาจ อาญาสิทธิ์ของรัฐที่ เสมือนไร้ขอบเขตขีดจำกัดในทางปฏิบัติ ควบคุมกันไปกับระบบแห่งความไม่ ต้องรับผิดชอบต่อทางการเมืองเหนือสิทธิในร่างกาย ชีวิตและทรัพย์สินของผู้คนพลเมือง โดยเฉพาะ สิทธิในการแสดงความคิดเห็นต่างวิพากษ์วิจารณ์ ทางสื่อสาธารณะของฝ่ายค้าน และเสียงส่วนน้อย พลเมืองทั้งหลายจึงประหนึ่งกลายเป็น "ลูกจ้าง" ได้การนำและการบังคับบัญชาเด็ดขาดของ เจ้าแกชชีโอโตตลอด 4 ปี ยกเว้นวันหนึ่งวันนั้นวันเดียวที่ได้เล่นบท "ผู้ถือหุ่น" ลั่นๆ ชั่วชีวิตใจคูหา เลือกตั้ง ก่อนจะไต่ล่งลับออกมาดำเนินชีวิตทางการเมืองเป็น "ลูกจ้าง ของรัฐชชีโอโต" ต่อไปตลอดไป

และท้ายที่สุดกล่าวได้ว่า Project อันตะเยอทะยานดังกล่าวซึ่งอาจรวมเรียกได้ว่า "ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชจากการเลือกตั้ง" หรือ Elected Capitalist Absolutism มีอันสะดุด หยุดลงในรอบปีที่ผ่านมานี้ เนื่องจากเหตุปัจจัยหลายประการซึ่งมีปรากฏการณ์สนธิเป็นตัว แสดงออกอย่างรวมศูนย์

สำหรับเชื้อปะทุไฟที่ทำให้ประชาชนเข้าร่วมการชุมนุมกับพันธมิตรฯ มากที่สุด เกิดขึ้นหลังจากครอบครัวชินวัตร และดามาพงศ์ ชายหุ่น บ. ชิน คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ให้กับกลุ่มเทมาเล็กของสิงคโปร์ รวมมูลค่า 73,000 ล้านบาท โดยไม่เสียภาษีแม้แต่บาทเดียว ก่อให้เกิดคำถามมากมาย โดยเฉพาะประเด็นเรื่องจริยธรรมของผู้นำ ทั้งที่ก่อนหน้านี้กฎหมาย อนุญาตให้ต่างชาติถือหุ้นในกิจการด้านการสื่อสารโทรคมนาคมเพียง 25% แต่ภายหลัง มีการแก้ กฎหมายให้ต่างชาติถือหุ้นได้ 40% และที่น่าสงสัยก็คือ หลังการแก้กฎหมายเพียง 2 วัน มีการขาย หุ้นชินคอร์ปที่มีบริษัทในเครือประกอบกิจการสื่อสารโทรคมนาคม คือ บ.ชินเซทเทลไลท์ จำกัด (มหาชน), บ.ไอทีวี จำกัด(มหาชน), บ.แอดวานซ์อินโฟร์เซอริวิตี จำกัด(มหาชน) ซึ่งถือว่าปล่อยให้ ชาวต่างชาติเข้าควบคุมกิจการดาวเทียมและโทรทัศน์ นอกจากนั้น การกระทำความผิดของ พ.ต.ท. ทักษิณยังถูกมองว่ามีการหลีกเลี่ยงกฎหมายการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ.2542 โดยใช้ ชื่อคนไทยถือหุ้นแทนหรือนอมินี ผ่านบริษัทต่างๆ อาทิ บ.กุหลาบแก้ว จำกัด, บ.ซีตาร์โฮลดิ้ง จำกัด เข้ามาถือหุ้นชินคอร์ปเป็นทอดๆ ไป

ในที่สุด พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประกาศยุบสภา ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549 และได้มีการกำหนดเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน 2549 พรรคฝ่ายค้านประกาศไม่ส่งคนลงสมัคร เพราะเห็นว่ากำหนดวันเลือกตั้งกระชั้นเกินไป ไม่เป็นธรรม กอปรกับไม่เชื่อว่าคณะกรรมการ การเลือกตั้ง (กกต.) จะเป็นกลาง พรรคไทยรักไทยจึงจ้างพรรคการเมืองเล็กให้ส่งผู้สมัครลงเลือกตั้ง

แข่งขัน เพื่อเสี่ยงเกณฑ์ที่ว่าเขตใดมีผู้สมัครคนเดียวต้องได้คะแนนเสียงเกิน 20% (กองบรรณาธิการมติชน, 2550) พรรคประชาธิปไตยพบหลักฐานการทุจริต จึงยื่นเรื่องร้องเรียนต่ออนุกรรมการสอบสวนของ กกต. สรุปว่ามีมูล จึงส่งอัยการสูงสุดส่งศาลรัฐธรรมนูญ และมีวินิจฉัยยุบพรรคในเวลาต่อมา

4 เมษายน 2549 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประกาศว่าจะเว้นวรรคทางการเมือง แต่ผลปรากฏว่าไม่กี่สัปดาห์หลังจากนั้น เขาก็กลับมาทำหน้าที่นายกรัฐมนตรีต่อ การเคลื่อนไหวต่อต้าน พ.ต.ท.ทักษิณจึงทวีความรุนแรงมากขึ้น และมีผู้เข้าร่วมชุมนุมมากขึ้นเช่นกัน

บรรยากาศวันที่ 19 กันยายน 2549 พบว่ามีข่าวลือเรื่องการทำปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้นไปทั่ว จนกระทั่งเวลา 22.15 น. พ.ต.ท.ทักษิณซึ่งอยู่สหรัฐได้รับข่าวยืนยันว่าจะมีการปฏิวัติ จึงแถลงข่าวทางการไถลผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท. อ่านประกาศสภาวะฉุกเฉิน สั่งย้าย พล.อ.สนธิ บุญรัตกสิน (ผบ.ทบ.) ไปประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และให้ พล.อ.เรืองโรจน์ มหาศรานนท์ (ผบ.สส.) เป็นหัวหน้าผู้ปฏิบัติตามประกาศสภาวะฉุกเฉิน แต่ยังไม่ทันอ่านจบก็ถูกตัดสัญญาณ

23.50 น. คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข⁸⁹ (คปค.) มี พล.อ.สนธิ บุญรัตกสิน เป็นหัวหน้าคณะออกแถลงการณ์ยึดอำนาจจากรัฐบาลทักษิณ การปฏิวัติครั้งนี้ ไม่มีการเสียเลือดเนื้อแต่อย่างใด รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากประชาชนหลายส่วน จึงได้รับความเห็นจากสื่อมวลชนให้เรียกว่าการปฏิวัติที่โรยด้วยกลีบดอกไม้ เนื่องจากพบว่าประชาชนจำนวนหนึ่งแห่กันไปมอบดอกไม้และสิ่งของให้ทหารที่เฝ้าประจำการตามจุดต่างๆ รวมทั้งพาลูกหลานไปถ่ายรูปกับทหารและรถถังอย่างสนุกสนานและเป็นที่กันเอง จนสื่อต่างชาติประโคมข่าวไปทั่วโลก

1 ตุลาคม 2549 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ (องคมนตรี) เป็นนายกรัฐมนตรี ในขณะที่พรรคไทยรักไทยอยู่ในภาวะแพแตก

⁸⁹ มีแกนนำทั้งหมดคือ พล.อ.สนธิ บุญรัตกสิน เป็นหัวหน้าคณะ, พล.อ.เรืองโรจน์ มหาศรานนท์ เป็นประธานที่ปรึกษา, พล.ร.อ.สถิต พันธุ์ เกยานนท์ (ผู้บัญชาการทหารเรือ) เป็นรองหัวหน้าคณะคนที่ 1, พล.อ.อ.ชลิต พุกผาสุข (ผู้บัญชาการทหารอากาศ) เป็นรองหัวหน้าคณะคนที่ 2, พล.ต.อ.โกวิท วัฒนะ (ผู้บัญชาการตำรวจ) เป็นรองหัวหน้าคณะคนที่ 3 และ พล.อ.วินัย ภัททิยะกุล (เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ - สมช.) เป็นเลขาธิการ คปค.

หัวหน้ากลุ่มต่างๆ และสมาชิกพรรคทยอยลาออกรวมแล้วประมาณ 110 คน เนื่องจากกลัวถูกทางเลขเนื่องจากการปฏิบัติ ส่วน พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งไม่สามารถเดินทางกลับมายังประเทศไทยได้ เขียนจดหมายจากกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ประกาศลาออกจากการเป็นหัวหน้าพรรค แต่ผลปรากฏว่ารองหัวหน้าพรรคหลายคนปฏิเสธไม่รับตำแหน่งนี้ นายจาตุรนต์ ฉายแสง ในฐานะรองหัวหน้าพรรคจึงต้องเสียสละรับแทน จนกระทั่งวันที่ 31 พฤษภาคม 2550 ศาลรัฐธรรมนูญมีมติยุบพรรคไทยรักไทย และตัดสิทธิ์ทางการเมืองกรรมการบริหารพรรค 111 คน เป็นเวลา 5 ปี

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มศิลปินที่มีผลงานระดับประเทศ

4.2.1 วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบทการเมืองไทย (ก่อน พ.ศ.2525)

เพลงเพื่อชีวิตเป็นเพลงที่มีกำเนิดจากบริบททางการเมืองโดยตรง ซึ่งถือเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เพื่อใช้เป็นสื่อในการเผยแพร่ความคิดของผู้แต่งหรือศิลปิน และมีบทบาทมาเรื่อยจนกระทั่งปัจจุบัน ด้วยความเป็นมาอันยาวนานของเพลงเพื่อชีวิต การศึกษาวาทกรรมในบริบทการเมืองไทยก่อนหน้า พ.ศ.2525 จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะสามารถชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของวาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในช่วงหลัง พ.ศ.2525 ได้

4.2.1.1 ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

บริบททางสังคมและการเมืองช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ประชาชนมีความตื่นตัวในเรื่องการต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพเป็นอย่างมาก เนื่องจากถูกกดขี่จากรัฐบาลทหารเป็นเวลาเกือบ 25 ปี⁹⁰ วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลาดังกล่าว จึงเป็นการเรียกร้องการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยเรียกร้องให้อำนาจอธิปไตยเป็นของมวลชน มิใช่อำนาจอันเกิดจากรัฐบาลเผด็จการทหาร ซึ่งมักจะเผยแพร่การแสดงออกความคิดในวงการหนังสือโดยเหล่านักคิดนักเขียนหัวก้าวหน้าในอดีต จนกลายมาเป็นวัตถุดิบชั้นดีสำหรับการสังสมความคิดทางการเมืองของศิลปินเพลงเพื่อชีวิตในเวลาต่อมา

⁹⁰ นับตั้งแต่รัฐบาลที่มีนายกรัฐมนตรีดังรายนามต่อไปนี้ 1.จอมพล ป.พิบูลสงคราม (8 เม.ย. 2491 – 16 ก.ย. 2500) 2.นายพจน์ สารสินซึ่งได้รับตำแหน่งจากการแต่งตั้งหลังจากการทำรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (21 ก.ย. 2500 – 1 ม.ค. 2501) 3.จอมพล ถนอม กิตติขจร (1 ม.ค. 2501 – 20 ต.ค. 2501) 4.จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (9 ก.พ. 2502 – 8 ธ.ค. 2506) 5.จอมพลถนอม กิตติขจร (9 ธ.ค. 2506 - 14 ต.ค. 2516)

จนกระทั่งเหตุการณ์นองเลือด 14 ตุลาคม ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตต่างเข้าร่วม ขบวนการนักศึกษาประชาชนในการเรียกร้องประชาธิปไตย ทั้งสมาชิกวงคาราวานและพงษ์เทพ กระโดนชำนาญที่เข้าร่วมโดยตรง ด้วยการช่วยเผยแพร่ผลงานด้านประชาธิปไตย และยังเข้าร่วม ชุมนุมมาโดยตลอด นอกจากนี้สุรชัย จันทิมาธร ยังได้นำทำนองเพลง Find the cost of Freedom ของวง Crosby, Stills, Nash & Young (CSNY) ไปแต่งเพลงที่ชื่อว่า “सानแสงทอง” เพื่อใช้ปลุก ใจผู้เข้าร่วมชุมนุม ส่วนยีนยง โอภากุล ศิลปินวงคาราบาว ก็เป็นผู้หนึ่งที่เข้าร่วมเหตุการณ์ในฐานะ ผู้เข้าร่วมชุมนุมด้วยเช่นกัน

4.2.1.2 ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519

ปฐมบทของเพลงเพื่อชีวิตเกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เมื่อสุรชัย จันทิมาธร, วีระศักดิ์ สุนทรศรี, ทองกราน ทานา, มงคล อุทก และพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ รวมกลุ่มจัดตั้งวงดนตรี “คาราวาน” ขึ้น และทำหน้าที่ของศิลปินเพื่อต่อสู้ทางการเมืองอย่างเต็มตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี 2517 จนกระทั่งถึงปี 2519 ซึ่งได้รับการขนานนามว่ายุคประชาธิปไตย เบ่งบาน เนื่องจากเกิดขบวนการต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมจากภาครัฐเป็นจำนวนมาก ทั้ง ชาวนา กรรมกร และที่ขาดไม่ได้คือกลุ่มนักศึกษาปัญญาชนอันถือว่าเป็นแกนหลักของการชุมนุม ในขบวนการต่างๆ

วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบททางการเมืองในช่วงนี้ จึงเป็นการเรียกร้อง ประชาธิปไตยที่มีความเท่าเทียมและมีความยุติธรรมในสังคม โดยเฉพาะประเด็นไปที่กลุ่มชาวนา และกลุ่มแรงงาน อันเป็นกลุ่มชนชั้นล่างที่ได้รับการเอาเปรียบมากที่สุด ดังนั้นวงคาราวานซึ่งเป็นวงดนตรีปฐมบทของเพลงเพื่อชีวิต จึงแต่งเพลงเพื่อนำไปใช้ในการต่อสู้ในการเรียกร้องทาง ประชาธิปไตยโดยตรง โดยบทเพลงส่วนมากของพวกเขาจะสื่อสารแนวความคิดด้านความ ยุติธรรมในสังคม อันมีเนื้อหาบรรยายความเดือดร้อนและความทุกข์ยากของกลุ่มชนชั้นล่าง รวมถึงการถูกกดขี่ข่มเหงจากชนชั้นที่สูงกว่าในผลงานเพลงชุดคนกับควาย (2518) เช่น

“ ยากแค้นลำเค็ญในหัวใจ	ร้อนรุ่มเพียงใดไม่หวั่นเกรง
เป็นบทเพลงเสียงเพลงแห่งความตาย	ความเป็นคนสลายลงไปพลัน
กระฎุมพีกินแรงแบ่งชนชั้น	ชนชั้นชาวนาจึงต่ำลง
เหยียดหยามชาวนาว่าป่าดง	ลำคัมมันคงคือความตาย”

(เพลงคนกับควาย, 2517)

“ส่องทางให้เห็นเส้นทาง
เพื่อท่องนาประโยชน์อุดม
อยู่อย่างข้าวคอกยฝน
ก็คนก็คนสบาย

ร่วมทางเพื่อชูชัยมา
ทุนนิยมจะถูกทำลาย
ก็คนก็คนแห่งตาย
ชีควายไม่เหมือนชีคน”

(เพลงข้าวคอกยฝน⁹¹, 2518)

“เหี่ยวหยดสักก็หยาด
ปูดโปนก็เส้นเอ็น
น้ำเหี่ยวที่เรือแดง
สายเลือดทุกทั้งสิ้น

ทุกหยดหยาดล้วนยากเย็น
จึงแปรรวมมาเปิบกิน
และน้ำแรงอันหลังริน
ที่ลูดก้าชาบพิน”

(เพลงเปิบข้าว⁹², 2517)

ช่องทาง การเผยแพร่บทเพลงของคาราวานในช่วงเวลานั้น ด้านหนึ่งเกิดจากการรวบรวมเพลงและบันทึกลงในแผ่นเสียง แต่สำหรับด้านนี้ถือว่า เป็นการจำกัดกลุ่มผู้ฟังให้อยู่แต่ในวงการศึกษาปัญญาชนเท่านั้น สาเหตุเนื่องมาจากชนชั้นล่างส่วนมากไม่มีเงินพอที่จะซื้อเครื่องเล่นแผ่นเสียงได้ เพราะฉะนั้นช่องทางหลักในการเผยแพร่ความคิดและบทเพลงของวงคาราวานคือ การตระเวนแสดงคอนเสิร์ตทั่วประเทศพร้อมกับกลุ่มเผยแพร่ประชาธิปไตยของขบวนการนักศึกษาปัญญาชน

ด้วยความแปลกใหม่ของแนวเพลงดังกล่าว รวมทั้งเนื้อหาของเพลงที่นอกจากจะเข้าถึงชนชั้นล่างแล้ว ยังเข้ากับแนวทางของขบวนการนักศึกษาประชาชนที่พยายามเรียกร้องให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม จึงทำให้มีผู้พยายามจะหาคำนิยามของเพลงแนวนี้ โดยสุรชัย จันทิมาธรกล่าวถึงความเป็นมาของคำว่า “เพลงเพื่อชีวิต” ว่าพวกตนไม่เคยคิดจะเรียกตนเองว่าเพื่อชีวิตมาก่อน แต่ภายหลังนักวิชาการก็พยายามให้คำนิยามบทเพลงดังกล่าวว่า “เพลงเพื่อชีวิต” อัน

⁹¹ สุรชัย จันทิมาธร ทดลองเอาทำนองเพลงพื้นบ้านเขมรมาใส่คำร้องในเพลงนี้

⁹² วงคาราวานนำบทกวี “เปิบข้าว” ของจิตร ภูมิศักดิ์ (พ.ศ.2573 - 2508) ที่แต่งขึ้นโดยใช้นามปากกาว่า “กวีศรีสยาม” แท้จริงแล้วบทกวีเปิบข้าวเป็นส่วนหนึ่งของบทกวีชื่อ “วิญญาณหนังสือพิมพ์” (ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ฉบับประจำวันที่ 9, 11, 12, 14 และ 15 สิงหาคม 2507) ต่อมาวงคาราวานนำมาใส่ทำนองจนกลายเป็นเพลงเปิบข้าว

เนื่องมาจากหนังสือศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน⁹³ จนในที่สุดคำว่าเพลงเพื่อชีวิตจึงกลายเป็น การเรียกบทเพลงที่มีเนื้อหาอยู่เคียงข้างประชาชนผู้ทุกข์ยากไปโดยปริยาย

นักวิชาการที่สุรชัยกล่าวอ้าง หมายถึง พิชิต จงสถิตวัฒนา ผู้เป็นเจ้าของคอลัมภ์ “เพลงเพื่อชีวิต” ซึ่งปรากฏในหนังสือ “วรรณกรรมเพื่อชีวิต⁹⁴” หนังสือดังกล่าวรวบรวมบทความ บทวิจารณ์วรรณกรรม เรื่องสั้น บทกวี บทเพลง บทวิจารณ์เพลง ฯลฯ โดยยึดแนวคิดแบบ “ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน” ของ จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งนำแนวทางมาจาก สำนักคิดสังคมนิยม (Socialist) ตะวันตก อีกทอดหนึ่ง (Art for art/Art for life) (วิสา คัญทัพ, 2550) ในคอลัมภ์นี้ พิชิตผู้เป็นเจ้าของได้รับอิทธิพลจากแนวเพลงยุค 1960 อันมีแนวคิดกบฏต่อสังคมเก่าและการคัดค้าน สงครามจากตะวันตกค่อนข้างมาก เช่น Yellow Bird, Ohio, We shall over come, Where have on the flower gone และ House of rising sun เป็นต้น งานของเขาจึงเรียกร้องให้มีบทเพลงที่ กล่าวถึงเพลงที่เป็นตัวแทนสะท้อนและตีแผ่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชาชนในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม จนไปถึงการปลุกใจให้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมใน สังคม (กลุ่มรองเท้าแตะ, 3 เมษายน 2553) ดังเช่นบทเพลงของตะวันตกข้างต้น ในเวลาต่อมา เพลงที่เข้าข่ายในความหมายดังกล่าวจึงถูกจำกัดความและเรียกว่า “เพลงเพื่อชีวิต”

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบททางการเมืองปรับ รูปแบบการเรียกร้องประชาธิปไตยให้มีความเป็นสากลมากขึ้น ตามแนวทางของขบวนการ นักศึกษาปัญญาชนที่หันมาต่อสู้เรียกร้องเอกราชของประเทศไทย ดังนั้นวาทกรรมเพลงเพื่อ ชีวิตในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา จึงเป็นการเรียกร้องอธิปไตยคืนมาจากชาติจักรวรรดินิยม ตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ สาเหตุสืบเนื่องมาจากช่วงรัฐบาลเผด็จ การทหารนับตั้งแต่ พ.ศ. 2488 เป็นต้นมา สหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามามีบทบาททางสังคมและ การเมืองในประเทศไทย และเพิ่มขึ้นอย่างมากในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2500 - 2506)

⁹³ “ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน” แต่งโดยทีปกร หรือจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นหนังสือที่รวบรวมข้อเขียนเกี่ยวกับศิลปะที่จิตร เขียนไว้ในที่ต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ.2498 - 2500 ใจความหลักของหนังสือเรียกร้องให้เกิดการสร้าง “ศิลปะเพื่อประชาชน” ขึ้น ซึ่งจิตรได้ให้นิยามไว้ว่า คือศิลปะที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อรับใช้ประชาชนในการต่อสู้กับความเลวทรามของชีวิตและสร้างสรรค์ชีวิตใหม่อันดีงามกว่าสโล กว่าชั้นแทนที่ (ทีปกร, 2540: 31)

⁹⁴ วรรณกรรมเพื่อชีวิต เป็นชื่อหนังสือที่จัดทำโดยนักศึกษานิสิตในช่วงเดือนตุลา มีผู้จัดทำคือ พิรุณ ฉัตรวณิชกุล, กมล กมลตระกูล, ธัญญา ชุนขญาธาร, บัณฑิต เองนิลรัตน์, บุญส่ง ชเลธร และวิสา คัญทัพ หลังจากออกได้ 6 ฉบับ คณะผู้จัดทำหลายคนถูก จับข้อหากบฏเรียกร้องรัฐธรรมนูญ หนังสือวรรณกรรมเพื่อชีวิตจึงปิดตัวลงไป

และรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร (2506 - 2516) โดยเข้ามาในรูปแบบของการช่วยเหลือทั้งจาก ภาครัฐและเอกชน

แม้ประเทศไทยจะได้รับความช่วยเหลือมากมายจากสหรัฐอเมริกา แต่ใน ขณะเดียวกัน สหรัฐก็ได้กอบโกยเอาผลประโยชน์จากไทยกลับไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน การทหาร ด้วยการตั้งฐานทัพในประเทศไทยเพื่อปฏิบัติการรบในประเทศอินโดจีน ในปี 2516 พบว่ามีฐานทัพอเมริกาในประเทศไทยถึง 12 แห่ง⁹⁵ เครื่องบินสหรัฐประจำในไทยถึง 550 ลำ เพื่อ ใช้ในการทิ้งระเบิด ส่วนทหารอเมริกันที่ประจำอยู่ในประเทศไทยมีนับแสนคน ขบวนการนักศึกษา ประชาชนจึงตีแผ่เรื่องราวดังกล่าว โดยเผยแพร่ว่าไทยไม่ได้มีเอกราชโดยสมบูรณ์ หากแต่ต้องตก อยู่ในสถานะกึ่งเมืองขึ้นและถูกครอบงำโดยจักรวรรดินิยมอเมริกา ดังนั้น ทิศทางอันสำคัญยิ่งของ ขบวนการนักศึกษาคือการต่อสู้เพื่อเอกราชสมบูรณ์ ต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกาซึ่งถือเป็นศัตรู สำคัญของประชาชนไทย (กลุ่มตุลาธรรม, 4 เมษายน 2553)

วงคาราวานขานรับแนวทางการต่อสู้เพื่อเอกราช ตามแนวคิดของขบวนการ นักศึกษาประชาชน โดยออกผลงานเพลงชุดอเมริกันอันตราย (2519) เนื้อหาของเพลงในอัลบั้มนี้ มี ความรุนแรงและปลุกเร้าให้ประชาชนลุกขึ้นมาต่อสู้มากขึ้น รวมทั้งการสื่อความคิดแบบสังคมนิยม มากกว่าผลงานเพลงชุดแรก ดังจะเห็นได้จากคำว่าชนชั้นและเน้นหลักสามประสาน คือ ชาวนา กรรมกร และนักศึกษาปัญญาชน เช่น

<u>“มาพวกเราพร้อมเดินพันฝ่า</u>	<u>ก้าวไปกับประชาด้วยศรัทธายิ่งใหญ่</u>
<u>เมืองไทยเป็นของเรา ทำไมให้เขาเข้ามา</u>	<u>จักรวรรดิอเมริกา อเมริกามันมาย้าย</u>
<u>เลือดไทยต้องไหลริน</u>	<u>แผ่นดินถูกครอบครอง</u>
<u>ทำลายบ้านพี่เมืองน้อง</u>	<u>ล้มตายกายกองเลือดนองแผ่นดิน”</u>

(เพลงอเมริกันอันตราย⁹⁶, 2518)

⁹⁵ ฐานทัพอเมริกาในประเทศไทยในช่วงปี 2516 มีทั้งหมด 12 แห่ง คือ อุตะภา ตาคลี อุบลราชธานี อุตรธานี นครพนม น้ำ พอง สัตหีบ ลพบุรี เขื่อนน้ำพุง นครราชสีมา และกาญจนบุรี โดนมีศูนย์บัญชาการใหญ่และหน่วยจัสแม็ก (มีหน้าที่โดยตรงในการส่งกำลัง บำรุงทหารอเมริกันในเวียดนาม) ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ

⁹⁶ เพลงอเมริกันอันตราย วีระศักดิ์ สุนทรศรีและทองกราน ทานา เขียนขึ้นเมื่อปี 2518 ที่บ้านของจิระ หลังสถานีรถไฟ โดยเกิด จากการเห็นภาพคนออกมารับไล่ฐานทัพอเมริกาที่ตั้งในประเทศไทยจนเต็มท้องถนน

“มาร่วมมวลประชา
เรามีเพื่อนกรรมกร
อยู่ตามโรงงานมาประสานร่วมกัน
มาร่วมกัน มา มา มาร่วมกัน
มารวมชนทุกชั้น

มาพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน
ผู้แต่ก่อนมาตั้งนาน
มาเป็นอำนาจฟาดฟัน
รีบหน่อยเถิดประชา เร็วมาร่วมกัน
ขับไล่ไอ้กันและสมุน”

(เพลงรวมกันเข้า, 2518)

“ลุกขึ้นปืนทำ
รวมใจที่ปวดร้าว
ไม่นานหรืออกหนา
กูจะล้างให้สิ้น

พวกฟ้าพวกดาว
ปลิดดาวลงดิน
เมฆฟ้าทมิฬ
ชีวิตจึงเบิกบาน”

(เพลงลุกขึ้นสู้, 2518)

วาทกรรมของเพลงเพื่อชีวิตจากวงคาราวานที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงนี้ จึงกลายเป็น การเรียกร้องอธิปไตยของประเทศไทย รวมทั้งเพิ่มระดับความเข้มข้นของการเผยแพร่แนวความคิด ตามแบบสังคมนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะการจับปืนถืออาวุธเพื่อชีวิตและการสร้างโลกใหม่ที่เป็น ธรรมมากกว่า ทั้งนี้ สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะความเข้มข้นของสถานการณ์ทางการเมืองที่ยกระดับ จากการต่อสู้กับรัฐบาลเผด็จการ มาเป็นประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งถูกขนานนามว่าเป็นประเทศ มหาอำนาจ

มงคล อุทก ผู้แต่งเพลงอเมริกันและลุกขึ้นสู้กล่าวถึงความคิดในการแต่งเพลง เหล่านี้ว่า เกิดขึ้นเนื่องจากไม่เห็นด้วยกับการที่อเมริกาทำสงครามกับเวียดนาม รวมทั้งบริบททาง สังคมและการเมืองที่มีโอกาสเรียนในวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จ.นครราชสีมา อันเป็น ฐานทัพหนึ่งของสหรัฐที่ตั้งขึ้นในประเทศไทย ทำให้พบประสบการณ์ตรงจากการสัมผัสสภาพ สังคมดังกล่าว “สงครามเวียดนาม เราก็อยู่ที่โคราช เพราะเป็นฐานทัพอเมริกา ‘ไม่เห็นด้วยกับการ ทำสงครามกับเวียดนาม ตอนหลังจึงได้ต่อสู้เรื่องฐานทัพ” (มงคล อุทก, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2553)

พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ เป็นผู้หนึ่งที่เล็งเห็นถึงความอันตรายของสหรัฐอเมริกา กอปรกับความรักถิ่นฐานบ้านเกิด เนื่องจากพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาเป็นหนึ่งในสถานที่ตั้งแคมป์ ทหารสหรัฐซึ่งเป็นฐานกำลังสนับสนุนในการรบกับเวียดนาม สภาพโดยรอบจึงเต็มไปด้วยคัลบาร์

เพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของทหารอเมริกันที่เข้ามาพักชั่วคราวเหล่านั้น ด้วยความไกลบ้านและห่างจากครอบครัว ทำให้ทหารจีไอจำนวนมากเลือกที่จะอยู่กับสาวชาวโคราช และบางส่วนมีลูกด้วยกัน แต่เมื่อภารกิจสงครามเสร็จสิ้น พวกเขาจำต้องกลับประเทศและทิ้งปัญหาดังกล่าวไว้เบื้องหลัง ชาวนครราชสีมาจึงเริ่มทำการต่อต้านทหารจีไอ ก่อปรกับกระแสการตั้งคำถามและหาทางออกในยุคเผด็จการแผ่ขยายจากกรุงเทพฯ เข้าครอบคลุมสู่นครราชสีมาอย่างรวดเร็ว ในที่สุดพงษ์เทพจึงแต่งเพลง “โคราชขับไล่ไอ้กัน” เพื่อบรรยายความรู้สึกที่มีต่อวันสุดท้ายของการยื่นคำขาดให้อเมริกาถอนฐานทัพออกไป (20 - 21 มีนาคม 2519) ซึ่งมีการปะทะเปิดสังหารเอ็ม 26 ลงกลางขบวนจนมีคนตายและบาดเจ็บหลายคน ครั้งนั้นพงษ์เทพเกิดความสะเทือนใจจนเขียนเพลงแรกของเขาออกมา (ชูเกียรติ ฉาโธสง, 2549: 83)

“มันกดขี่รีดขูด มันเหยียบย่ำทำลาย

เอาฐานทัพเข้ามาตั้ง ทหารฝรั่งเข้ามาหลาย

เอาเครื่องบินมาทำลาย อาวุธร้ายนิวเคลียร์

มันขับเครื่องบินไปทิ้งระเบิด เวียดนามก็เกิดสงครามพลัน

ลาว เขมร เขารู้ทัน เลยกดขี่มันตกเวที... ประวัติศาสตร์

สถานการณ์มันเลวร้าย เมืองไทยก็เป็นอย่างนี้

ประชาชนจะทนได้นี้ มาสามัคคีกันทุกคน

มันถึงเวลาแล้วไทยต้องไล่มันไปให้พ้น

ถ้าไม่ไปก็ต้องโดนประชาไทยลงทัณฑ์... ลงโทษ”

(โคราชขับไล่ไอ้กัน, 2519)

สำหรับภาพรวมของวงการเพลงเพื่อชีวิตช่วงปี 2516 - 2519 เกิดวงดนตรีเพื่อชีวิตขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น ครูขุน กงล้อ รวมซ้อน โคมฉาย กรรมาชน รุ่งอรุณ ไดอะเล็คติค ดันกล้า และลูกทุ่งสังคมนิยม ฯลฯ (กลุ่มศิลปินวัฒนธรรมเพื่อชีวิต, 2544) ซึ่งผลงานเพลงที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านี้ส่วนมากจะชี้เป้าไปสู่แนวคิดแบบสังคมนิยมหรือสังคมนิยม อันเป็นความเชื่อของเหล่านิสิตนักศึกษาในขณะนั้น ถือได้ว่าบทเพลงกลายเป็นแนวทางในการต่อสู้ และเป็นยุทธวิธีสำคัญอย่างหนึ่งที่เสริมการต่อสู้ด้านการปลุกกระดมมวลชนหรือการใช้จิตวิทยาในการทำสงคราม (จรรยาธนีย์ สุวรรณภูสิทธิ์, 2531)

ในระหว่างที่การต่อสู้ระหว่างรัฐกับนักศึกษาดำเนินไปอย่างรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะเดียวกันการต่อสู้ผ่านบทเพลงก็ถือเป็นอาวุธหนึ่งที่ฝ่ายรัฐต้องตระหนักถึงอุปาทานของแนวรบ

ทางด้านวัฒนธรรมนี้ด้วยเช่นกัน เนื่องจากบทเพลงสามารถเข้าถึงและชักจูงผู้ฟังได้โดยง่าย รวมทั้งการสร้างวาทกรรมเรียกร้องประชาธิปไตยผ่านบทเพลง ทำให้รัฐมีประกาศห้ามเผยแพร่ผลงานเพลงเพื่อชีวิตของนักศึกษาอย่างเด็ดขาด รวมทั้งโจมตีทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่เสมอ เช่น การจ้างอันธพาลการเมืองให้มาก่อวินาศกรรมการแสดงคอนเสิร์ต การดักทำร้ายศิลปินเพื่อชีวิต รวมไปถึงการเผยแพร่เพลงปลุกใจ การเผยแพร่รายการพบประชาชนโดยคุยเรื่องปัญหาของบ้านเมืองที่กล่าวโจมตีนักศึกษาว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

กระทั่งข่าวการกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจรทำให้เกิดการประท้วงอย่างรุนแรงจากขบวนการนักศึกษา และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนบางกลุ่ม ต่อมาวันที่ 4 ตุลาคม นักศึกษากลุ่มหนึ่งจัดทำละครล้อการเมือง ด้วยเรื่องล้อเลียนเหตุการณ์พนักงานการไฟฟ้าจังหวัดนครปฐม ที่ออกไปสเตอร์ต่อต้านการกลับมาของจอมพลถนอม ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจซ้อมตายอย่างทารุณ แล้วนำศพไปแขวนคออำพรางคดี (สุธรรม แสงปทุม, 2545: 107) สื่อจากฝ่ายรัฐโจมตีการกระทำนี้ว่านักศึกษาจงใจแสบไบนหน้าผู้ที่ถูกแขวนคอนั้นคล้ายพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งจากหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ หนังสือพิมพ์ดาวสยามและสถานีวิทยุยานเกราะ ทำให้ประชาชนฝ่ายรัฐรู้สึกเกลียดชังนักศึกษา ขณะเดียวกันประชาชนฝั่งตรงข้ามต่างทยอยเข้ามาร่วมชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระทั่งวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ในที่สุดเหตุการณ์นองเลือดก็ได้เกิดขึ้น ผลที่ตามมาก็คือ เหล่านักศึกษาประชาชนที่เข้าร่วมการชุมนุมบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก

4.2.1.3 หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ถึง ก่อนนโยบาย 66/2523

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 บรรยากาศทางการเมืองกลับเข้าสู่ยุคมืดอีกครั้งจากการรัฐประหารโดยคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ซึ่งนำโดยพล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ รัฐประหารรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จากนั้นผลักดันให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร (2519 - 2520) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐบาลดังกล่าวถูกสื่อมวลชนตั้งฉายาว่า “รัฐบาลหอย” เนื่องจากครั้งหนึ่งนายธานินทร์กล่าวสุนทรพจน์มีใจความว่า “ตัวข้าพเจ้าเปรียบเสมือนเนื้อหอย ต้องได้รับการปกป้องจากเปลือกหอย คือทหาร” ซึ่งทหารในที่นี้คือ คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ที่มี พล.ร.อ.สงัดเป็นหัวหน้าคณะคอยดูแลปกป้อง และรับตำแหน่งสำคัญของประเทศอย่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงและหนักหน่วงเกิดขึ้นในช่วงนี้ เหล่านิสิตนักศึกษาต่างถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์และถูกจับกุม นอกจากนี้ยังจำกัดสิทธิเสรีภาพ

ปฏิวัติโค่นล้มสังคมแบบเก่า

มาร่วมกันดันกงล้อประวัติศาสตร์

จับอาวุธตั้งโคมโหมแรงไฟ

ปฏิวัติเพื่อเราประเทศไทย

สู่เอกราชจริงแท้และสดใส

เพื่อก้าวไกลแห่งสังคมอุดมการณ์”

(เพลงตั้งโคมโหมแรงไฟ⁹⁹, 2520)

“โอ้เจ้านกน้อยเอ๋ย

ด้วยความแค้นเคือง

มือข้างซ้ายถือปากกา

ปลุกประชาให้ตื่น

โอ้เจ้านกน้อยเอ๋ย

ตามพรรคคอมมิวนิสต์

ประสานกรรมกรยากไร้

จับอาวุธร่วมยุทธนา

ไผ่ผินบินจากเมือง

บินจากเมืองมาสู่ไพร

มือข้างขวาถือปืน

หยัดยื่นโค่นปฏิกริยา

ไผ่ผินบินถูกทิศ

อุทิศตนรับใช้ประชา

ร่วมใจกับชาวนา

ไผ่ผินอเมริกาให้มันออกไป”

(เพลงนกน้อย, ม.ป.ป.)

ในขณะที่ศิลปินวงคาราวานและพงษ์เทพ กระโดนชำนาญใช้ชีวิตอย่างนักรบป่า ปี 2521 เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ผู้ก่อตั้งวงคาราวานอย่างยืนยง โอภากุล และกীরติ พรหมสาขา ณ สกลนคร กลับมาจากประเทศฟิลิปปินส์ และเริ่มเล่นดนตรีเป็นอาชีพเสริมเรื่อยมา ต่อมาภายหลัง ยืนยงเปิดเผยว่า เขาก็เป็นส่วนหนึ่งของ พคท.ด้วยเช่นกัน โดยรับบทบาท “พลเดินเมฆ” ซึ่งทำหน้าที่ลำเลียงข่าวสารและสิ่งของให้แก่สมาชิกพรรค และในที่สุดเขาก็สมัครเป็นสมาชิกสันนิบาตเยาวชนประชาชนแห่งประเทศไทย (สยท.) กับพคท. อย่างเป็นทางการ ด้วยเห็นว่าแนวทางของ ดังกล่าวตรงกับอุดมคติของตน

การทำงานให้กับ พคท.ในเขตขาวหรือการทำงานในเมืองถือว่เป็นเรื่องอันตรายอย่างยิ่ง เพราะหากสืบรู้จากทางการ อาจทำให้บุคคลผู้นั้นถูกลอบฆ่าโดยไม่รู้ตัว ดังเช่นสหาย เยี่ยมซึ่งเป็นจัดตั้ง (ใช้เป็นตำแหน่งที่เรียกหัวหน้าส่วนงานของ พคท. – ผู้วิจัย) ของยืนยง จัดตั้งคนใหม่จึงส่งเขาไปโรงเรียนการเมืองการทหารบนฐานที่มั่นภูพานระยะหนึ่ง ณ ที่นั่นทำให้เขาได้พบกับสหายที่เป็นศิลปินและนักคิดนักเขียนหลายคน อาทิ วัฒน์ วรรณยางกูร (สหายร้อย), วิสา คัญทัพ (สหายไพร่า), ล้วน เขจรศาสตร์ (สหายผาแดง) รวมทั้งการวิวาทะกับแนวความคิดของ นพ.

⁹⁹ ทำนองเพลงตั้งโคมโหมแรงไฟเกิดจากการฉิวปากเล่นของสุรัชย์ จันทิมาร และทองกราน ทานา ในขณะที่เป็นทหารป่า

แหวง โตจิราการ (สหายเข้ม) เป็นต้น แม้หลังจากจากป่า ยืนยงยังคงทำงานเคลื่อนไหวให้กับ พคท. ต่อไป โดยทำหน้าที่ฝ่ายศิลป์ให้กับหนังสือใต้ดินชื่อ “สัจจะชน” และงานรับคนเข้าออกจากป่า รวมทั้งเป็นผู้หารายได้จุนเจือผู้กลับมาจากป่า ด้วยการหางานให้ทำ แต่ส่วนมากแล้วจะรับมาอาศัยอยู่ระยะหนึ่ง จนกระทั่งคนเหล่านั้นสามารถขยับขยายเมื่อหางานได้เป็นของตนเอง

จะเห็นได้ว่า ภูมิหลังของศิลปินเพลงเพื่อชีวิตระดับประเทศทั้งวงคาราวาน ยืนยง โอภากุล ซึ่งรับหน้าที่หัวหน้าและผู้แต่งเพลงของวงคาราบาว รวมทั้งพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ ต่างมีประสบการณ์ชีวิตในชนบทหรือชนชั้นกลางที่ห่างไกลจากเมืองเหนือสิ่งอื่นใด พวกเขาพยายามต่อสู้ยืนหยัดเคียงข้างประชาชนผู้ถูกกดขี่ข่มเหง ทั้งจากบนดินด้วยการเข้าร่วมขบวนการนักศึกษาประชาชน และได้ดินด้วยการเข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ข้อมูลข้างต้นจึงสามารถปูพื้นแนวความคิดของศิลปินเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี

4.2.1.4 นโยบาย 66/2523

23 เมษายน 2523 รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ออกคำสั่งที่ 66/2523 เรื่อง นโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยุติสถานการณ์สงครามปฏิวัติของคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้ การปฏิบัติการเพื่อเอาชนะ พคท.ตามคำสั่งดังกล่าวเป็นไปหลายแนวทาง แต่หนึ่งในการปฏิบัติการที่สำคัญ คือ “ปฏิบัติต่อผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์หรือผู้หลงผิดที่เข้ามาบดตัว หรือที่จับได้อย่างเพื่อนประชาชนร่วมชาติ ชี้แจงเพื่อให้ได้เข้าใจถึงนโยบายของรัฐบาลในปัญหานี้อย่างถ่องแท้ ช่วยเหลือให้ใช้ชีวิตใหม่ร่วมกันต่อไปในสังคมอย่างเหมาะสม” (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2523)

คำสั่งข้างต้นส่งผลกระทบต่อ พคท.เป็นอย่างมาก เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างกลุ่มนักศึกษาปัญญาชนและหน่วยงานของ พคท. เมื่อนักศึกษาปัญญาชนหรือแนวร่วมจากในเมืองเริ่มมีความเห็นไม่ลงรอย และไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กอปรกับคำสั่งดังกล่าวเปิดทางให้อดีตนักศึกษาที่เข้าป่าจับปืนหลังกรณี 6 ตุลา กลับคืนเมืองโดยไม่เอาผิดตามกฎหมายและยังให้โอกาสกลับเข้าศึกษาต่อในสถาบันศึกษาเดิม (จิระนันท์ พิตรปรีชา, 2549: 270) ทำให้เหล่านักศึกษาปัญญาชนจำนวนมากต่างทยอยออกจากป่ากลับเข้าสู่เมือง ศิลปินเพื่อชีวิตที่หนีตายเข้าป่าก็เช่นกัน พวกเขาต่างทยอยออกจากป่าคืนสู่เมือง

ในช่วงนี้แม้วงคาราบาวจะออกผลงานเพลงชุด “ขี้เมา” ในปี 2524 แล้ว ซึ่งเนื้อหาภาพรวมของผลงานเพลงชุดนี้ ได้นำเสนอเนื้อหาใหม่ๆ ที่มุ่งเน้นสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของ

สังคมในยุคนั้น อันเต็มไปด้วยการต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอดในสังคม โดยมีได้มีเนื้อหามุ่งเน้นไปถึงความทุกข์ยากของกลุ่มชาวนาหรือกรรมกรเพียงอย่างเดียว แต่อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลาที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของวงการเพลงเพื่อชีวิตในยุคลหลัง พ.ศ. 2525 กลับเป็นช่วงที่วงคาราวานเผยแพร่ผลงานเพลงคันทันเป็นครั้งแรก

“นานมาแล้วเราจากกัน	ไอ้คืนวันอันแสนหนองหนัก
ดั่งทุ่งแล้งที่ไร้เฟิงพัก	ดั่งภูสูงที่สูงสุดสอย
ไอ้ยอดรักฉันกลับมา	ดั่งชีวาที่เคยล่องลอย
มาบัดนี้เราเฝ้าคอย	เจ้านกน้อยเฝ้าคืนสุรัง
ฉันเหนื่อย	ฉันเปลี่ยว
	ฉันหวัง.....”

(เพลงคันทัน, 2525)

4.2.2 วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ (พ.ศ. 2525 – 2530)

วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ พยายามเรียกร้องให้เกิดความเท่าเทียมและมีความยุติธรรมในสังคม โดยศิลปินเพลงเพื่อชีวิตพยายามถ่ายทอดสภาพปัญหาสังคมอันสืบเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจลงโทษเพลงของพวกเขา อาทิ เพลงหนอยแ่นะของวงคาราวาน ซึ่งเป็นตัวอย่างสภาพความล้มเหลวของการแก่งแย่งชิงดีในระบบทุนนิยม นับตั้งแต่การสะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำในสังคม จากการสอบแข่งขันต่อในระดับอุดมศึกษาของเด็กต่างจังหวัดกับเด็กในเมืองกรุง ที่เด็กต่างจังหวัดมีโอกาสค่อนข้างน้อย ว่าแม้เด็กต่างจังหวัดจะพยายามอ่านหนังสือสอบมากเพียงใด แต่ก็ไม่สามารถแข่งขันกับโอกาสและความเพียบพร้อมของเด็กในเมืองกรุงได้ เด็กเหล่านี้จึงเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ คิดอยากจะทำแรงงานแทนการร่ำเรียนต่อ ซึ่งเป็นการสะท้อนค่านิยมในการขายแรงงานยังประเทศตะวันออก อันเป็นการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจแบบปัจเจกที่กลายมาเป็นกระแสค่านิยมที่มาแรงในขณะนั้น

“สอบกะเขาที่ไรไม่เคยได้สักกะปี	หนังสือหน้าทุกตำราฉันก็อ่าน
แบบฝึกหัดการบ้านฉันก็ทำกันทั้งกะปี	หนอยแ่นะ
มาพบความจริงของการศึกษา	<u>เหมือนดังเกมกีฬาชิงด้วยชิงดี</u>
ฉันแพ้ปัญญาแต่หน้าหน้าเหมือนควาย	<u>ขายความรู้ไม่ได้ ขายแรงกายให้มันรวย</u>
จะเก็บตำราเอาไปฝังลงดิน	<u>ฉันจะขี่เครื่องบินไปซาอุดีอาราเบีย”</u>

(เพลงหนอยแ่นะ, 2524)

แต่ในขณะเดียวกัน เด็กที่มีโอกาส สามารถเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้ เมื่อเรียนจบออกมา แม้จะมีใบปริญญาที่สามารถเป็นใบเบิกทางในการทำงานและยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น การแก่งแย่งชิงดีในระบบทุนนิยมมิได้เอื้อต่อคนทุกคนในสังคม สภาวะเศรษฐกิจอันฝืดเคืองส่งผลให้ตำแหน่งงานไม่เพียงพอต่อบัณฑิตที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ภาวะการตกงานจึงเกิดขึ้น แม้ว่าเหล่าบัณฑิตจะมีใบปริญญาเป็นเครื่องการันตีและช่วยยกระดับทางสังคมได้ในทางหนึ่ง แต่ใบปริญญานั้นก็แทบไม่มีความหมายอันใดในการแข่งขันของระบบทุนนิยม ดังเช่นเพลงมหาลัยของวงคาราบาว ทั้งนี้ บทเพลงดังกล่าว ยังได้เสียดสีค่านิยมของสังคมในการใช้เส้นสายเพื่อเข้าทำงานอีกด้วย

“มหาลัย มหาลอก	เด็กขายบ้านนอก เด็กหญิงบ้านนา
รำเรียนรู้อินวิชา	แต่จบออกมายังไม่มีการทำ
ไม่มีงานก็ไม่มีเงิน	ออกเดินเดินเดินย่ำสมัครงาน
สอบเท่าไยยังสอบไม่ผ่าน	มันหัวปานกลาง เขาเอาแต่หัวดี ๆ
มีความรู้สู้เขาไม่ได้	เส้นเล็กเส้นใหญ่เส้นก๋วยจั๊บไม่มี
นามสกุลไม่สง่าราศี	เป็นลูกตามีเป็นแค่หลานยายมา”

(เพลงมหา'ลัย, 2527)

เด็กด้อยโอกาสเป็นประเด็นหนึ่งที่ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตใช้สะท้อนภาพปัญหาสังคม ดังเช่น เพลงลอยหายของวงคาราบาว ที่กล่าวถึงเด็กด้อยโอกาสในสลัมซึ่งไม่ได้รับความสนใจในการแก้ไขปัญหาค่าที่ควร ทั้งๆ ที่เด็กเหล่านี้จะเติบโตกลายเป็นพลเมืองของชาติดังเช่นเด็กอื่นๆ ในสังคมด้วยเช่นกัน วาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตยที่มีความเท่าเทียมและความยุติธรรมในสังคม จึงมิได้หยุดอยู่แค่เพียงกลุ่มผู้ใหญ่เท่านั้น

“จากบ้ายจนฟ้าเริ่มดำ เมฆาขับร้องลำน้า	เด็กสลัมไม่มีคนมอง ไม่มีคนมอง
เด็กน้อยๆ จำนวนหนึ่ง	กำลังเจริญเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองของชาติ
อนาคตของเขา ยังคงเป็นเพียงความฝัน	ความฝันถึงวันข้างหน้า
แต่ในวันนี้ เขามีเพียงลมหายใจ	เพื่ออยู่รอดไปวันๆ ข้างหน้าเขาคือสลัม
ข้างหลังเขาคือกองขยะ	สิ่งนั้นหรือที่เขาจะค้ำยันอนาคตได้

(เพลงลอยหาย, 2525)

สภาพวิถีชีวิตที่เต็มไปด้วยการต่อสู้กับสภาวะทุนนิยม กลายเป็นเรื่องปกติของคนในสังคม แต่ว่าทกรรมกรเรียกร้องประชาธิปไตยที่มีความเท่าเทียมและความยุติธรรมในสังคมผ่านบทเพลงยังคงดำเนินต่อไป อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าสภาพชีวิตของกลุ่มวัยทำงานถูกนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการแต่งเพลงมากที่สุด โดยมีที่มาจากหลากหลายอาชีพ ตัวอย่างเช่น เพลงตายหยั่งเขียดของพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ

“ข้าวของนับวันยิ่งแพง ปลาทุปลาแห้งมันแพงเต็มเหยียด
ทั้งหูกยาแล้วเสื้อผ้าแพรพรรณ แพงขึ้นทุกวันราคาน่าเกลียด
มันขึ้นเหมือนน้ำเดือนสิบสอง มันขึ้นเหมือนน้ำเดือนสิบสอง ล้นเจ็งบองเกินจะกระเดียด
กรรมกรอยู่ในโรงงาน สู้ทนกัดฟันก็ทำงานเคร่งเครียด
นักศึกษาทั้งนายทุนน้อย มีทุนกระจ่ายก็นับวันแห้งเหือด
ทหารตำรวจทั้งครูผู้น้อย ต้องเดินหน้าจ้อยเป็นบอยบิลเลียด
ชาวนาเกาะด้ามเคียวเป็นมัน กำจอบกำขวานจนมือแตกละเอียด”

(เพลงตายหยั่งเขียด, 2528)

ส่วนเพลงดังเกของพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ พยายามบอกเล่าเรื่องราวของคนอีสานที่พยายามหลีกเลี่ยงจากสภาพกันดารในบ้านเกิด มาหางานทำเป็นคนหาปลาในเรือดั่งเก

<u>“ฉันเกิดอยู่แดนอีสาน</u>	<u>ถิ่นกันดารที่เขาดูถูกดูแคลน</u>
<u>จากไกลไปหากินต่างแดน</u>	<u>ก็อาลัยแสนเมื่อจำต้องพรากบ้านมา</u>
<u>ร้อนรุ่มเนจรไป</u>	<u>เหมือนนกไพรไร้พงพนา</u>
<u>ไม่ได้จับไถเลยไปจับปลา</u>	<u>ไม่ได้ทำนาเลยมากับเรือดั่งเก”</u>

(เพลงดั่งเก)

เพลงราชาเงินผ่อนของวงคาราบาว ได้สะท้อนภาพคนในสังคมความเดือดร้อนจากภาวะเศรษฐกิจ จนทำให้เงินเดือนไม่พอใช้ และต้องจับจ่ายซื้อของด้วยการผ่อนส่ง ในขณะเดียวกันก็สะท้อนค่านิยมความฟุ้งเพื่อจับจ่ายซื้อของแม้ว่าไม่มีเงินสดในมืออันถือว่าเป็นความนิยมในขณะนั้น และส่งผลมาจวบจนปัจจุบัน

<u>“เจียมเพราะจนเป็นคนอย่างข้า</u>	<u>เกิดเป็นราชาเงินผ่อนเมืองไทย</u>
<u>ทำงานทำเงินทำเงินเงินเดือน</u>	<u>เศรษฐกิจตลาดเคลื่อนไหว เงินเดือนไม่พอใช้</u>
<u>ให้เราทำงานทำแลกเงินตรา</u>	<u>แต่ต่อตีราคาต่ำกว่าความเป็นไป</u>

การค้าการขายก็คิดให้มีเงินผ่อน
 ข้าวของเครื่องใช้ก็ซื้อได้ด้วยดาวน
 ดอกทิวี่คุณก็หมุ่นเดือนชนเดือน

ดาวนนี่ไม่เดือดร้อนผ่อนตามสบาย
 ผ่อนกันยาวๆ ดอกเบี้ยบานตะไท
 เขาคอยมาเตือนว่าผ่อนช้าเกินไป”

(เพลงราชาเงินผ่อน, 2527)

สำหรับผลงานของวงดนตรีคาราวาน แม้จะมีการเปลี่ยนตัวแสดงในบทเพลงตามสภาพความหลากหลายของสังคม แต่อย่างไรก็ตาม วงดนตรีคาราวานก็พยายามที่จะสื่อถึงภาพของชนชั้นล่าง รวมทั้งความพยายามในการเรียกร้องให้เกิดความเป็นธรรมจากสังคม ยกตัวอย่างเช่นเพลงสามล้อ

“นับวันทุกสิ่งจะแพง นับวันทุกสิ่งจะแพง
 กลับบ้านหิวข้าวกินน้ำพริกตาแดง แรงไม่ค่อยจะมี
 ลูกฉันก็เกิดเป็นคนจน ตั้งหลายคนใครจะส่งให้เรียน
 มีเงินก็ได้เป็นนาย มีเงินก็ได้เป็นนาย
 แต่ลูกคนจนทั้งหลายก็ต้องไปขายแรงงาน ขายแรงงาน
 ชนชั้นต่างกันเกินไปในเมืองไทย ก็ต่างกันหลาย
 คนรวยเหมือนอยู่บนฟ้า คนรวยเหมือนอยู่บนฟ้า
 คนจนนั้นหนาต่างกับฟ้ากับดิน สิ้นความเป็นธรรม.... สิ้นความเป็นธรรม”

(เพลงสามล้อ, 2526)

แต่กระนั้น วงดนตรีคาราวานก็ยังคงพยายามถ่ายทอดเรื่องราวความทุกข์ยากของชาวนา โดยเพิ่มเนื้อหาใหม่ๆ ด้วยการใส่ความเป็นจริงของสังคมในขณะนั้นเข้าไป ยกตัวอย่างเช่นเพลงข้าวลาลาน ที่กล่าวถึงชาวนาผู้ไฝ่ฝันอยากมีรถสักคันเพื่อยกกระดับชีวิตตนและครอบครัว ให้กลายเป็นคนขับรถรับส่งโดยสาร แต่โชคไม่เข้าข้าง กลับขาดทุนไม่เป็นท่า ต้องออกไปรับจ้างขายแรงงานในเมืองหลวง

“วันหนึ่งข้าเคยไฝ่ฝัน	ขายปอขายปอเก็บเงิน
ขายไร่ขายนาวัวควาย	อยากได้รถยนต์สักคัน
วิ่งส่งรับคนโดยสาร	ไม่นานมันคงร่ำรวย
บุญบาปกลับไม่อำนาจ	ไอ้แสนขวยรวยลงร่ำไป
น้ำมุ่น้ำมันแพง	ลูกเมียต้องแห้งอดไซ

ค่างวดก็แพงอีกไซ

ขายข้าวขายเรือนขายเล่า

เก้าเก้าก็ไม่ปรานี

จะหิวโตเสียแล้วสิเรา

กู่เขาก็ยังไม่พอ

ไม่ถึงปียึดเอาคืนไป”

(เพลงข้าวลาลาน, 2526)

สำหรับเพลงเป๊กเป๊ก (ปลาไร้วัง) ได้สะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้เป็นอย่างดี โดยใช้วัตถุดิบ คือ อาชีพกรรมกร และบรรยายสภาพการใช้แรงงานเพื่อสร้างตึกกรมบ้านช่องให้ผู้อื่น แต่สำหรับที่อยู่ของตนเองนั้นกลับไม่มี ต้องร่อนเร่ไปตามสถานที่ทำงาน ที่อยู่ที่เป็นหลักแหล่งนั้นเป็นไปได้แต่ความคิดฝันเท่านั้น

“เป๊กเป๊ก เป๊กเป๊ก พวกเรามากมาย ป๊อกเป๊ก ป๊กป๊ก พวกเราหญิงชาย
แล้วแต่ท่านเจ้านาย จะมาสั่งงาน แล้วแต่ท่านเจ้านายจะมาสั่งงาน
สิบนิ้ววันทา พันหนาโปรดฟังเรื่องนี้ ทำมาหลายสิบปี ไม่เคยมีบ้านเรือนของเรา
สร้างทำเรื่อยมา ขอบฟ้าเห็นแต่ตึกกรม เบียดเสียดสวยงาม แสงสีมีแต่ความแจ่มตา
สิบร้อยอาคาร เสร็จงานขนของจากลา นี้แหละวาสนาเหมือนปลาที่ไร้วังเย็น”

(เพลงเป๊กเป๊กปลาไร้วัง, 2528)

สภาพของคนในสังคมที่พยายามมีชีวิตอยู่รอดในสภาวะวิกฤติเศรษฐกิจเช่นนั้น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมายตามมามากมาย ศิลปินวงคาราบาวหยิบยกเอาปัญหาเหล่านี้มาบรรยายไว้ในบทเพลงอันเกิดจากตัวแสดงที่หลากหลาย แต่มีปัญหาร่วมอย่างเดียวกัน คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาขอทานเป็นปัญหาสังคมที่สามารถชี้ให้เห็นความแตกต่างทางเศรษฐกิจ และสภาพความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี วงคาราบาวได้สะท้อนภาพเหล่านี้ไว้ในบทเพลงวนิพก ซึ่งคำว่าวนิพกเป็นคำเรียกของขอทานที่ไม่ได้ดำรงชีวิตอยู่จากการขอบริจาคเงินจากผู้ที่ได้เดินผ่านไปมาเท่านั้น หากแต่แลกมาด้วยการร้องรำทำเพลง ศิลปินวงคาราบาวได้นำเอาเรื่องราวของวนิพกคนหนึ่งมาบอกเล่าให้แก่คนในสังคมรู้ด้วยการแต่งเพลง ในขณะที่เดียวกันก็ดูเหมือนจะเสียดสีและให้กำลังใจคนในสังคมไปพร้อมๆ กันว่าแม้กระทั่งคนที่ตาบอด ยังพยายามมีชีวิตอยู่ด้วยการขอทาน และมีกำลังใจในการเก็บเงินเพื่อหาเงินมารักษาดวงตาของตนที่มีตบอด

“อยู่ในโลกความมืดอันลึกลับ

จะมอหามองเห็นก็เป็นเพียง

คงสดับรับได้แต่สำเนียง

ในความฝันยามฉันท้มตัวนอน

พอตื่นมาพานพบกับความหมาย.....	ยังหายใจเนื้อตัวยังผัวร้อน
ยังมีหวังเห็นดวงตะวันรอน	จะม้วนอนนิ่งเฉย...อยู่ทำไม
จึงมาเป็น.....วณิพกพเนจร	เที่ยวเร่ร่อน....ร้องเพลงแลกเศษเงิน
ที่เหลือกินเหลือเก็บเป็นส่วนเกิน	จะนำเงินสะสม..รักษาดวงตา
หากฉันเป็นตัวแทนความมืดมิด	ขอขดใช้ชีวิตที่เกิดมา
เพื่อทดแทนทุกท่านที่เมตตา	ด้วยน้ำพาเสียงเพลงสู่ผู้ฟัง"

(เพลงวณิพก, 2526)

ปัญหาขอทานเร่ร่อนยังคงเป็นปัญหาสังคมในปัจจุบัน และได้เพิ่มมิติของความรุนแรงทั้งจากเรื่องการลักลอบเข้าเมืองของคนต่างด้าวและปัญหาขอทานเด็ก จนกระทั่งการค้าขายหรือเช่าซื้อมนุษย์เพื่อนำมาเป็นขอทาน และการค้าขายอื่นๆ ที่พยายามบังคับให้ผู้ซื้อเกิดความเห็นใจจากผู้ขายซึ่งดูเหมือนเด็กด้อยโอกาส อาทิ การขายพวงมาลัยหรือการขายดอกไม้ ตามสี่แยกไฟแดงหรือสถานบันเทิงต่างๆ และที่สำคัญขอทานเหล่านี้ได้ยกระดับกลายเป็นแก๊งค์หรือกลุ่มมาเฟียที่เรียกเรื่องเงินจากเหล่าขอทาน วงการบาบวได้เรียกร้องให้รัฐแก้ปัญหาเรื่องนี้ผ่านมุมมองของตำรวจด้วยบทเพลงมาลัย โดยนำเสนอว่าเด็กน้อยต้องหาเงินเลี้ยงครอบครัวด้วยการเข็ดกระจกและขายพวงมาลัย ถึงแม้ว่าไม่อยากจะจับกุมกลุ่มคนเหล่านี้ เนื่องจากเข้าใจในความจำเป็นทางเศรษฐกิจ แต่ด้วยภาระหน้าที่ จึงต้องฝันทนทำตรงข้ามความคิด

<u>"ระทมขมขื่น กล้ากลืนฝันทนทำไป</u>	<u>ในหน้าที่ของตำรวจไทย</u>
<u>ต้องอดอัดใจไล่จับความจน</u>	<u>เพราะคนเป็นตำรวจตรวจตราย่อมมีเหตุผล</u>
<u>มาลัยทำไปเพราะอับจน</u>	<u>ให้ตำรวจจับใจเสียยังดีกว่า</u>
<u>สงสารเด็กน้อย มาลัยรบกวนผู้ใหญ่</u>	<u>ผู้รับผิดชอบประเทศไทย</u>
<u>ท่านคิดอย่างไรปัญหาขี้</u>	<u>จึงขอแนะนำว่า ลงมาขายมาลัยสิ</u>
<u>ท่านจะรู้คำตอบได้ดี</u>	<u>ว่าที่ท่านคิดมันผิดหรือถูก"</u>

(เพลงมาลัย, 2528)

เพลงเด็กหญิงปรางค์ของพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่บรรยายเรื่องราวของเด็กน้อยที่ต้องคุ้ยเศษขยะ เพื่อจะควานหาของเล่นให้กับตัวเอง ซึ่งสะท้อนภาพความแร้นแค้นของคนยากจนและความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี

<u>"ขยะในถังที่ตั้งริมทาง</u>	<u>เด็กหญิงปรางค์กำลังคุ้ยขยะ</u>
-------------------------------	-----------------------------------

เป็นประจำหน้าบ้านผิวเมีย

ยังไม่ว่าจะได้อะไร

อยากจะได้หุ่นยนต์ดีๆ

ถ้าได้ตั้งฝัน

ถ้าแขนไม่ครบไม่มีลูกตา

ที่นั่งดูเหมือนพลเมืองดี

เปลือกลำไยหรือของบูหรี

หนูอยากจะมีน้องตุ๊กตา

จะรีบเอาไปอวดวินัยลูกชายของป้า

จะให้ลุงมาช่วยเสริมเติมแต่ง"

(ด.ญ.ปรารงค์)

อาชีพโสเภณีเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม จาก การศึกษาของมูลนิธิเพื่อนหญิง รายงานว่าปี 2500 เมืองไทยมีโสเภณี 2 หมื่นคน ปี 2527 เพิ่มเป็น 7 แสนคน (ชมรมศึกษาผลงานวิทยากร, 7 มิถุนายน 2553) ศิลปินวงคาราบาวก็ได้เขียนเล่า เรื่องราวของปัญหานี้โดยใช้เพลงเป็นสื่อผ่านด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ มิได้มองปัญหาโสเภณีว่าเป็นความ ชั่วช้า แต่กลับถ่ายทอดด้วยความเห็นใจ

"ข้าเพราะความที่เธอจน

ช่วยผู้ชายระบายความเครียด

เป็นนางงามในอ่างน้ำ

น้ำตาตกหัวอกเธอล้นเหลว

ใครจะมาคิดจริงจัง

ทอดถอนใจไม่คำหนึ่ง

เพื่อพ่อแม่เป็นอยู่สบาย

นี้หรือคนสังคมรังเกียจ

สิบร้อยพันยันรัฐมนตรี

เป็นนางงามตุ๊กกระจก

ใครจะรู้ใครจะเห็น ใครจะเป็นผู้เห็นใจ

ผ่านเลยไปไม่จริงจัง

หวังวันหนึ่งให้ผ่านไป

น้องหญิงชายได้เล่าเรียน"

(เพลงนางงามตุ๊กกระจก, 2527)

สำหรับปัญหาเรื่องโสเภณี วิทยากร เชียงกูร (ชมรมศึกษาผลงานวิทยากร, 7 มิถุนายน 2553) ให้ความเห็นว่า คนที่ควรรับผิดชอบในเรื่องนี้ คือ รัฐบาลและภาคเอกชนที่มุ่ง พัฒนาประเทศโดยไม่กระจายทรัพย์สินรายได้ โอกาสในการทำงานอย่างเป็นธรรม ทำให้คนรวย คนจนต่างกันมาก คนมีเงินมีอำนาจซื้อได้ทุกอย่าง แม้แต่การหาความสำราญจากร่างกายคน ด้วยกัน ยิ่งคนต่างชาติที่มีรายได้สูงรายได้ถวัลย์ของคนไทยยิ่งจะเห็นว่าราคาค่าตัวโสเภณีไทย ถูกมากสำหรับพวกเขา นอกจากนี้ การพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางวัตถุ เน้นการบริโภคมาก ก็มีผลล้าหลังมองประชาชนทั่วไปมีค่านิยมอยากร่ำรวย อยากมีเครื่องอำนวยความสะดวก และ สินค้าต่างๆ มากจนหน้ามืดตามัว นับถือแต่พระเจ้าเงินตราไปตามๆกัน

ช่วงปี 2527 ที่เกิดปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ และรัฐบาลส่งเสริมให้คนไทยหันมาใช้สินค้าไทย คาราบาวแต่งเพลงเมดอินไทยแลนด์ที่เสียดสีค่านิยมการใช้ของแบรนด์เนมจากต่างประเทศ ทั้งๆ ที่สินค้าเหล่านั้นผลิตในประเทศไทยและเป็นฝีมือคนไทย เพียงกลับไปตีตราสินค้ายังต่างประเทศ และกลับมาขายประเทศไทยอีกครั้ง พร้อมทั้งเรียกร้องให้คนไทยหันมาสนใจซื้อและเลือกใช้สินค้าที่คนไทยผลิตขึ้นมาเอง อันเป็นการตอบรับกระแส “ไทยทำ ไทยกิน ไทยใช้ ไทยเจริญ” หรือกระแสชาตินิยมที่รัฐบาลหันกลับมาใช้นโยบายนี้หลังจากตามติดค่าเงินและเศรษฐกิจโลกมาโดยตลอด นอกจากจะเพลงนี้จะมาถูกช่วง ถูกจังหวะ ถูกเวลาแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล โดยการสนับสนุนให้จัดทำมิวสิควิดีโอเพลงนี้ขึ้นมาด้วย

<p>“<u>เมดอินไทยแลนด์ แดนไทยทำเอง</u> <u>ฝรั่งแอบชอบใจ แต่คนไทยไม่เห็นค่า</u> <u>เมดอินเมืองไทย แล้วใครจะรับประกันอะ</u> <u>เมดอินไทยแลนด์ แฟนแฟนเข้าใจ</u> <u>ตัดเย็บเสื้อผ้ากางเกงกางเกง</u> <u>แล้วขึ้นเครื่องบินไปส่งเข้ามา</u> <u>เมดอินไทยแลนด์ พอแขวนตามร้านค้า</u> <u>ก็ขายดิบขายดีมีราคา</u> <u>ทั้งทันสมัย มาจากแม่กกกาซีน</u></p>	<p><u>จะร้องรำทำเพลง ก็ล้ำลึกลึกลับ</u> <u>กลัวน้อยหน้าว่าคุณค่านิยมไม่ทันสมัย</u> <u>(ฉันว่ามันน่าจะมีคนรับผิดชอบบ้าง)</u> <u>ผลิตผลคนไทยใช้เองทำเอง</u> <u>กางเกงยีนส์ (ชะหนอยแน่)</u> <u>คนไทยได้หน้า (ฝรั่งมั่งค่าได้เงิน)</u> <u>มาติดป้ายติดตราว่าเมดอินเจแปน</u> <u>คุยกันได้ว่ามันมาต่างแดน</u> <u>เขาไม่ได้หลอกเรากิน หลอกเรานั้นหลอกตัวเอง”</u> (เพลงเมดอินไทยแลนด์, 2527)</p>
--	---

ความน่าสนใจของบทเพลงนี้อยู่ที่ว่า ดูเหมือนว่าปกติแล้วบทเพลงเพื่อชีวิตจะอยู่เคียงข้างกับฝ่ายประชาชน และพยายามบอกเล่าเรื่องราวหรือปัญหาของคนในสังคม และให้ฝ่ายรัฐซึ่งเป็นผู้คอยกำหนดนโยบายได้ถูกคิดและหันมาสนใจในปัญหานั้นๆ แต่สำหรับบทเพลงนี้ เป็นการช่วยเหลือและส่งเสริมนโยบายของรัฐ กิริติ พรหมสาขา ณ สกลนคร กล่าวถึงบทเพลงนี้เอาไว้ว่า “ช่วงเมดอินไทยแลนด์ เราเห็นว่ามันเป็นสิ่งที่มีมันถูกต้อง เพลงเมดอินไทยแลนด์น่าจะเป็นเพลงสุดท้ายที่เราทำในอัลบั้ม คือเราทำเสร็จแล้ว ก็เห็นว่าตรงนี้ใช่ ถูกต้อง ถูกแล้วที่ใช้ของในบ้านเรา เรามองว่านโยบายนี้ดี แต่ในอัลบั้มก็ยังมีอีกหลายเพลงที่อยู่ตรงข้าม อันไหนใช่เราก็บอกว่าใช่ ไม่ใช่บอกว่าไม่ใช่หมดทุกเรื่อง เราไม่ได้ค้านไร้สาระ” (กิริติ พรหมสาขา ณ สกลนคร, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2553) และต่อมาก็มีอีกหลายบทเพลงและหลายศิลปินที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือนโยบายของรัฐ

มิเพียงกระแสชาตินิยมให้กลับมาใช้ของไทยเท่านั้น ศิลปินเพื่อชีวิตได้ปลุกกระแสการต่อต้านประเทศมหาอำนาจที่พยายามครอบงำประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา อันเป็นบทเพลงที่สะท้อนวาทกรรมกรรณการเรียกร้องความเท่าเทียมและความยุติธรรมที่มีได้จำกัดแต่ในสังคมไทย หากหมายรวมถึงความเท่าเทียมในทางสากลด้วย ทั้งนี้ในปี 2528 มีเหตุการณ์สำคัญ 2 ประการซึ่งกลายมาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ศิลปินวงคาราบาวถ่ายทอดเรื่องนี้ผ่านออกมาเป็นบทเพลง ได้แก่ ปัญหาชาวนากับการประกันราคาข้าว และการที่สหรัฐอเมริกาจำกัดโควตานำเข้าสิ่งทอไทย ทำให้ศิลปินพยายามตีแผ่การกอบโกยจากสหรัฐในหลายเรื่อง อาทิ การจดทะเบียนข้าวไทยให้เป็นข้าวของสหรัฐ การขูดแก๊สธรรมชาติ เป็นต้น

“อเมริกาเล่นลิเกปลุกข้าวเจ้า	คนรู้เรื่องข้าวจากเมืองไทย
หลอกไปแลกแจกกระดาดทำดอกเตอร์	ดอกเตอร์ ดอกเตอร์ ดอกเหมยมันน่าภูมิใจ
เป็นข้าวไทยพันธุ์ทางกลางเท็กซัส	อเมริกาโยนหมัดคว่ำไทยลงได้
กระแทกพุงยุงฉางข้าวไทยกระเพื่อม	จนชาวนาสั่นสะเทือนพลัดตกหลังควาย
อเมริกาเล่นลิเกขูดแร่ธาตุ	อย่างแก๊สก๊าซธรรมชาติกลางอ่าวไทย
ว่าชาติช่วงชัชวาลบานเบ้อเร่อเพ่อ	ใครฉลาดใครเชื่อใครต้มใคร

(เพลงอเมริกาโยย, 2528)

ส่วนศิลปินวงคาราวานก็ได้นำบทเพลงเก่าที่เป็นการต่อต้านประเทศสหรัฐอเมริกา มาเผยแพร่อีกครั้ง อาทิ โคราชขับไล่ไอ้กัน และลำเพลินเจริญใจขับไล่อเมริกา

“พอแต่เปิดผ้าม่านกัน ก็เห็นฝรั่งอยู่เต็มเมือง
เห็นแล้วเคืองในใจ มาชอยกันไล่มันแม่ (มาชอยกัน...ไล่มันแม่)
ประชาอู้อั้งอัน อเมริกันมันกดขี่
เบ็งอาดตี แม่ป่ามันปล้นแผ่นดินไทย
ทางภาคใต้แผ่นดินทองของน้องพี่
ทรัพย์สินมีมากล้น พวกมันปล้นแบ่งกัน
แบ่งกันกับชนชั้นผู้ปกครองพวกผู้ผูกขาด
พวกมีอำนาจผ่านฟ้า นับหน้าได้บักคน
พวกมันกินละจน จัน จน จน ประชาชนได้ยิบ
ได้ยิบพี่น้อง เฮาสิต้องเฮดจ้งได”

(เพลงลำเพลินเจริญใจขับไล่อเมริกา, 2527)

รวมทั้งการเสียดสีการใช้สินค้าญี่ปุ่นที่เริ่มกลายเป็นกระแสนิยมในขณะนั้น ด้วยเพลงเมดอินแจแปน

“มองไปทางไหน โกลั้โกลไม่พั้นแจแปน	ตามถนนหนทางก็ล้วนแจแปน
<u>โทรทัศน์วิทยุ นาฬิกาแจแปน</u>	แจแปน ไม่พั้นแจแปน
ไอ้ชีวิต คิดไปช่างไร้ทุกอย่าง	ทุ่งนาไร่บ้านเรือนรักเหมือนซังหญ้า
มีแต่ฝุ่น มีแต่แดด มีแต่ลมแล้งๆ	<u>ของแพง นั่นก็ของแจแปน</u>
<u>ไอ้แจแปน ซุปเปอร์มาร์เก็ต</u>	<u>เมดอินแจแปน เอฟเวอร์ริงส์”</u>

(เพลงเมดอินแจแปน, 2528)

นอกจากประเด็นปัญหาเศรษฐกิจและสังคมอันกลายมาเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเขียนเพลงเพื่อชีวิต วาทกรรมทางการเมืองและแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยยังคงเป็นประเด็นที่ศิลปินเพื่อชีวิตพยายามนำเสนอความคิดของตนเสมอ แม้จะเนื้อหาของบทเพลงจะไม่ดูเด็ดเท่าช่วงยุคเดือนตุลา อย่างไรก็ตามช่วงยุคประชาธิปไตยครึ่งใบก็ถือว่าเป็นช่วงที่ผลงานเพลงเพื่อชีวิตเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางการเมืองมากที่สุดนับแต่ศิลปินเพื่อชีวิตออกจากป่าเป็นต้นมา ทั้งนี้การลดการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองมีสาเหตุหลักมาจากธุรกิจ จึงทำให้นายทุนสามารถเลือกและกำกับว่าเนื้อหาของเพลงต้องเป็นไปในแนวทางที่ตลาดต้องการ และเป็นที่น่าพอใจแก่นายทุนทั้งหลายย่อมไม่ต้องการให้ศิลปินหรือเพลงในสังกัดของตนเข้าไปยุ่งเกี่ยวในทางการเมือง อันจะส่งผลต่อการทำธุรกิจในภายหลัง แต่ด้วยความมีชื่อเสียงของศิลปินเพื่อชีวิตที่ผู้จัดคัดเลือกมาเป็นตัวอย่างนั้น สามารถต่อรองในการเขียนเพลงตามความต้องการอย่างน้อยชุดละ 2 – 3 เพลง

ในปี 2526 แม้ว่าในขณะนั้น ศิลปินวงคาราบาวจะไม่ได้มีชื่อเสียงโด่งดังถึงขนาดที่จะสามารถต่อรองกับบริษัทอริโซนาที่ผลิตเพลงให้แก่พวกเขาได้ แต่วงคาราบาวก็เริ่มมีผลงานเพลงที่เสียดสีวงการทหารออกมาในเพลงท.ทหารอดทนแล้ว โดยเปรียบเทียบว่าทหารชั้นผู้น้อยต้องยืนตากแดดตากฝนและทำงานหนัก ในขณะที่นายทหารชั้นผู้ใหญ่ไม่ต้องดิ้นรนขวายและใช้ความพยายามอดทนมากเท่านี้ และในที่สุดบทเพลงดังกล่าวก็ถูกห้ามออกอากาศจากคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (กบว.)

“เป็น ท.ทหารอดทน	หากินกับปืนกลพิทักษ์ถิ่นแดนไทย
<u>ก็คนจะมาเข้าใจ ว่าเขาทำเพื่อใคร</u>	<u>ถ้าไม่ได้ทำเพื่อคุณ</u>
<u>ดาวเดือนลอยเกลื่อนท้องฟ้า</u>	<u>ยิ่งให้ตกลงมาติดบ่าได้สบาย</u>

ดาวเดือนลอยเกลื่อนนภา

ติดแล้วจะมีอะไร ติดแล้วจะมีอะไร

ท.ทหารลูกหลานคนจนๆ

โชคดีแค่พิกลพิการ

ยิ่งให้ตกลงมาติดบ้างก็มากมาย

ถ้าเขาไม่ได้เป็น ท.ทหารอดทน

ไม่กระเสือกกระสนก็เป็นแค่พลทหาร

ก็พอได้เล่าขานให้ลูกหลานอดทน”

(เพลงท.ทหารอดทน, 2526)

การปกครองแบบประชาธิปไตยครึ่งใบของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ทำให้วงการเพลงเพื่อชีวิตสร้างวาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยไม่ตกอยู่ในวังวนของระบบเผด็จการทหารและการครอบงำของกลุ่มทุนจึงเกิดขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าวงดนตรีชื่อดังอย่างคารานาวมีส่วนในการเรียกร้องประชาธิปไตยด้วยการให้ความร่วมมือในการทำรัฐประหาร 9 กันยายน 2528 (ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3)

เพลงมะโหนกเป็นบทเพลงหนึ่งที่เสียดสีเหตุการณ์ครั้งนี้เอาไว้ ซึ่งคำว่า “มะโหนก” ยีนยง โอภากุลแต่งขึ้นมาเพื่อใช้แทนชื่อของพ.อ.มัญญ รูปขจร (พ.อ.มัญญกฤต รูปขจร ในปัจจุบัน) นายทหารคนสำคัญผู้ก่อการปฏิวัติ

“ขอทดแทนคุณประเทศชาติด้วยไอรุ่น

โหนกชวนา คือ ท.ทหารอดทน

อยู่ร่วมกันร่วมแผ่นดินไทย

พลทหารมะโหนกประจำกองทัพไทย

พลทหารมะโหนกเขารบเพื่อคนไทย

กระสุนปืนจะยืนต้านศัตรูแม้จนตัวตาย

เขาทำเพื่อทุกคนขอให้คนเข้าใจ

อย่าแห้งแล้งน้ำใจเราสายใยโยงกัน

อุทิศตนรับใช้ประเทศชาติประชาชน

เพื่อชวนาชาวไร่ ทั้งวัวควาย”

(เพลงมะโหนก, 2528)

ในปีต่อมา ผลงานเพลงชุดต่อมาประชาธิปไตย (2529) ถูกสร้างขึ้นเพื่อวาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยเริ่มจากสิทธิพื้นฐานขั้นต้นของการปกครองในระบบประชาธิปไตย คือ การเรียกร้องสิทธิในการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นการสื่อโดยตรงถึง พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจากการแต่งตั้ง โดยเปรียบปัญหาของประชาธิปไตยกับรัฐวิ ซึ่งวิธีทางแก้อันดับแรก คือ ต้องให้สิทธิ์และเสียงของประชาชน รวมทั้งเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง

“อย่างผู้นำต้องมาจากการเลือกตั้ง

ให้ประชาชนมีสิทธิ์ออกเสียง

ใครอยากเป็นบ้างยกมือขึ้น

ผู้มากุมบังเหียนชีวิตประชาชน

จะปกครองระบอบประชาธิปไตย

จะเล่นแบบไทยไทยหรือระบบสากลก็เลือกเอา”

(เพลงประชาธิปไตย, 2529)

อย่างไรก็ตาม การเจาะประเด็นไปที่คนคนเดียวนั้นเป็นเรื่องยาก โดยเฉพาะการตีแผ่เรื่องราวของผู้มีอำนาจทางการเมืองสูงในช่วงนั้น อย่าง พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ที่ไม่ชอบให้ใครมีชุดคีย์เปิดโปงเรื่องราวของตนมากนัก การตีแผ่เรื่องราวประชาธิปไตยผ่านบทเพลงในยุคธุรกิจ คาราวาจึงเรียกร้องให้เกิดประชาธิปไตยด้วยการไม่เขียนตรงกับการปฏิวัติมากนัก อาทิ เพลงผู้คนที่ดีแม้ว่าการที่เข้าทำงานในสภา สิ่งหนึ่งที่เขาจะต้องมีคือเงินในการซื้อเสียง เพราะหากไม่ซื้อเสียง ถึงแม้ว่าจะเป็นคนดีมากเพียงใด ก็ไม่สามารถชนะการเลือกตั้งได้

“อย่างค่าคูปาค่าหาเสียง เห็นเป็นแค่เพียงธุรกิจไซ้ใหม่

สงสารคนที่ตั้งใจ อยากรับใช้แต่เป็นได้แค่ฝัน

เพราะเงินไม่มีจะแจก ถึงบารมีจะมากมาย

เพราะเงินไม่มีจะแจก ถึงคุณธรรมจะมากมาย

เงินไม่มี เงินไม่มี อดเป็นผู้แทน มีความดี มีคุณธรรม ยังอดเป็นผู้แทน”

(เพลงผู้แทน, 2529)

เพลงห้าเสียง ซึ่งเสียดสีนโยบายและการบริหารงานของรัฐบาล ที่หมกมุ่นในการทุจริตคอร์รัปชันแทนที่จะตั้งใจช่วยเหลือประชาชนแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาเร่งด่วนอย่างเรื่องปากท้อง เพลงนี้ต่อมาถูกจำกัดการเผยแพร่ ด้วยเหตุผลว่ามีคำว่า “ห้า” ซึ่งถือเป็นคำไม่สุภาพ แม้วก่อนหน้านั้นวงคาราวาจะแต่งเพลงห้าเหลี่ยมและถูกจำกัดการเผยแพร่แล้ว แต่ก็ยังเลือกที่จะใช้คำดังกล่าว นั่นถือว่ามีความจริงใจ โดยในเนื้อหาของบทเพลงได้กล่าวถึงเรื่องนี้เอาไว้ด้วยว่า “ภาษาที่ใช้คำไทยโดดๆ ขอโทษที่ครบแบบห้าห้าไม” อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเนื้อหาภายในโดยละเอียดจะพบว่าเพลงนี้ตีแผ่เรื่องการเมืองได้เป็นอย่างดี

“วิงวอนฝากมาถึงรัฐสภาจากชาวนาไทย

คุณนั่งห้องแอร์มันคงสบาย กลิ่นโคลนสาบควายยังนองน้ำตา

ร่างนโยบายซื้อข้าวข้าวเปลือกประกันราคา เกษตรกรเขานอนผวา

รายได้ต่ำกว่าราคาลงทุน ดีชั่วตัวคุณเขาสันนิษฐานคุณเป็นผู้แทน

เลือกเอาไปเป็นขาเป็นแขน อย่าปล่อยแพนๆ ทิ้งไว้ทิ้งนา

หายหัวกบาลจนชาวบ้านเขาเอือมระอา เลือกตั้งครั้งสมัยหน้า ใครเขาจะกล้าไปลงคะแนน

การเมืองเป็นรังเป็นรังของผลประโยชน์ ผมพูดความจริงของจอย่าโกรธ
ภาษาที่ใช้คำไทยโดดๆ ขอโทษที่ครับแบนหน้าทำไม”

(เพลงนำเขียน, 2529)

ส่วนวงดนตรีคาราวานก็ได้กล่าวถึงระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบและการปกครอง
ด้วยการผูกขาดการเป็นนายกรัฐมนตรีของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ด้วยเช่นกัน แต่ไม่ได้ใช้
ถ้อยคำหรือภาษาที่รุนแรงและสื่ออย่างตรงไปตรงมาดังเช่นวงดนตรีคาราวาน ยกตัวอย่างเช่น
เพลงฉันคือประชาชน โดยยังคงแนวความคิดการเรียกร้องปัญหาเรื่องความไม่เท่าเทียมของคนในสังคม

<u>“ฉันคือ ประชาชน</u>	<u>ไม่เหมือนคน ที่ยิ่งใหญ่</u>
<u>ไปไหน คนก็ไหว</u>	<u>เอามือไขว่ หว่างขา</u>
<u>ฉันคือ ประชาชน</u>	<u>ไม่ใช่คน มีอำนาจ</u>
<u>ไม่เคยคิด ไม่เคยคาด</u>	<u>จะผูกขาด ประเทศไทย”</u>

(เพลงฉันคือประชาชน, 2528)

ส่วนเพลงนั้นก็คงเพียงพอเป็นการเรียกร้องเพื่อให้เกิดสังคมที่ดี โดยได้เรียกร้องให้
เกิดสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมในสังคม และในตอนท้ายได้กล่าวถึงการเรียกร้องให้มีรัฐบาลที่ไม่
คดโกง

<u>“มีเสรีเหมือนนกเจ้าบิน</u>	<u>นั่นก็เพียงพอแล้ว</u>
<u>มีหัวใจไม่ร้ายไม่ดำ</u>	<u>มีน้ำคำชื่อใสตรง-ตรง</u>
<u>มีเพื่อนเกลอพี่น้องแวดวง</u>	<u>นั่นก็คงเพียงพอ.</u>
<u>มีบ้านเมืองสังคมดีงาม</u>	<u>นั่นก็คงเพียงพอ</u>
<u>มีผู้คนไม่จนมากมาย</u>	<u>นั่นก็คงเพียงพอ</u>
<u>มีรัฐบาลไม่โกงไม่กิน</u>	<u>นั่นก็เพียงพอแล้ว”</u>

(เพลงนั่นก็คงเพียงพอ, 2530)

สำหรับประเด็นอื่นๆ ที่อยู่ในช่วงนี้ คือ เรื่องสันติภาพและการต่อต้านสงครามที่นำ
โดยศิลปินวงคาราวาน มงคล อุทกเปิดเผยว่า “หลังปี 2525 คาราวานออกจากป่ามาก็ทำเพลงเพื่อ
สันติภาพมากกว่า จุดประสงค์โดยมากจะเป็นการต่อต้านสงครามและเพื่อสันติภาพ เราไม่ถือปืน
แล้ว แต่หากมองในขอบเขตของทั่วประเทศ” (มงคล อุทก, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2553)
ยกตัวอย่างเช่น เพลงถนนมิตรภาพ ซึ่งวงคาราวานนำเสนอประเด็นและเสียดสีสหรัฐอเมริกาเรื่อง

สงครามเวียดนาม (2500 - 2518) ว่าท้ายที่สุดของสงครามนั้นมีแต่ความหายนะ โดยโยงเข้ากับเรื่องราวของถนนมิตรภาพ¹⁰⁰ อันเป็นโครงการความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา แม้ว่าหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 สหรัฐอเมริกาจะถอนฐานทัพออกไปจากประเทศไทยแล้ว แต่สิ่งปลูกสร้างที่เกิดจากคนอเมริกันนั้นไม่สามารถถอนออกไปด้วย

“ถนนหนทางตั้งยาวตั้งไกล	<u>ฝรั่งสร้างไว้ อเมริกา</u>
อเมริกา อมาริเก	โซซัดโซเซ สงครามเวียดนาม
<u>หลายแสนคนตาย ลูกปืนคำราม</u>	ลูกไฟไหม้ลาม ลูกบอมบ์ทำลาย
ลูกเล็กเด็กแดง ตายแห้งแห้งแก่	ทิ้งพ่อทิ้งแม่ ร้างแตกสลาย
จะตายหรือเป็น จะเป็นหรือตาย	ไม่มีความหมาย ชีวิตมืดมน
เขมรลาวไทย ไหนหรือจะพ้น	<u>ทุกแห่งทุกคน รับผลสงคราม... ความหายนะ</u>
นี้แหละครบเรื่องเก่า เอ๋ยมาแล้วให้ฟัง	<u>เดียวเป็นความหลัง ฝรั่งจะ... ไปแล้ว”</u>

(เพลงถนนมิตรภาพ, 2526)

สหรัฐอเมริกาใช้พื้นที่ประเทศไทยในการตั้งฐานทัพอากาศ เพื่อสนับสนุนการสู้รบกับเวียดนาม โดยก่อนหน้านี้ก็ได้พยายามสร้างความสัมพันธ์กับไทยในรูปแบบของความช่วยเหลือ ถนนมิตรภาพคือหนึ่งในความช่วยเหลือของสหรัฐ ที่คาราวานเสียดสีไว้ว่าแม้สหรัฐจะถอนฐานทัพออกไปแล้ว แต่สิ่งปลูกสร้างนี้ไม่สามารถถอนตามไปได้ ดังเช่นความสูญเสียหลังจากสงครามที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หลังเกิดสงคราม แม้ “ฝรั่ง (ก็) วะ... ไปแล้ว (แต่ยังคง) เหลือเดน เหลือซาก เหลือซาก เหลือเสา” (เพลงถนนมิตรภาพ, 2526) ให้เรารับรู้ถึงความสูญเสียในเวลาต่อมา

เรื่องราวการต่อต้านสงครามผ่านบทเพลงของวงคาราวาน ไม่ได้หยุดอยู่เพียงสงครามเวียดนามเท่านั้น ในช่วงปี 2527 - 2528 คาราวานออกตระเวนคอนเสิร์ต เพื่อสันติภาพทั่วประเทศ และได้มีโอกาสแสดงคอนเสิร์ตที่ประเทศญี่ปุ่น ส่งผลให้คาราวานต้องใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นระยะหนึ่ง ทำให้เกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจคนญี่ปุ่นต่อเหตุการณ์ที่ระเบิดปรมาณู โดยสหรัฐอเมริกาในเมืองฮิโรชิมาเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2488 เพราะแม้สงครามจะผ่านไปนานเท่าใด แต่ผลกระทบและความสูญเสียที่เกิดขึ้นยากจะลบออกจากจิตใจ เพลงฮิโรชิมาจึงเป็นตัวแทนบรรยายความรู้สึก

¹⁰⁰ เริ่มดำเนินการในปี 2497 และเปิดใช้อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2501 โดยสามารถช่วยย่นระยะทางจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดนครราชสีมา จากเดิม 400 กิโลเมตร เหลือเพียง 250 กิโลเมตร โครงการนี้เป็นโครงการสร้างทางหลวงสายแรก ซึ่งใช้งบประมาณความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนถึง 13.6 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ของวงคาราวานต่อเหตุการณ์นี้ พร้อมทั้งเล่าเรื่องราว ประณามการกระทำของสหรัฐอเมริกาว่า “ผู้
 ที่ทำ มันไม่ใช่คน” และเรียกร้องให้เกิดสันติภาพดังประโยคที่ว่า “ไถ่มันกระเจิง เปิดเปิงไปให้พัน
 (จะเกิด) สันติสุข สู้ห้ำและสากล”

“อิโรซิมาแตกสลาย	สองแสน ตายดับสูญ
จะเกิดกี่ครั้ง ก็ยังฝังใจจำ	ผู้ที่ทำ มันไม่ใช่คน
อะตอมมิคบอมบ์ ทั้งหลายตายเสียเถิด	ไถ่มันกระเจิง เปิดเปิงไปให้พัน
สันติสุข สู้ห้ำและสากล	ชีวิตคน ไม่ใช่ผัก ไม่ใช่ปลา”

(อิโรซิมา, 2528)

นอกจากนั้น ศิลปินวงคาราวานได้พยายามเรียกร้องให้เกิดสันติภาพและต่อต้าน
 สงครามอย่างตรงไปตรงมาด้วยเพลงสันติภาพ

“บ้านเมืองมีความเป็นมา	ทุ่งนาภูเขาแม่น้ำ
ฝนพรหมลมเย็นชื่นฉ่ำ	ผู้คนสร้างทำเรื่อยมา
สงครามคุกคามทำลาย	วอดวายผืนดินแผ่นดินฟ้า
อะตอมมิคบอมบ์ลงมา	นิวเคลียร์นิวตรอนรังสี
ไอ้ สันติภาพ	สันติภาพ สัน...ติภาพ
ฝันถึงสันติภาพ	อาบให้โลงดงาม”

(เพลงสันติภาพ, 2529)

ความพยายามเรียกร้องสันติภาพมิได้หยุดอยู่แค่เพียงประเทศไทยอันเป็นบ้านเกิด
 เท่านั้น แต่ได้หมายรวมถึงประเทศบ้านที่เมืองน้อง โดยเฉพาะประเทศในอินโดจีน เช่น เพลง
 “ขยม” และเพลง “กัมพูชา” ซึ่งตีแผ่หายนะจากประวัติศาสตร์การทำสงครามในประเทศกัมพูชา
 ส่วนเพลง “อินโดจีน” ที่กล่าวถึงสงครามการยึดแย้งพื้นที่อินโดจีนเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จาก
 การครอบครอง ซึ่งทำยที่สุดนั้นมีแต่การสูญเสียชีวิตและความตาย

“ขยมเป็นคนเขมร อยู่เป็นด้วยชีวิตหวาดไหว
 เมืองเขมรวอดวาย พ่อตายแม่ตายเพื่อนตาย
 สงครามคือความหายนะ อารยะธรรมก็แหลกลงไป
 ปราสาทหินกลายเป็นฝุ่นทราย ศพรายกระดูกเรียงเนียงเอ๋ย...”

(เพลงขยม, 2529)

“สงคราม สงครามก็คือความวอดวาย ความเป็นความตาย ล้มสลายเผ่าพันธุ์
สงครามทำลาย ดั่งไฟร้ายโลกกันต์ ดินปืนควาควัน เลือดคลั่งทุ่งสังหาร
ตาย ตาย ตายเป็นแสนเป็นล้าน ล้มเจ็บทรมาณ ก็เป็นล้านเป็นแสน
กัมพูชาจะหาไหนมาแทน โอ... บ้านข้าแผ่นดินใคร”
(เพลงกัมพูชา, 2529)

“นานมาแล้ว ที่แนวรบด้านนี้ มีกลุ่มคนต่างสี ต่างทะยานเข้ามา
หวังดินแดน หวังแบ่งเอาแคว้นเขต หวังกินประเทศ หวังดินหวังฟ้า
ฝรั่งเศสไปแล้ว อเมริกันเข้ามา รัสเซียเข้าค้ำว่า จีนถลาเข้าตั้ง
จึงอินโดจีน โกลาหล ปลอกกระสุนปืนกล เกล็ดเข้าพงไพร
นกกาใหญ่ น้อย พลอยฟ้าพลอยฝน ชีวิตผู้คน ร่วงล้มผลอยๆ
เลือดไหลนองดิน ถิ่นให้กำเนิด มนุษย์ประเสริฐ จะฆ่าอันทำไม”
(เพลงอินโดจีน, 2529)

การถ่ายทอดความรู้สึกและเรื่องราวปัญหาต่างๆ ผ่านบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงยุค
ประชาธิปไตยครึ่งใบถือว่าเป็นกระแสที่มาแรงในขณะนั้น ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากบทเพลง
เหล่านี้ถูกกลืนหายไปอยู่ในป่ากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยด้วยเหตุผลทางการเมือง
รวมทั้งการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพจากรัฐ ทำให้ช่วงก่อนหน้านั้น เพลงเพื่อชีวิตไม่ได้ก้าวเข้ามาอยู่ใน
วงการเพลงของเมืองไทยเท่าใดนัก แต่เมื่อเกิดศิลปินที่มีภาพลักษณ์และรูปแบบการแต่งเพลงที่มี
ความเฉพาะตัวอย่างวงคาราบาว และการกลับมาของศิลปินเพื่อชีวิตยุคเดือนตุลาอย่างวง
คาราวานและพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ กอปรกับการทำให้เพลงเพื่อชีวิตกลายเป็นอุตสาหกรรม
เพลงด้วยการออกเทปคลาสเซ็ทที่มีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์อย่างหลากหลาย ทำให้ช่วงนี้
กลายเป็นยุคทองของวงการเพื่อชีวิต ทั้งนี้ ด้วยความแปลกใหม่ของรูปแบบเนื้อหาที่ไม่เหมือนกับ
เพลงรักทั่วไป ทั้งยังสามารถบรรยายสภาพปัญหาและเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างลึกซึ้งกิน
ใจ ทำให้เพลงเพื่อชีวิตกลายเป็นเพลงรูปแบบหนึ่งที่มีผู้ฟังเป็นวงกว้าง

การที่ปัญหาหรือเรื่องราวในบทเพลงมีการเปลี่ยนแปลงจากการเล่าถึงความทุกข์
ยากของชนชั้นกรรมาชีพอย่างชาวนาและกรรมกร มาเป็นการเล่าเรื่องราวของทุกคนทุกอาชีพที่
ได้รับความเดือดร้อนจากสภาพปัญหาในสังคม อาทิ คนหาปลาหรือหนุ่มตังเก ข้าราชการครู ฯลฯ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องปากท้องและสภาพเศรษฐกิจ ทำให้เพลงเพื่อชีวิตสามารถสะท้อน
แนวนโยบายเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลในช่วงนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

สำหรับยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ แม้รัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ จะพยายามแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจสักเท่าใด แต่สภาพเศรษฐกิจที่เกิดจากผลพวงของภาวะเศรษฐกิจโลก และการสร้างความเจริญทางด้านวัตถุ แต่ไม่ได้นึกถึงสภาพปัญหาสังคมที่จะเป็นผลตามมา จากการบริหารงานของรัฐบาลยุคก่อนหน้านั้น ได้สร้างความเลื่อมล้ำทางสังคมและสภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งคนที่ได้รับผลกระทบไปอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย คือ ประชาชนผู้ทำงานแลกเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งศิลปินเพื่อชีวิตสะท้อนภาพคนเหล่านี้เอาไว้ในบทเพลงต่างๆ โดยเนื้อหาจะคล้ายกันตรงที่ว่าแม้จะพยายามมูมนะหาเงินด้วยความเหนื่อยยากสักเท่าใด แต่เงินเหล่านั้นกลับไม่เพียงพอสำหรับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน รวมทั้งเนื้อหาของเพลงที่เกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมและความยุติธรรมต่างๆ ในสังคม ซึ่งประเด็นทั้งหลายเหล่านี้เชื่อมโยงกับสภาวะเศรษฐกิจโดยตรง

นอกจากนั้น สิ่งที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งสำหรับเพลงเพื่อชีวิตประชาธิปไตยครึ่งใบ คือ การเรียกร้องประชาธิปไตยเต็มใบ เนื่องจากรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ใช้หลักการประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มนายทหารและกลุ่มนายทุนจนได้รับการขนานนามว่าเป็น การปกครองแบบ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ทำให้ศิลปินเพื่อชีวิตร่วมเรียกร้องประชาธิปไตยและเสียดสีการปกครองดังกล่าวผ่านบทเพลงด้วยเช่นกัน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าวาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในบริบททางการเมืองในช่วงปี 2525 – 2530 คือ การเรียกร้องการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงที่เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน และเรียกร้องการปกครองที่มีความเท่าเทียมและมีความยุติธรรมในสังคม

4.2.3 วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจ เฟื่องฟู (พ.ศ. 2531 - 2539)

ช่วงปี 2532 หลังจาก “นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ของรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณที่ต้องการใช้สื่อทางวัฒนธรรมควบคู่กับความสัมพันธ์ทางการเมืองอื่นๆ ประเด็นเรื่องสันติภาพและการต้านสงครามของวงคาราวานเกิดขึ้นอย่างชัดเจน โดยรัฐบาล พล.อ.ชาติชายสนับสนุนให้วงคาราวานออกสายเดินคอนเสิร์ตยังประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นตัวแทนเจริญสัมพันธ์ไมตรีจากประเทศไทย มงคล อุทก กล่าวถึงช่วงเวลานี้ว่า “ได้ไปเล่นนครวัด โดยของบประมาณค่าเครื่องบินจากรัฐบาลชาติชาย รวมถึงการขนเครื่องเสียงทั้งหมดไปจากเมืองไทย

รัฐบาลได้ให้การสนับสนุน โดยมี อ.ไกรศักดิ์ (ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ¹⁰¹ – ผู้วิจัย) เป็นตัวประสานงาน เพื่อขานรับนโยบายการทำสนามรบให้เป็นการค้าด้วยการเอาดนตรีเข้าไปก่อน เราก็ไปเล่นที่พนมเปญซึ่งที่นั่นไม่เคยมีคอนเสิร์ต คาราวานไปเล่นครั้งแรกที่สนามกีฬาโอลิมปิก หน้าสถานที่สำคัญซึ่งก็คือนครวัด ที่นั่นไม่มีไฟฟ้า รัฐบาลเขมรต้องต่อไฟฟ้ามามาก 8 กม. เดินเสาสื่อเพื่อต่อไฟฟ้ามายังนครวัด และกำลังจะไปเวียดนามต่อ แต่สุจินดาทำรัฐประหารเสียก่อน” (มงคล อุทก, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2553)

แม้จะไม่มีบทเพลงใหม่ที่เกิดขึ้น แต่ความน่าสนใจของการเป็นตัวแทนประเทศไทยของวงคาราวานในงานคอนเสิร์ตครั้งนี้ มีสองประการ ประการแรก คือ เรื่องความสำคัญของบทเพลงเพื่อชีวิต งานนี้รัฐบาลใช้บทเพลงเป็นสื่อทางวัฒนธรรม ถือเป็นกาเปิดความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านอย่างแนบคาย นอกจากการเตรียมการจัดงานจะช่วยเจริญความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้ว การสร้างความบันเทิงผ่านบทเพลงเพื่อชีวิตยังสามารถช่วยให้เข้าถึงประชาชนเจ้าของประเทศได้โดยง่าย จึงกล่าวได้ว่ารัฐใช้บทเพลงเป็นตัวแทนในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อันจะนำไปสู่การลงทุนด้านธุรกิจการค้าที่ง่ายขึ้นต่อไป ด้วยความที่กัมพูชายังคงมีทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์อยู่

ประการที่สอง คือ การเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับเพลงเพื่อชีวิต ช่วงก่อนเข้าป่า ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตเป็นปฏิปักษ์กับการเมืองในระบบอยู่เสมอ แต่กรณีนี้ เป็นการก้าวผ่านความรู้สึกปฏิปักษ์ระหว่างศิลปินเพื่อชีวิตกับคณะรัฐบาล โดยวงคาราวานได้เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือรัฐบาลเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมทางการทูตสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสองประเทศ เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่าส่วนหนึ่งที่ทำให้บทบาทของศิลปินเปลี่ยนไปเกิดจากคำว่า “สันติภาพ” เพราะที่ผ่านมามวงคาราวานชูประเด็นเรื่องนี้มาโดยตลอด เมื่อรัฐบาลแสดงที่ท่าว่าสนใจประเด็นนี้ซึ่งเป็นไปในแนวทางกับที่ตนคิดไว้ และติดต่อขอความร่วมมือในการแสดงคอนเสิร์ต วงคาราวานจึงตกปากรับคำ อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกวงกับไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ก็เป็นประเด็นที่สามารถเชื่อมโยงกับเรื่องนี้ได้ จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของวีระศักดิ์ สุนทรศรี ที่กล่าวว่า “เราอาจจะลำเอียงก็ได้ เพราะลูกเขาเป็นเพื่อนของเรา”

¹⁰¹ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ เป็นบุตรชายของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณและท่านผู้หญิงบุญเรือน ชุณหะวัณ โดยในอดีตรับบทบาทสำคัญในการเป็นทีมที่ปรึกษาบ้านพิษณุโลก ซึ่งเป็นทีมที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีเฉพาะเรื่องการต่างประเทศในรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

(วีระศักดิ์ สุนทรศรี, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2553) ศิลปินที่เคยต่อต้านการเมืองในรัฐสภามาโดยตลอด จึงแปรเปลี่ยนมาช่วยเหลือในที่สุด

นอกจากนั้น แนวทางเศรษฐกิจที่ต้องการพัฒนาประเทศไทยให้เป็น "เสือตัวที่ 5" ของเอเชีย ทำให้ภาคอุตสาหกรรมและบริการของประเทศเกิดความเจริญเติบโตเป็นอย่างมาก ในขณะที่ภาคการเกษตรถูกปล่อยปละละเลย ศิลปินวงคาราบาวจึงเสียดสีเรื่องความพยายามในการเป็นเสือตัวที่ห้าของประเทศไทยไว้ โดยละเลยภาคการเกษตร รวมทั้งการขายที่ดินให้แก่เหล่านายทุนเพื่อเก็บอสังหาริมทรัพย์ไว้เก็งกำไร และการผันตัวไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมของชาวชนบท ไว้ในบทเพลงที่ชื่อว่า นิค

<p>“นิคคือเมืองอุตสาหกรรมใหม่ คลุกอยู่กับปุย ยาฆ่าแมลง พินนาพินไร่ กวาดขายให้ต่างชาติ อยุธยาบูยาตายาย เกาหลีซื้อไร่ ได้วันซื้อนา เกี่ยวกันยังง (ขายที่ขายไร่นา)</p>	<p>ไทยคือเมืองเกษตรกรรมล้มลุก ราคามันแพงกว่าราคาผลผลิต เป็นบรรยากาศ สองปีที่ผ่านไป สู้จนตัวตายจนได้เป็นไทย ญี่ปุ่นก็พาคนแก่มาไว้ เกี่ยวกับนิคที่ 5 (แห่งเซาท์อีสเอเชีย)”</p> <p>(เพลงนิค, 2531)</p>
---	---

สำหรับศิลปินวงคาราบาว แม้จะเคยเขียนเพลงแสดงความรู้สึกในการฝากความหวังไว้กับ พล.อ.ชาติชาย ในช่วงต้นของการเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีดังเช่นเพลงน้ำ แต่เมื่อมีหลักฐานข้อมูลในการทุจริตคดโกง ก็ได้เขียนเพลงเสียดสีเอาไว้ในเพลงแบบมหาหมา

<p>“ก็น้ำเป็นคนที่มवलชนเขาไว้ใจ เราก็ต้องสรรเสริญคนที่ทำดีที่น้ำไว้ใจ ตั้งใจเลือกให้น้ำมาเป็นผู้นำ คงต้องตราครุฑเพื่อความสุขส่วนรวม ในสังคมไทยที่รุ่งเรืองพอสมควร อยู่เมืองไทยนี้หนา เดี่ยวมาประเดี๋ยวนะไป</p>	<p>ในสังคมไทยที่รุ่งเรืองเพียงวัตถุ ก็น้ำเป็นคนของประชาชนไทย มีเรื่องมากมายที่น้ำต้องแก้ต้องทำ ก็น้ำเป็นคนที่มवलชนเขาไว้ใจ เราก็ต้องสรรเสริญคนที่ทำดี เอาไว้ก่อน อยากจะได้เห็นคนดี ไม่อยากมีกำมะหลอก”</p> <p>(เพลงน้ำ, 2531)</p>
--	--

<p>“หมากินน้อยเมื่อเทียบกับคน ไม่ปอดแหกเมื่อมีภัย</p>	<p>ไม่กินสินบนไม่กินเหลวกินແหลก ยังไว้ใจเป็นยามได้ทุกเมื่อ</p>
---	--

หมากินน้อยเหลือเกินเมื่อเทียบกับนาย ค่าใช้จ่ายก็สิ้นเปลืองแค่ค่ากิน
 กินก็กินง่ายไม่กินเหล็กกินหิน นอนบนดินก็ได้ไม่ต้องนอนบนเตียง
 มีหลายคนที่ชอบเลี้ยงดูหมา แต่บางคนก็ยังชอบกินเนื้อหมา”

(เพลงแบบมหาหมา, 2530)

รวมทั้งเพลงนรกคอร์ปชั่น ซึ่งเสียดสีความพยายามในการทำทุจริต โดยกล่าวว่า การทุจริตคอร์ปชั่นนั้น เป็นความพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งความร่ำรวย โดยไม่สนใจว่าจะได้มาได้อย่างไรหรือผลนั้นจะเป็นอย่างไร

“อันคนเรา ทุกวันนี้ทุกคน อยู่ในวงเวียนวนความขัดแย้ง
 เกิดเป็นคั่น หากินต้องขันแข่ง แย่งกันชิงกันทำลายกัน
 ชิงกันแย่งกันทำลายกัน แย่งกันชิงกันทำลายกัน
 เขาหลอกกันต้มกันโกหกกัน
 อันสังคมของคนนี้ทุกวัน เขาไล่แทงไล่ฟันกันข้างหลัง
 ทำอะไรก็ได้ให้มีดังค์ ให้ยิ่งดั่งยิ่งเด่นเป็นยิ่งดี”

(เพลงนรกคอร์ปชั่น, 2534)

ต่อประเด็นเรื่องการเรียกร้องทางการเมืองในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ การเรียกร้องชุมนุมทางการเมืองครั้งนี้ วงการวานได้เข้าร่วมในฐานะศิลปินที่คอยเล่นดนตรีปลุกขวัญและกำลังใจแก่ผู้ชุมนุม วาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตยที่แท้จริงอันเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนกลับมาอีกครั้ง โดยวงคาราวานออกผลงานเพลงชุด “อานนท์” ซึ่งมีบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมดังกล่าวอย่างเพลงมารครองเมือง

“เป็นอยู่อย่างนี้ประจำ คนสร้างคนทำถูกย่ำยีด้วยความจน
 ตระกำหนดเข้ามานาน รัฐบาลไม่เคยเหลียวแล
 ได้แต่ร้องว่าให้สามัคคี แต่ปล่อยให้ใครนั้นมาฆ่าฟันแต่ประชาชน
 ชอบหลอกชอบลวงทวงถามก็บิดเบือน ชอบลวงชอบเลือนทั้งเดือนทั้งปี
 เก็บดอกเอาไว้ใครใครก็รู้ดี พอหมดหนทางที่จะหนีก็ปลุกผีขึ้นมาปราบ
 โลกหมุนก้าวไป เมืองไทยกำลังจะก้าวตาม
 สังคมที่แสนงาม จุดเกิดทั่วแผ่นดินไทย
 จะอดจะกลืนฝันนอนอยู่ทำไม จะต้องเข้าใจว่าใครเป็นตัวมาร

มาเถิดพี่น้องรำร้องกันอยู่นาน

มาชุมนุมประสานโค่นหมู่มารที่ครองเมือง”

(เพลงมารครองเมือง, 2534)

ในส่วนของวงดนตรีคาราบาว มีเพลงนายกอ ซึ่งเรียกร้องว่านายกัรัฐมนตรีต้องมาจากการเลือกตั้ง ไม่ใช่มาจากการใช้กำลัง การทำรัฐประหาร หรืออำนาจเงิน

“มีผู้คนมากมาย เด็กหญิงชายอดอยากชีวิตความทุกข์ยาก มันฝากกับผีมือใคร
ใครว่าสูงยิ่งหนาว ยิ่งสูงคววยิ่งตั้งใจ นายกอใต้กระได ยานำไปนรกโลกกันดี
นายกอ นายต้องมาจากเลือกตั้ง ไม่ได้มาด้วยกำลัง และไม่ได้มาด้วยเงินทอง
นายกอ นายควรเดินตามครรลอง ให้ประชาชนทั้งผอง ได้เป็นคนเลือกนายกอ
นายกอ นายกอ นายกอ คุณจะเป็นใครก็ได้ ขอให้ประชาชนไทยได้เป็นคนเลือกนายกอ”

(เพลงนายกอ, 2534)

และเพลงสัจจะ 10 ประการ ที่มีความหมายโดยนัยถึงการตรึงมัดสัตว์ของ พล.อ. สุจินดา คราประยูร ผู้เคยประกาศว่าจะไม่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหลังจากการทำรัฐประหาร แต่ในที่สุดก็กลับรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยกล่าวว่าเป็นการ “เสียสัจจะเพื่อชาติ” บทเพลงจึงเรียกร้องถึงคุณธรรมของนักการเมือง ซึ่งให้ “สัจจะ” เป็นข้อแรก

“หนึ่ง ไม่พึงละเลยคำพูดที่เอ่ยคำมั่นสัญญา
สอง ไม่ยุ่งการค้ามันอาจนำพา...กิเลสใส่ตน
สาม มีจิตสำนึกเกษตรกรเจ้าของผลิตผล
สี่ แก้วความยากจน มิเพียงหวังผลคะแนนการเมือง
เมืองไทย พัฒนา สัจจะน้ำหนักการศึกษา
ส่งเสริมภูมิปัญญา ชาวประชาสู่ความนิยม
หก มีจิตสำนึก รับผิดชอบต่อธรรมชาติ
ดินน้ำป่าอากาศ คือสมบัติอันควรหวงแหน...กว่าสิ่งใด
เจ็ด ไม่อยู่เบื้องหลังบ่อนการพนันค้าประเวณี
แปด ศีลธรรมต้องมีสืบประเพณีวัฒนธรรม
เก้า ก้าวเดินไปหน้าไม่เห็นแก่ว่า ฝ่ายค้าน ฝ่ายนำ
สิบ รักคุณธรรม กล้าสู้ต่ออำนาจเผด็จการ
เมืองไทย พัฒนา ด้วยนักการเมืองที่มีสัจจะ

ศิลปะการนี้คือภาระ ของผู้อาสารับใช้ปวงชน"

(สัจจะ 10 ประการ, 2535)

จากเหตุการณ์นี้วงคาราบาวได้แต่งเพลงเสียดสีและล้อเลียน พล.อ.สุจินดา ครา ประยูร ในเพลงบ๊ิกสุ โดยยกย่องนับถือตำนานเพลงสองท่าน คือ สุรพล สมบัติเจริญ และสุรชัย จันทิมาธร ซึ่งถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ของวงการเพลง ทั้งนี้คำว่า "สุ" นั้นพ้องกับชื่อของ พล.อ.สุจินดา

“สองผู้ยิ่งใหญ่ ที่ใครๆ รู้จักดี	นักเลงเรียกพี่ มีแต่คนนับถือ
เขาชื่อบ๊ิกสุ สุรพล สุรชัย	แห่งวงการดนตรีไทย อาจารย์ใหญ่ของพวกเรา
บ๊ิกเอ๋ยบ๊ิกสุ สุรพล สุรชัย	ตำนานการดนตรีไทย ที่ยุคสมัยต้องเปลี่ยนแปลง
สุรพลคนเก่า เขาเป็นชายชาวสุพรรณ	แต่สุรชัยที่ท่าน นั้นเป็นชาวเมืองสุรินทร์
สองคนสองแบบ แยกย่อยแบบละคน	ถ้าลูกทุ่งต้องสุรพล สุรชัยเพื่อชีวิต
บ๊ิกเอ๋ยบ๊ิกสุ สุรพล สุรชัย	ตำนานการดนตรีไทย ที่ใครๆ ไม่เคยลืม”

(เพลงบ๊ิกสุ, 2534)

ต่อมาในภายหลัง ศิลปินเพื่อชีวิตได้ร่วมกันสร้างผลงานเพลงเพื่อเชิดชูวีรกรรมของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ที่มีชื่อว่า “ทศวรรษพฤษภาประชาธรรม: ดอกไม้ ฝิ่นเสื้อ วีรชน” ในครั้งนี้ วงคาราบาวแต่งไว้สองเพลง คือ เพลงคำตอบในสายลม โดยมงคล อุทก ที่กล่าวถึงความสิ้นหวังจากคำถามที่ว่าอีกเมื่อไหร่จะหลุดพ้นจากอำนาจทมิฬ และเพลงไร้คำตอบ โดยสุรชัย จันทิมาธร ที่กล่าวถึงการไร้ซึ่งคำตอบจากการสูญหายของประชาชนผู้เข้าร่วมชุมนุม

“ <u>อีกสักกี่คนจึงจะหลุดพ้นจากเผด็จการ</u>	<u>อีกกี่ลูกหลานจึงจะต้านทานอำนาจทมิฬ</u>
<u>ที่วีรชนที่รวงหล่นถมทับแผ่นดิน</u>	<u>ที่เลือดหลังวันจึงเกิดประชาธิปไตย</u>
<u>ที่ท่ากระสุนที่เนรคุณต่อประชาชน</u>	<u>อีกกี่กลุ่มโจรที่จะถูกโค่นให้สิ้นซากไป</u>
<u>ที่พฤษภาที่เดือนตุลาอีกกี่ตำนาน</u>	<u>คำตอบเหล่านั้นเพื่อเฝ้าอยู่ในสายลม”</u>

(เพลงคำตอบในสายลม, 2545)

“พอตื่นเข้าขึ้นมาเอาน้ำลูบหน้า... ก็รีบไปชบวน ขับเผด็จการ
ประสิทธิ์ เรียกร้องประชาธิปไตย อหิงสา อโหสิ อดตาหลับขับตานอน
ตากแดด ตากลม ตากฝน หนุ่มสาวเหล่านั้น... หายไป
พ่อแม่เฝ้าถามหาและรอคอย เด็กน้อยนักเดินชบวน
เจ้าเด็กเอ๋ยวัยสดใส ลูกหลานใคร เขาหายไป แสนเสียใจ สูญเสียกัน

พี่ของใคร น้องของใคร ไว้ร่องรอยคำตอบ"

(เพลงไว้คำตอบ, 2545)

สำหรับยืนยง โอภากุล แต่งเพลงราชดำเนิน ซึ่งเป็นพื้นที่ก่อเหตุความรุนแรงในครั้งนั้น โดยเขาเชื่อว่าแม่เหล่าผู้กล้าต่อต้านเผด็จการจะเสียชีวิต แต่เรื่องราวของพวกเขาจะอยู่ในใจของคนรุ่นหลังเสมอ

"ไ้ราชดำเนิน ถนนแห่งวีรชน สวรรค์เบื้องบน รู้ดีเราสู้เพื่อใคร
เพื่อประชาชน เพื่อชาติประชาธิปไตย
แผ่นดินอยู่รอดปลอดภัย เพราะเราคนไทยไม่เห็นแก่ตัว
ไ้ราชดำเนิน ทอดยาวเรื่องราวต่อสู้ ทุกคนได้รู้ ยามสู้คนไทยไม่กลัว
ไ้ตรงศีลสัตย์ โบกพัดในคืนสลัว แม่ป็นเจ้ายิ่งถึวีว ระงมไปทั่วท้องราชดำเนิน
ดำเนิน ก้าวเดินต่อไปข้างหน้า แต่มวลประชา ผู้กล้าทำเผด็จการ
ราชฎเป็นชาติพลี ชีพนี้ชั่วกาลนาน อยู่กับลูกกับหลานอยู่กลางใจพาน ประชาธิปไตย "

(เพลงราชดำเนิน, 2545)

สำหรับช่วงรัฐบาลบรรหาร ศิลปอาชา เป็นอีกช่วงหนึ่งที่มีศิลปินเกาะติดกระแสการเมืองค่อนข้างมาก เนื่องจากในช่วงต้นของการจัดตั้งรัฐบาลเกิดภาวะวิกฤติความไม่เชื่อมั่นในตัวรัฐมนตรี วงคาราบาวจึงเสียดสีไว้ในเพลง รมต.เต้าหู้ยี้ที่เป็นคำพูดเกิดจากการเผยแพร่ของสื่อ ที่กล่าวว่าประชาชน "ยี้" คณะรัฐมนตรีชุดนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายสุรเกียรติ์ เสถียรไทยซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในขณะนั้น

<u>ตั้งไม่ดูตาม้าตาเรือ</u>	<u>มันจึงไว้หางเสือ</u>	<u>เหลือแต่สิงห์กระทิงแรด</u>
<u>หุ่นถลาดึงลงแทบๆ</u>		<u>ร้อยแปดปัญหาก็ลอยมาตามน้ำ</u>
<u>เอาครุมาทุ้ชี่คัลัง</u>		<u>เรื่องกระตุ้งกระตางพังสั่งคมตกต่ำ</u>
<u>คนลงทุนหน้าแดงหน้าดำ</u>		<u>หาเข้ากินคำล้วนชี่ข้ากะหล่ำปี</u>
<u>เอารมต.คุณคืนไป</u>		<u>เอาประชาธิปไตยเราคืนมา</u>
<u>แต่งตั้งไม่ตามเนื้อผ้า</u>		<u>ผลลัพธ์ออกมา...และเป็นเต้าหู้ยี้"</u>

(เพลง รมต.เต้าหู้ยี้, 2539)

สำหรับตัวนายกรัฐมนตรื วงดนตรีคาราบาวได้สร้างวาทกรรมการเรียกร้องให้เกิดการปฏิรูปการเมืองโดยตรงต่อตัวนายกรัฐมนตรื ในเพลงบุญหมา

“สัญญากันว่า จำได้ไหม นายกษคนดี
 ว่าเสร็จเลือกตั้งครั้งนี้ จะปฏิรูปการเมือง
 นี้นานหลายเดือน ก็ยังไม่เห็นเป็นเรื่อง
 หรือปฏิรูปการเมือง มีเพียงหนังโฆษณา
 เสียงแรงหลงลม เขาชื่นชมหัวเมืองสุพรรณฯ
 ไม่น่าจะเป็นอย่างนั้น สุพรรณฯ จะเสื่อมศรัทธา”

(เพลงบุญหมา, 2539)

อย่างไรก็ตาม นโยบายที่ดีอย่างนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและ
 ท้องถิ่น (กนภ.) ของรัฐบาลบริหาร ซึ่งเป็นการกระจายทั้งอำนาจและงบประมาณให้ท้องถิ่นได้
 ดูแลบริหารจัดการด้วยตนเอง ทำให้วงคาราบาวเขียนสนับสนุนนโยบายนี้ของรัฐบาลด้วย
 เพลงก้านผู้ใหญ่บ้าน

“ผมเป็นผู้ใหญ่	พี่ชายผมเป็นกำนัน
อยู่ดงอยู่แดนกันดาร	ก้มหน้าทำงานทุ่มจิตใจ
ความฝัน ความหวัง ความรัก	กระจายให้ทั่วถิ่นไทย
อำนาจจะผูกขาดไว้ทำไม	ประชาชนเป็นนาย รับใช้มวลชน”

(เพลงก้านผู้ใหญ่บ้าน, 2538)

ในขณะเดียวกันก็สร้างวาทกรรมต่อต้านการบริหารงานแบบรวบอำนาจสู่
 ศูนย์กลางด้วยเพลงจราจร จลาจล โดยสะท้อนปัญหาอดีตซึ่งมีสาเหตุหนึ่งมาจากการรวบรวม
 อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ทำให้เมืองกรุงซึ่งมีความเจริญรุดหน้าไปกว่าต่างจังหวัดมาก จนคนใน
 ชนบทต้องออกมาหางานทำในเมือง เมื่อมีประชากรอาศัยอยู่ในเมืองมาก ปัญหาอดีตก็ตามมา

“จราจร จราจร จราจล	ผลิตผลที่คนแห่มาล้นเมือง
มันเป็นปัญหากระจายอำนาจ	คงเป็นอย่างนี้ทั้งปีทั้งชาติ
มันคือปัญหาการรวบอำนาจ	ไม่มีโอกาสแก้ปัญหากจราจร
ไม่มีโอกาสแก้ปัญหากจราจร	ไม่มีโอกาสแก้ปัญหากจราจล
เดินทางผ่านทางยาวนาน	รัฐบาลระบอบประชาธิปไตย
ก็ปีก็คนผ่านไป	ทำอะไรเมืองไทยถึงเป็นเช่นนี้”

(วงคาราบาว, 2538)

สำหรับประเด็นด้านเศรษฐกิจ ในช่วงรัฐบาลบริหาร ศิลปอาชา ที่เกิดภาวะความผันผวนของเงินทุนดังที่กล่าวไว้ข้างต้น สภาวะเช่นนี้บพเพลงเพื่อชีวิตจึงมุ่งประเด็นไปสู่การสะท้อนภาพสังคมและสร้างกำลังใจแก่คนทำงานหาเช้ากินค่ำอีกครั้ง เพลงเงินกร้อยของศิลปินวงคาราบาว กลับมาบรรยายสภาพชีวิตของคนในสังคม ที่ใช้เงินเดือนจรดเดือน ไม่มีเงินเก็บ ต้องกู้หนี้ยืมสิน เนื่องจากสภาวะเงินฝืดและราคาสินค้าแพง

"เรามีความจริงเป็นความจริง	คือความขัดสนจนเงินทอง
เรามีชีวิตตามครรลอง	ของกระแสเงินเพื่อจนฝืดเคือง
มันเป็นอย่างนี้ตั้งหลายปีผ่านมา	น้ำเงินลดค่าแต่ข้าวปลาหมั้นแพง
เงินคาวนุ เงินผ่อนดอกเอาไปกิน	ต้องกู้หนี้ยืมสินเขามาใช้สอย
งานกร้อย เงินกร้อย	เงินกร้อยกร้อย"

(เพลงเงินกร้อย, 2538)

สภาพเศรษฐกิจที่กลับมาแย่อีกครั้ง ก่อปรกกับการปัญหาที่เกิดจากวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ จนทำให้เกิดการเรียกร้องชุมนุมโดยกลุ่มเครือข่ายสมัชชาคนจน ทำให้ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตหันกลับมาสร้างวาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในช่วงปลายจึงกลับมาสู่วาทกรรมประชาธิปไตยอันเรียกร้องความเท่าเทียมและความยุติธรรมอีกครั้ง นอกจากการสร้างวาทกรรมผ่านบทเพลง หัวหอกของวงการเพลงเพื่อชีวิตอย่างคาราวานได้ช่วยเหลือในการร่วมต่อสู้และให้กำลังใจพี่น้องผู้ประสบปัญหาผ่านบทเพลงอย่างเต็มที่ ทั้งนี้พบว่า ยืนยง โอภากุล เป็นศิลปินอีกคนหนึ่ง ที่เห็นความสำคัญของการเมืองภาคประชาชน หลังจากที่เขาได้รับจดหมายน้อยจากเพื่อนรุ่นพี่ซึ่งเป็นนักพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอในการขอความช่วยเหลือในการเข้าร่วมชุมนุม ยืนยงจึงได้เข้าร่วมกับสมัชชาคนจนนับแต่นั้นมา

ในปี 2538 มีรายงานว่ามีการเดินขบวนของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากวาทกรรมการพัฒนาของภาครัฐจำนวน 754 ครั้ง จนกระทั่งวงดนตรีคาราบาวสร้างวาทกรรมประชาธิปไตยที่เรียกร้องความเท่าเทียมและความยุติธรรมผ่านบทเพลงเดินขบวน เพื่อเป็นสื่อหนึ่งในการสะท้อนให้รัฐหันมาสนใจชาวบ้านผู้เดือดร้อน

"การเดินไม่เคยสร้างปัญหา	ธรรมชาติให้มาเป็นสิ่งที่ภูมิใจ
<u>เดินขบวน ไม่ได้มากวนใจใครๆ</u>	<u>เรามีสิทธิ์มีประชาธิปไตย</u>
<u>เป็นคนไทยเหมือนกัน</u>	<u>แต่มันยากจน</u>

การเมืองมันเป็นเรื่องปากท้อง

การเมืองมั่วแต่เล่นแค่สภา

เมื่อพ่อแม่พี่น้องอยู่กันตามยถา

แล้วบ้านนอกคอกนาจะคุณจะทำไง

(เพลงเดินขบวน, 2538)

วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในช่วงนี้จึงเป็นการผสมผสานระหว่างวาทกรรมประชาธิปไตยที่เรียกร้องความเท่าเทียมและความยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสรรผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรมอันเกิดจากการกระทำของภาครัฐ ดังเช่น เพลงลมหายใจไทย อันเกิดจากความพยายามในการช่วยเรียกร้องและต่อสู้เพื่อต่อต้านการสร้างโรงไฟฟ้า ซึ่งเกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการจะให้ภาคเอกชนเป็นผู้ลงทุนก่อสร้างโรงไฟฟ้าและจำหน่ายกระแสไฟฟ้าให้กับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เพื่อลดภาระในการลงทุนและการกู้ยืมเงินของรัฐบาล ดังนั้นจึงมีการเสนอให้สร้างโรงไฟฟ้าสามแห่งขึ้นตามชายทะเลฝั่งอ่าวไทย คือ โรงไฟฟ้าบ่อต.บ่อนอก อ.กุยบุรี โรงไฟฟ้าทับสะแก และโรงไฟฟ้าหินกรูด ต.ธงชัย อ.บางสะพาน ซึ่งเชื่อมทั้งหมดอยู่ใน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ในปี 2538 ทั้งนี้ประชาชนบางส่วนในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ไม่เห็นด้วยกับโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้า จึงได้รวมตัวกันคัดค้านและนำไปสู่การชุมนุมประท้วง วงดนตรีคาราวาจึงได้แต่งเพลงลมหายใจไทยขึ้น

“มันเป็นโรงงานโรงไฟฟ้าโรงโมโรงปูน

ทำลายผืนดิน รังแกผืนฟ้าไม่น่าอยู่

ในม่านหมอกแห่งเทคโนโลยี

ลมหายใจยุคเทคโนโลยี

พ้นความพิษฝุ่นระเบิดภูเขาเผาถ่านหิน

เราจะทนดู ทนดม ทนได้ซักเท่าใด

มีอากาศปนสารเคมี

ต้องช่วยกันคุ้มกัน (ต้องช่วยกันคุ้มกัน)”

(เพลงลมหายใจไทย, 2539)

ส่วนเพลงสายน้ำแห่งคำสาป กล่าวถึงโครงการโขงชี-มูล ซึ่งอนุมัติตั้งแต่รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ในปี 2536 ให้สร้างเขื่อน 14 เขื่อน ทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำมูลเป็นอย่างมาก เนื่องจากกิจกรรมทั้งชีวิตขึ้นอยู่กับสายน้ำแห่งนี้ ชาวบ้านจึงรวมตัวกันชุมนุมเพื่อเรียกร้องจากรัฐ และได้กลายเป็นแนวหน้าในการต่อสู้ของกลุ่มสมัชชาคนจน

“โครงการโขง-ชี-มูล

จุดมุ่งหมายบันไฟ

ตำนานได้สาปไว้

มันผู้นั้น มีอันเป็นไป

ผันสาละวินหล่อเลี้ยงฟงใคร

ป้อนน้ำไปเติมน้ำเจ้าพระยา

ผู้ใดรวมสายน้ำในสามสายนี้เข้าด้วยกัน

(มีอันเป็นไป มีอันเป็นไป มีอันเป็นไป)

ไหลมาจากไหน มันไม่เคยสนใจ
ขอเพียงเกิดมาเป็นผู้มี

โลกจะร้อนเพียงไหน มันไม่เคยไยดี
บาปกรรมเหล่านี้จึงสาปแช่งมัน”

(เพลงสายน้ำแห่งคำสาป, 2539)

ประเด็นเรื่องทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่านอกจากกรมศิลปากรที่มีการติดตามทวงคืนอย่างไม่ละดแล้ว ภาคประชาชนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความช่วยเหลือเรื่องนี้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนไทยที่อยู่ในซีกาโกซึ่งเป็นพื้นที่ของสถาบันศิลปะผู้ถือสิทธิ์ครอบครองทับหลัง ยืนยง โอภากุล กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า

‘ สิ่งที่ผมประทับใจมากคือ MV. ของเพลงนี้มันถูกถ่ายเป็นฟิล์ม เขาใช้เงิน 700,000 บาท มีการจ้าง ฮ.ทหารและไปถ่ายกันที่พนมรุ้งด้วย ผมไม่ลืม ภาพวันและเหตุการณ์ต่าง ๆ เลย

(ชัยยุทธ์ ลิมลวาลัย, 18 เมษายน 2553)

MV ที่เขาพูดถึง คือ มิวสิควิดีโอเพลงทับหลังที่มีตัวละครหลัก 2 คน คือ ชายวัยกลางคนผู้กำลังเคร่งเครียดในเรื่องการทวงคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ และอีกคนคือลูกชายของเขาผู้กำลังเห่อไม่เคลิ แจ็กสัน ชาวของเครื่องใช้ และวัฒนธรรมจากอเมริกา ภายหลังกระแสเรียกร้องทวงคืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคอนเสิร์ตของวงคาราบาวทำให้ลูกชายเปลี่ยนใจกลับมานิยมชาติและช่วยทวงคืนอีกทางหนึ่ง

“เอาไม่เคลิ แจ็คสันคืนไป (เอาพระนารายณ์คืนมา)

เพราะเราต่างกัน แตกต่างกันตรงหัวใจ

เพราะเราต่างกัน ต่างกันตรงความเข้าใจ

ทับหลังนารายณ์ ไทยใช้เหนียวรั้งความดี

แต่คุณมีระดับบารมี สะสมสิ่งนี้เป็นรสนิยม

คิดคนละทาง ไม่มีทางสร้างสันติ คิดคนละทาง ไม่มีทาง ไม่มีทาง

เทพีสันติภาพ ยืนหลับในไร่จูดหมาย แค่ทับหลังนารายณ์ คุณยังทับหลังคนไทย”

(เพลงทับหลัง, 2531)

สำหรับประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมในช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจเฟื่องฟู ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตจำนวนมากต่างตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจวบจน

ปัจจุบัน นอกจากการตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยตนเองแล้ว กล่าวได้ว่า สืบ นาคะเสถียร เป็นจุดร่วมของศิลปินเพื่อชีวิต วงคาราวาน, พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ และ ยืนยง โอภากุลต่างรักใคร่สนิทสนมกับชายคนนี้ ดังนั้นวาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตที่เป็นการเรียกร้องประชาธิปไตยในมิติด้านการจัดสรรผลประโยชน์โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติจึงเกิดขึ้น โดยพยายามชี้ให้เห็นการจัดสรรประโยชน์ของรัฐบาลและข้าราชการที่เกี่ยวข้องมักจะดำเนินการเพื่อกอบโกยผลประโยชน์เหล่านั้นสู่ตนเอง

อย่างไรก็ตามพบว่าสมาชิกวงคาราวานตระหนักถึงเรื่องนี้ก่อนการตายของสืบ นาคะเสถียร โดยมงคล อุทก กล่าวว่าพวกเขามีส่วนช่วยเหลือ สืบ นาคะเสถียร ในการเรียกร้องให้สังคมหันมาสนใจเรื่องดังกล่าว “หลังออกจากป่า นอกจากการเคลื่อนไหวทางการเมือง ก็จะเป็นการเข้าร่วมในฐานะศิลปินด้านอนุรักษ์ งานดินน้ำลมไฟ ตอนนั้นคุณสืบยังอยู่ ก็ช่วยเหลือ กระแสอนุรักษ์และกระแสสันติภาพก็เข้ามา” (มงคล อุทก, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2553)

วงคาราวาน ยังคงใช้บทบาทของศิลปินผู้ใช้เสียงเพลงสร้างวาทกรรม และเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ โดยแต่ละครั้งที่เข้าร่วมนั้นจะขึ้นเวทีในฐานะศิลปิน แต่งและร้องเพลงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ อาทิ เพลงพวงพนา และเพลงแสงตะเกียง

“พายุร้ายร้ายมนต์เขียดเดือน

คือเสียงเดือนแห่งพวงพนา คือเสียงเดือนแห่งกาลเวลา

เมื่อลมฟ้าสีดัลอยไป หัวใจฉันแผ่ว

ผ่านมาแล้ว ผ่านไปไม่ย้อนเวลา

ดอกไม้ขาวยับลงกับดิน ที่ป่าหินยังมีคราบน้ำตา

กิ่งยางสูงฉีกหักกลางฟ้า เอาหัวใจแท้จริงออกมา เอาหัวใจเจ็บปวดออกมา”

(เพลงพวงพนา, 2534)

“ก็ไฟก็ฝันไฟแรง

น้ำป่าภูเขาตะวันตก

(ก็อย่าให้ใครทำลาย)

ก็ว่ากันไปสัพเพเหระ

อบอุ้นไอดิน หอมกลิ่นใบไม้

เพื่อช่วยเราแข่งของเรา

มรดกสุดท้ายผืนป่าของไทย

สร้างศิลปะที่เราทำได้

คิดถึงสหาย คิดถึงคนกล้า

ได้ร่ำเงาไม้ที่ซบฟ้าผ่า

เราเคยสัญญาว่าจะร่วมกัน”

(เพลงแสงตะเกียง)

รวมทั้งการแต่งเพลง “สืบ” ซึ่งสุรชัย จันทิมาธรแต่งขึ้นเป็นพิเศษ เมื่อครบวาระการจากไปครบ 12 ปีของสืบ นาคะเสถียร หลังจากที่เขาได้มีโอกาสไปยื่นหน้ารูปปั้นของสืบ ณ ห้วยขาแข้ง

“เขายืนอยู่ตรงนั้น เขายังไม่ไปไหน
ฉันอยู่ตรงนี้ ร้องเพลงยังพอไหว
เรื่องราวของป่า เรื่องราวของคน
ป่าเขียวๆ ยังต้องเขียวกว่า
ปลวกและมดสร้างรังวอน

เขายังอยู่กลางใจของเรา
ขอทำความเข้าใจเรื่องราว
ป่าชุมชน ป่าแท้ๆ
ได้ท้องฟ้าไหมมีแต่คน
สวยงาม คุณเห็นบ้างไหม”

(เพลงสืบ, 2545)

นอกจากนี้ยังได้รวมกลุ่มก่อตั้ง “กลุ่มศิลปินรักผืนป่าตะวันตก” ซึ่งเกิดจากกลุ่มศิลปินในหลายสาขาอาชีพที่ตระหนักถึงความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม และเรียกร้อง ทัศนคติ ทำให้เกิดการอนุรักษ์ผืนป่าตะวันตก เช่น สมัชชากวางคาราวาน, สมภพ บุตราข (จิตรกรรม), อลงกรณ์ หล่อวัฒนา (จิตรกรรม), มนต์รี มุงคุณ (จิตรกรรม), พิน สาเสา (นิเวศศิลป์) เป็นต้น โดยศิลปินเหล่านี้จะร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานที่สะท้อนความจริงเพื่อการอนุรักษ์ ผ่านงานด้านศิลปะ ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม กวี บทเพลง และภาพถ่าย

ยีนง โอภากุล เป็นศิลปินคนหนึ่งที่มีความสนิทสนมกับ สืบ นาคะเสถียร เขาเขียนไว้คล้ายในหนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพของสืบว่า “ข่าวการจากไปของพี่สืบ นาคะเสถียร เป็นสิ่งสะเทือนใจมาก ความรักและเคารพในการปฏิบัติหน้าที่ของพี่สืบ เป็นบทเรียนที่คนรุ่นต่อไปควรได้รับรู้” (เปี่ยมลภาก เหล็กเรื่องฤทธิ์, พวงเพชร พยงค์ และสุนิศา อภัยภักดี, 2533: 23) พร้อมทั้งแต่งบทกวี “สืบทอดเจตนา” ที่ต่อมาภายหลังกลายเป็นบทเพลง

“สืบ นาคะเสถียร
หัวหน้ารักษาพงไพร
สองมือเจ้าเคยฟันฝ่า
ลัดเลาะสู่หม่มพุ่มไม้
ดูแลสารทุกข์สารสัจ

เป็นบทเรียนของกรมป่าไม้
จังหวัดอุทัย ณ ห้วยขาแข้ง
อีกสองขาเจ้าเคยท่องไป
ตระเวนไพรให้ความคุ้มครอง
ในป่ารกชัฏ ล้ำห้วย ล้ำคลอง

ขาแข้งเหมือนดังขาน้อง	สองขาเจ้าย่านำความร่มเย็น
สีบ นาคะเสถียร	เป็นบทเรียนข้าราชการไทย
<u>ถือประโยชน์ของชาติเป็นใหญ่</u>	<u>ถึงตัวต้องตายไม่เสียดายชีวา</u>
เข้าวันที่ 1 กันยายน	ในราวป่าเสียงปืนก็ก้อง
ญาติมิตรล้วนน้ำตานอง	จากข่าวร้ายกลางป่าอุทัย
วิญญาณเจ้าจงรับรู้	คนที่ยังอยู่ยังยืนหยัดต่อไป
<u>สีบ...เอยหลับให้สบาย เจ้าจากโลกไปนี้ไม่สูญเปล่า สีบ...เอย...เจ้าจากไป...ไม่สูญเปล่า"</u>	

(เพลงสีบทอดเจตนา, 2533)

๔ และวงคาราบาวก็เป็นอีกหนึ่งกลุ่มศิลปินที่ทำหน้าที่ “สีบทอดเจตนา” ของสีบในแนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อม ดังเช่นเพลงดงพญาใจเย็น ซึ่งเสียดสีการวางเฉยของคนไทยที่ปล่อยให้นายทุนเข้ามาทำลายตัดไม้ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อม

<u>“ดงพญาไฟ</u>	<u>มลายหายสิ้นไปไม่มีใครคิดถึงบ้าง</u>
<u>เหล่าเสือสิงห์หลิงค่าง</u>	<u>แก๊งกวางข้างชะนีหลบลิ้นหินหน้า</u>
<u>เวลาหมุนเปลี่ยนไป</u>	<u>สัตว์ใหญ่ค่อยลดลง</u>
<u>กงเลื่อยหมุนต่อไป</u>	<u>พงไพรลดน้อยลง</u>
<u>คนเราเอาผลประโยชน์</u>	<u>จากธรรมชาติก็มากมาย</u>
<u>มาบัดนี้ ธรรมชาติใกล้ตาย</u>	<u>จะเหลืออะไร ถ้าคนไทยยังมัวใจเย็น"</u>

(เพลงดงพญาใจเย็น, 2534)

สำหรับผลงานเพลงชุด “สี่จะ 10 ประการ” (2535) เป็นผลงานของวงคาราบาวที่มีหลายเพลงที่มีความเกี่ยวข้องกับวาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตยในมิติด้านการจัดสรรผลประโยชน์โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ เริ่มจากเพลงนายธนาคารโลก ที่กล่าวประชดประชันสหรัฐอเมริกา ผู้เป็นตัวตั้งตัวตีในการสร้างธนาคารโลกขึ้น และให้เงินกู้แก่การทำเขื่อน ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ว่าส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างหลากหลายต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

<u>“ถึงนายธนาคารโลก</u>	<u>เพราะโลกมีส่วนที่คุณสร้างสรรค์</u>
<u>ป่าเขาเราล้มระคัลดู</u>	<u>กำลังแย่งกันสร้างเขื่อนปั่นไฟ</u>
<u>เพื่อเพียงอำนาจชั่วคราว</u>	<u>ที่ได้เข้าครองแผ่นดินแผ่นนี้</u>
<u>ฝีมือท่านรัฐมนตรี</u>	<u>ป่าเขาปนปี้ข้างมันปะไร</u>

เมืองไทยมีแค่นี้เอง
 ปาเขา มือเรากลิต
 เป็นคนได้อาศัยโลก
 มิใช่เปิดธนาคาร

จึงร้องเป็นเพลง เพลงเพื่อชีวิต
 มนุษย์แหละคิดทำลายตัวเอง
 จึงต้องมีส่วนช่วยกันสร้างสรรค์
 ตะปี้ตะบันให้เขากู้เงิน”

(เพลงนายธนาคารโลก, 2535)

ส่วนเพลงชวนป่วย เป็นเพลงที่กระทบกระทั่งถึงนายชวน หลีกภัย ซึ่งในช่วงที่เพลงนี้ออกมานั้นเขาได้รับการเลือกตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ช่วงที่ สืบ นาคะเสถียรมีปัญหาเกี่ยวกับทางราชการก่อนหน้าฆ่าตัวตายนั้น เขาอยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (สิงหาคม – ธันวาคม 2533) โดยเพลงนี้กล่าวว่ นายชวนเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการสร้างเขื่อน นอกจากนี้ยังใช้คำว่า “ต้นน้ำลำห้วยขาแข้ง” ซึ่งเป็นพื้นที่ในความรับผิดชอบของสืบก่อนเสียชีวิต รวากับจะเป็นการบอกว่าหนึ่งในส่วนราชการที่ทำให้สืบเสียชีวิต คือนายชวน หลีกภัย

“ชวนป่วย เอาป่าไปสร้างเขื่อน ตราลูกอกตัญญู

ดวงใจของใครเหล็ก แผ่นดินของใครเศร้า
 อุทยานแห่งชาติไทยเรา ป่าและเขา เขาไปสร้างเขื่อน
 ชื่อเหมือนยาแก้ไอ ป่าเขาจะวอดวาย
เพียงเพื่อกระแสไฟ หรือเพื่อใครให้เขามาเกิด
เหนือที่แก่งเสือเต้น เมืองได้สะตอแกร่งกรง
 อุทยานแห่งชาติแม่ม่วง ต้นน้ำลำห้วยขาแข้ง
เขาจะเอาสร้างเขื่อน เขาจะไปสร้างเขื่อน”

(เพลงชวนป่วย, 2535)

เพลงน้ำเป็นการเรียกร้องให้ประชาชนหันมาตระหนักถึงความสำคัญของน้ำ และร่วมมือกันประหยัดทรัพยากรน้ำ ทั้งนี้หากวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงไปกับเพลงชวนป่วยและเพลงนายธนาคารโลก ซึ่งมีเนื้อหาในการต่อต้านการสร้างเขื่อน จะพบว่ายินยอมไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนกระแสไฟฟ้า และเรียกร้องให้ร่วมมือกันประหยัดไฟแทน และทรัพยากรน้ำก็เป็นเรื่องสำคัญที่สามารถหมดไปจากโลกนี้ได้

“หากเห็นน้ำมีความหมาย
น้ำขาดจึงต้องประหยัดน้ำใช้

จงรู้จักใช้แบ่งปัน
จะกินจะอาบเมื่อใดขอให้จำไว้แม่นๆ

อันน้ำมีน้อยรู้เปิดวางแผน
สังคมต้องร่วมมือกัน

เอาน้ำใจทดแทน ก็มีน้ำกินน้ำอาบ
เมื่อตื่นจากฝันทุกวันถึงสุขสดใส"
(เพลงน้ำ, 2535)

ในปี 2537 ยังเป็นปีที่วาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตยในมิติด้านการจัดสรรผลประโยชน์โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติยังคงถูกพูดถึง บทเพลงของวงดนตรีคาราบาวขานรับกระแสนี้เป็นอย่างดีและขยายไปสู่ทรัพยากรอื่นๆ เช่นทรัพยากรสัตว์ป่า อาทิ เพลงข้างให้ ที่เรียกร้องให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและร่วมอนุรักษ์ช้างไทย

“เกิดมาเป็นข้าง
เอเซีย อัฟริกัน
จวนเจียนจะสูญไป
ป่าไม่ได้ถูกทำลาย
คนเอยไม่เคยสงสาร

เหลือเพียงแค่สองพันธุ์
นับวันข้างลดจำนวน
แสนเสียดายพันธุ์ข้าง
ข้างล้มตายเพราะถูกใช้ทรมาน
รึดแรงงานจนขาหักหลังโกง"

(เพลงข้างให้, 2537)

เพลงปกากะญอกล่าวถึงการตัดไม้ทำลายป่า จนลำน้ำแม่แจ่มเหือดแห้ง ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องจริงที่ยืนยง โอบากุลนำเรื่องราวของชาวปกากะญอที่ต่อสู้เรื่องการไม่ทำลายป่าในป่าสนวัดจันทร์ จนทำให้ลำน้ำแม่แจ่มอันเป็นสายน้ำที่หล่อเลี้ยงบ้านเกิดของชาวปกากะญอเหือดแห้งเนื่องจากการกระทำของรัฐ

“ผู้เฒ่าจามู อยู่มาร้อยปี
ู้แต่ว่าป่า กำเนิดเป็นสายธาร
กว่าจะรู้คิง แม่ปิงก็แห้งเหือด
ดอยแห่งขุนน้ำ ป่าเขียวขจี
ป่าสนร่มเย็น เป็นต้นน้ำแม่แจ่ม
ใครเหวยบุกรุก ใครหวาใครหิวหมอ

เป็นเป็นหมอบี บ่สู้รทสวรรค
โค่นป่าสนวัดจันทร์ แม่แจ่มธารเหือด
นี่คือสายเลือด แห่งมูเส่คี
ดอยแห่งขุนผิ ปันน้ำสู่ณา ปกากะญอ
คีนันจันทร์แรม โรงเลื่อยรัฐตั้งรอ
ปกากะญอ สู้ยู่ป่าวัดจันทร์อยู่ที่บ้านวัดจันทร์"

(เพลงปกากะญอ, 2537)

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า แนวทางการสร้างวาทกรรมของศิลปินผ่านผลงานรุนแรงขึ้นจากกรณีการทุจริตด้านการจัดสรรผลประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในรัฐบาลชวน หลีก

ภัย โดยขุนพลหลักผู้ทำหน้าที่เปิดโปงนี้ คือ วงคาราบาวที่สร้างวาทกรรมการเรียกร้องความชอบธรรมเรื่องทรัพยากรธรรมชาติผ่านบทเพลงเป็นจำนวนมาก

เพลงเปาบุ้นจิ้นกับคนตัดไม้ สื่อถึงการเรียกร้องเอาผิดกับผู้มีอำนาจในการอนุมัติให้ตัดต้นไม้อันเป็นคนของรัฐบาล โดยเปรียบชันทักกับนายสุเทพ เทือกสุบรรณ ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจสร้างสาธารณูปโภคบริเวณผืนป่า ส่วนเปาบุ้นจิ้นก็คือนายชวน หลีกภัย ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าบริหารงานอย่างซื่อสัตย์

<u>“เมื่อคนตัดไม้ได้อำนาจป่า</u>	<u>เครื่องเสียดไฟฟ้าถึงเวลางาน</u>
<u>เมื่อคนตัดไม้ได้เป็นรัฐบาล</u>	<u>ผมคิด ผมคำนวณ ผมท้วง ผมเถียง</u>
<u>กระผมไม่ไว้วางใจ</u>	<u>ป่าไม้เป็นสมบัติของส่วนรวม</u>
<u>จึงเป็นการมิบังควร</u>	<u>ที่จะให้ใครถือสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียว</u>
<u>เมื่อคนตัดไม้มีอำนาจล้น</u>	<u>ไม่มีสิทธิ์โดนโค่นออกจากป่า</u>
<u>ทั้งชุดแร่ตัดถนนต้นยุคา</u>	<u>เขื่อนไฟ สวนป่ารีสอร์ทสนามกอล์ฟ</u>
<u>แล้วป่าจะเหลืออะไร”</u>	

(เพลงเปาบุ้นจิ้นกับคนตัดไม้, 2537)

ส่วนเพลงพยานป่า นอกจากสะท้อนภาพผลกระทบจากการตัดไม้ทำลายป่า จนก่อให้เกิดความแห้งแล้ง และน้ำท่วมเมื่อถึงหน้าฝน วงคาราบาวยังได้สะท้อนภาพปัญหาสังคมจากความจำเป็นในการขายแรงงานของชาวชนบท รวมทั้งการขายตัวเป็นโสเภณีของเด็กสาว เพื่อให้ชีวิตอยู่รอด

<u>“โหยย ตัดป่านาก็เหี่ยวเฉา</u>	<u>แดดเผาข้าวก็แห้งตาย</u>
<u>ตัดป่านาก็ท่วมท้น</u>	<u>น้ำล้นน้ำก็ท่วมนา</u>
<u>หมดป่านาล่มจมหาย</u>	<u>หมดน้ำนาล่มคนกระเจาย ก็ต้องไปขายตัวเอง</u>
<u>ตัดป่ากันเข้าไปตัดให้วายให้วอด</u>	<u>สร้างเป็นรีสอร์ททอรับน้ำป่า</u>
<u>นกเขาทั้งคอน ชาวนาทั้งเคียว</u>	<u>เหลือเพียงชีวิต ชุบโซ่ติดเชียว</u>
<u>พ่อแม่ขายแรงอยู่ในเมืองไนน์</u>	<u>เด็กๆ ขายตัวอยู่ในเมืองนี้ โสเภณีเป็นพยาน”</u>

(เพลงพยานป่า, 2537)

เพลงสงครามป่าเป็นอีกเพลงหนึ่งที่ยพยายามแสดงให้เห็นการรุกรานของระบบทุนนิยม รัฐ และข้าราชการที่ยพยายามแย่งชิงพื้นที่และสร้างความเจริญในพื้นที่ต่างๆ ด้วยการตัดไม้ทำลายป่าและช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติจากชนกลุ่มน้อยที่ปักหลักอาศัยอยู่มาก่อน

<u>“เขาอยู่มาก่อนมาเก่า</u>	<u>คนภูเขาเป็นชนกลุ่มน้อย</u>
<u>ตามป่าตามเขาดงดอย</u>	<u>ไม่สอยดาวไม่สาวเดือน</u>
<u>ดูให้ดียอดดอย</u>	<u>ป่ามันน้อยเพราะเมืองมันเถื่อน</u>
<u>ย้ายคนป่าบิดเปื้อน</u>	<u>ใครเลอะเลือนหวังผลประโยชน์</u>
<u>เขาอยู่มาก่อนมาเก่า</u>	<u>บนภูเขาเป็นคนต้นน้ำ</u>
<u>ความเจริญจากเมืองลูกกลม</u>	<u>เขาถกฉวยชิงทรัพยากร</u>
<u>เมืองเพิ่มความต้องการ</u>	<u>น้ำป่นไฟ ไม่ซุงไม้ท่อน”</u>

(เพลงสงครามป่า, 2538)

พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ เป็นศิลปินผู้หนึ่งที่สร้างวาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตยในมิติด้านการจัดสรรผลประโยชน์โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้พบว่าเขาสนใจงานด้านอนุรักษ์เป็นอย่างมาก โดยเริ่มงานพิทักษ์สิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กับสมาชิกวงคาราวาน แต่ด้วยความที่เป็นคนรักถิ่นฐานบ้านเกิด จึงร่วมกับคนที่มีอุดมการณ์เดียวกันจัดตั้งมูลนิธิเขาใหญ่ ขึ้น ทั้งนี้พงษ์เทพแต่งเพลงเกี่ยวกับผืนป่าเขาใหญ่ไว้ 2 เพลง คือ เพลงเขาใหญ่ และเขาใหญ่ 2

<u>“กว่าจะเป็นต้นไม้ยืนต้น</u>	<u>สูงหยัดยืนใหญ่โตงดงาม</u>
<u>เนิ่นและนานที่สะสมเป็นร่มเงา</u>	<u>ให้ดอกงามยามที่คนนั้นต้องการ</u>
<u>กว่าจะเป็นสายธารล้นหลาก</u>	<u>ไหลระเริงหล่อเลี้ยงผู้คน</u>
<u>เนิ่นและนานที่ปลาน้อยร้อยเส้นใย</u>	<u>ว่ายถักทอเป็นธารทองให้ผู้ทุกข์ทน</u>
<u>คือเขาใหญ่ถิ่นไพรพนา</u>	<u>ถิ่นสัตว์สรวุสำราญ ล่องลายมีเสรี</u>
<u>มีเกสรอ่อนความงดงามตามความฝัน</u>	<u>ขอของเรา จงร่วมกัน ปกป้องผืน</u>
<u>ปกป้องธารบ้านพงไพร</u>	<u>เป็นเขาใหญ่ที่ยืนยาว”</u>

(เพลงเขาใหญ่, 2533)

<u>“ดงพญาไฟตำนานเล่าขานลำเค็ญ</u>	<u>เปลี่ยนเป็นพญาเย็นเมื่อมีผู้คนรุกราน</u>
<u>จนถึงบัดนี้ย่ำยี่ต้นน้ำลำธาร</u>	<u>โค่นป่าซุดเขาทุกวัน</u>
<u>เขาใหญ่เสื่อมโทรม ซีดเขียว</u>	<u>เล่นกอล์ฟลานกว้างเป็นล้านๆตารางวา</u>

แคมีเจตนาให้ลงหลุมเล็กนิดเดียว
ทำท่าสุดแสนหวาดเสียว
 กลางทะเลทรายทำไมไม่ไปสร้างทำ
โรงแรม รีสอร์ทไปสร้างพากันไปอยู่
ออกไปให้พ้นเขาใหญ่

ไอ้เจ้าประคุณสนุกก็คนกันเขี้ยว
เมื่อลูกวิ่งลงหลุมรู
 เป็นที่เป็นทางประจำให้ไกลลูกตาลูกหู
อย่ามาสร้างความอดสู
พี่น้องบ้านเอ็งบรรเลงเพลงไล่ไปเลย”
 (เพลงเขาใหญ่ 2, 2534)

ต่อกรณีโครงการแจกสปก.ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมให้แก่ชาวบ้าน เพื่อสนับสนุนให้ปลูกยูคาลิปตัสในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐให้เหตุผลว่าเป็นการช่วยลดการนำเข้าเชื้อกระดาษ ทำให้มีรายได้จากการส่งออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำธุรกิจด้านเยื่อกระดาษของรัฐบาลไทยกับรัฐบาลจีน และช่วยให้เกษตรกรมีงานทำ แต่ในขณะเดียวกัน กลับเกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งปรากฏในช่วงเวลาที่มีการแต่งเพลง อาทิ การที่ยูคาลิปตัสเป็นพืชที่มีความสามารถในการดูดน้ำและธาตุอาหารมาก ทำให้พืชทางการเกษตรอื่น ๆ ที่ปลูกอยู่ข้างเคียงตายเกือบทั้งหมด เนื่องจากถูกต้นยูคาลิปตัสแย่งน้ำไป แหล่งน้ำที่อยู่ใกล้แปลงปลูกก็แห้งไป นอกจากนี้การปลูกยูคาลิปตัส ยังต้องลงทุนสูงเนื่องจากจะคุ้มทุนก็ต่อเมื่อ ปลูกในแปลงขนาดใหญ่เท่านั้น และกินเวลานาน กว่าจะมีรายได้จากการปลูก จึงทำให้เหล่าเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการนี้ออกมาร้องเรียน

“ยู..คา ยู..คา ยูคาลิปตัส
ปลูกที่เยอะๆ เรียกสวนยูคา
เขาหลอกเราแล้วไอนาย
พื้ขนาดล้นกลายเป็นทรายแห้งๆ
ต้นไม้ใบแดงตอแห้งยืนตาย
 แจกสปก. รุกไปในป่า
แจกป่าสงวนปลูกสวนยูคา

ใช้ทำกระดาษไม่ใช่ปลูกป่า
ไม่ใช่สวนป่าหรือกะไอนาย
ดินแตกกระแงน้ำท่าเหือดหาย
ลมฝนหมดฟ้ามาแต่ลมแล้ง
เป็นความเลวร้ายของคนหัวหมอ
มันเป็นอุบายของคนบาปหนา
มันเป็นอุบายของคนบาปหนา”

(เพลงยูคา, 2538)

สำหรับประเด็นเศรษฐกิจในวงการเพลงเพื่อชีวิต พบว่าเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองในช่วงสมัย พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ส่งผลให้วงการเพลงเพื่อชีวิตพัฒนาขึ้นตามไปด้วย กล่าวคือ เริ่มมีการขยับขยายจากธุรกิจเทปเพลง มาเป็นการเพิ่มจุดขายของวงการเพื่อชีวิตด้วยการตระเวนแสดงคอนเสิร์ตของศิลปินเพื่อชีวิต ทำให้ศิลปินและนายทุนที่ลงทุนในวงการเพลงเพื่อชีวิตมีรายได้เป็น

กอบเป็นกำ ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตในยุคจึงเกิดขึ้นมากตามไปด้วย เช่น วงดนตรีนิรนาม คีตาณูชลี กะท้อน และพงษ์สิทธิ์ คัมภีร์ เป็นต้น การจัดการของเพลงเพื่อชีวิตจึงต้องถีบตัวเพื่อการแข่งขันในวงการ โดยมีใช้แค่เพียงการร้องเพลงเท่านั้น หากแต่มีการออกแบบและผลิตมิวสิควิดีโอ รวมทั้งความพยายามสร้างภาพลักษณ์ของตัวศิลปิน เพื่อนำมาเป็นจุดขายในการแข่งขันกับศิลปินอื่นๆ

นอกจากการแสดงคอนเสิร์ตตามสถานที่ต่างๆ ธุรกิจใหม่ที่ถูกคิดค้นเพื่อเข้ามารองรับความเฟื่องฟูของวงการเพลงเพื่อชีวิต คือ การเล่นดนตรีตามร้านอาหารที่มีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นจุดขาย เนื่องจากคอกเพลงของวงดนตรีเพื่อชีวิตส่วนใหญ่จะเป็นเพศชายและเต็มไปด้วยหลากหลายช่วงอายุ ซึ่งมักจะรวมตัวสังสรรค์ในบรรยากาศดังกล่าว ทั้งนี้ตัวแปรหลักเป็นเพราะสภาพเศรษฐกิจมีความคล่องตัว ผู้คนที่พอจะมีเงินเหลือจากการจับจ่ายใช้สอยในชีวิตประจำวัน ก็หันมาสร้างความสุขและความบันเทิงส่วนตัวด้วยการเข้าพบปะเพื่อนฝูงตามร้านต่างๆ เหล่านี้ การสร้างบรรยากาศร้านอาหารให้มีความแตกต่างจากร้านทั่วไป ด้วยการใช้บทเพลงเพื่อชีวิตที่สามารถเข้าถึงและเข้าใจชีวิตของคนวัยทำงานที่หาเช้ากินค่ำ สามารถทำให้ธุรกิจประเภทนี้สร้างรายได้ให้แก่เจ้าของเป็นอย่างดี และกลายเป็นที่มาของธุรกิจผับเพื่อชีวิตในปัจจุบัน

นับแต่นั้นมา ธุรกิจชนิดนี้จึงเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการขยายและเผยแพร่ของบทเพลงเพื่อชีวิต แต่ในขณะเดียวกัน วงการเพลงเพื่อชีวิตที่ถือว่าเป็นเพลงเพื่ออุดมการณ์ในสมัยยุคก่อนเข้าป่า ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าก้าวเข้าสู่วงการธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปคลุกคลีกับวงการธุรกิจน้ำเมา

ในปี 2536 ธุรกิจร้านอาหารที่เน้นการขายด้วยเพลงเพื่อชีวิตได้ยกระดับกลายมาเป็น “ผับเพื่อชีวิต” โดยแบรนด์ที่กลายมาเป็นชื่อเรียกธุรกิจแนวหน้าของผับเพื่อชีวิต คือ “ตะวันแดงสดแสงเดือน” ได้เริ่มหันมาขายฐานลูกค้าและสร้างฐานทางธุรกิจรูปแบบใหม่ของวงการเพลงเพื่อชีวิตจากผับเพื่อชีวิต ทั้งนี้มียุทธศาสตร์การค้า คือ การใช้บทเพลงเพื่อชีวิตที่เข้าถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงของสังคม และอยู่ในระดับกลางไม่เป็นเพลงลูกทุ่งซึ่งถือเป็นตัวแทนของคนระดับล่าง หรือเพลงป๊อปสตรีทที่มีร้านอาหารและผับเปิดเพลงเหล่านี้อย่างเกลื่อนกลาด โดยให้มีการเล่นดนตรีสด พร้อมจัดให้มีการแสดงมินิคอนเสิร์ตของศิลปินวงการเพลงเพื่อชีวิตที่มีชื่อเสียงร่วมแสดงเดือนละประมาณ 1 - 2 ครั้ง ผับเพื่อชีวิตจึงกลายมาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของชนชั้นกลางที่มีทุนทรัพย์ในระดับหนึ่งและมีอยู่เป็นจำนวนมากในสังคมได้รวมกลุ่มสังสรรค์ในพื้นที่แห่งนี้

การขยายตัวของวงการเพลงเพื่อชีวิตด้วยธุรกิจฉบับเพื่อชีวิตสร้างรายได้อย่างงามแก่เจ้าของธุรกิจ จึงทำให้เกิดศิลปินที่เรียกตนเองว่าเพลงเพื่อชีวิตขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก แต่ความหมายของเพลงเพื่อชีวิตในยุคนี้ก็เปลี่ยนไปตามสภาพของการแข่งขันทางธุรกิจด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เพลงเพื่อชีวิตกลายเป็นเพลงที่อยู่กึ่งกลางระหว่างเพลงสตริงกับเพลงลูกทุ่ง มีชิ้นงานเพลงที่เต็มไปด้วยเนื้อหาของความหมายและอุดมการณ์ หรือสะท้อนภาพปัญหาชีวิต แต่กลับกลายเป็นเพลงที่กล่าวถึงความรักใคร่ตามกระแสความนิยมของผู้ฟัง

ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในช่วงนี้เริ่มหันมาแต่งเพลงที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์มากขึ้น สำหรับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นอกจากจะเกี่ยวเนื่องกับจิตสำนึกตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว สภาพเศรษฐกิจที่ยังคงมีความคล่องตัว ก็เป็นปัจจัยหนึ่งให้ศิลปินเพื่อชีวิตเลือกที่จะชูประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่าสังคม

สำหรับเพลงเพื่อชีวิตในช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจเฟื่องฟู วาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นผ่านบทเพลงของวงคาราบาว คาราอวน และพงษ์เทพ กระโดนชำนาญต่างมีจุดร่วมในเรื่องเดียวกัน คือ การเรียกร้องประชาธิปไตยในมิติด้านการจัดสรรผลประโยชน์โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการรณรงค์ให้อุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม้ว่ากระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจะยังไม่เป็นที่แพร่หลายในขณะนั้น แต่ด้วยความใกล้ชิดกับนักอนุรักษ์ธรรมชาติอย่าง สืบ นาคะเสถียร รวมทั้งกรณีการฆ่าตัวตายของเขา กลายเป็นจุดสำคัญให้กลุ่มศิลปินเหล่านี้หันมาสนใจ และเรียกร้องให้คนในชาติร่วมด้วยช่วยกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งความพยายามเอาวัดเอาเปรียบและทุจริตคอร์รัปชันของคนในรัฐบาลที่พยายามแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เพลงเพื่อชีวิตในช่วงนี้เป็นไปตามแนวทางดังกล่าว

ภาวะเศรษฐกิจที่มีความเฟื่องฟูในช่วงต้น กลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักแต่งเพลงเพื่อชีวิต หันมาจับประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน เนื่องจากการที่คนในสังคมมีเงินจับจ่ายใช้สอยอย่างคล่องมือ ความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมทางสังคมจึงมีให้เห็นน้อยลง ทำให้วัตถุดิบหรือแรงบันดาลใจในการแต่งเพลงของนักแต่งเพลงต่อความพยายามในการสร้างวาทกรรมการเรียกร้องความเท่าเทียมและความยุติธรรมลดน้อยลงตามไปด้วย ดังนั้นแนวเพลงที่สะท้อนภาพปัญหาสังคมจึงมีอยู่ไม่เท่ากับประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม

นอกจากนั้น ยังพบว่าสภาพเศรษฐกิจที่เฟื่องฟู ก่อให้เกิดธุรกิจเพลงเพื่อชีวิตในรูปแบบใหม่ นั่นคือ ร้านอาหารและผับเพื่อชีวิต ที่เปิดขึ้นเพื่อรองรับลูกค้ากลุ่มแรงงานและชนชั้นกลางที่หลีกเลี่ยงความจำเจจากเพลงสตริงโดยทั่วไปและเพลงลูกทุ่ง ตลาดของธุรกิจเพลงเพื่อชีวิตจึงกว้างและได้รับความนิยมมากตามไปด้วย ส่งผลให้ในช่วงนี้เกิดวงดนตรีหรือนักร้องเพื่อชีวิตเกิดขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งวิธีการเพื่อจะให้ได้ผลกำไรทางธุรกิจมากที่สุด คือ การสร้างภาพลักษณ์ให้แก่ตัวศิลปิน แม้ว่าหลายบทเพลงจะเป็นเรื่องของความรักใคร่ หรือมีเนื้อหาไม่สอดคล้องกับเพลงเพื่อชีวิตรุ่นเก่าที่ต้องการสะท้อนปัญหาสังคมสักเท่าใดนัก รวมทั้งบทเพลงที่มีเนื้อหาไม่จรรโลงสังคม แต่การสร้างภาพลักษณ์ของศิลปินด้วยการสวมเสื้อยีนส์ ใส่รองเท้าหนัง และสวมแว่นตาดำ อันเป็นผลพวงจากความโด่งดังของศิลปินวงคาราบาว ที่มีความชื่นชอบส่วนตัวในการแต่งตัวสไตล์ดังกล่าว การเลียนแบบภาพลักษณ์เหล่านั้น ก็สามารถทำให้ศิลปินได้รับความนิยมในฐานะศิลปินเพื่อชีวิตขึ้นมาได้

จุดนี้เองจึงกลายเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ของสังคมและศิลปินเพื่อชีวิตด้วยกันเองว่าเป็นจุดเปลี่ยนของเพลงเพื่อชีวิต กล่าวคือ ไม่ว่าจะเพลงจะมีเนื้อหาลักษณะใด จรรโลงสังคมหรือไม่ แต่การที่ศิลปินถูกสร้างภาพลักษณ์ทางธุรกิจให้เป็นศิลปินเพื่อชีวิต เพลงเหล่านั้นก็จะกลายเป็นเพลงเพื่อชีวิตไปได้ ซึ่งคนรุ่นใหม่หรือผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเพลงเพื่อชีวิตมาก่อน ก็จะถูกสร้างให้รับรู้และเข้าใจว่าศิลปินดังกล่าวเป็นศิลปินเพื่อชีวิต เนื่องจากกระบวนการทางธุรกิจ จนทำให้ศิลปินกลุ่มหนึ่งที่มีเนื้อหาเข้าข่ายในการสะท้อนปัญหาและจรรโลงสังคมบางกลุ่มเลือกที่จะไม่เรียกว่าตนเองเป็นศิลปินเพื่อชีวิต อาทิ พงษ์สิทธิ์ คัมภีร์, จรัล มโนเพ็ชร, หนู มิเตอร์, ธนพล อินทฤทธิ์ และศุ บุญเลี้ยง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตกลุ่มตัวอย่างยังคงมีจุดยืนในการร่วมต่อสู้กับการเมืองภาคประชาชนอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีพฤษภาทมิฬและสมัชชาคนจน ที่ได้แต่งและร้องเพลงที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้ของคนเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าร่วมชุมนุมด้วยการแสดงคอนเสิร์ต ซึ่งเป็นทั้งการให้กำลังใจและปลุกใจแก่ผู้เข้าร่วมชุมนุมในเวลาเดียวกัน

4.2.4 วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตช่วงประชาธิปไตยเต็มใบกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2540 - 2543)

ในช่วงประชาธิปไตยเต็มใบกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ วงดนตรีเพื่อชีวิตอย่างคาราบาวเป็นตัวแทนของวงการเพลงเพื่อชีวิตที่แม้เรื่องราวของภาวะเศรษฐกิจนี้ได้เป็นอย่างดีในผลงาน

เพลงชุดเส้นทางสายปลาแดก (2540) นับตั้งแต่เพลงบันทึกตลอยแพ ที่กล่าวถึงบันทึกฉบับใหม่แม้จะได้รับปริญญา แต่กลับไม่มีงานทำ เพราะภาวะวิกฤติเศรษฐกิจจึงทวงถามรัฐบาลว่าจะช่วยเหลือกรณีนี้ได้อย่างไร

“สังคมผู้ดี เขามีเส้นสาย	ฉันจึงสู้ไม่ได้ เพราะฉันมีแต่หนี้สิน
รับปริญญาแล้วกลับมาเกาะแมกิ้น	ตอนเรียนกั๊กนี้ยืมสิน ตกลงแล้วกินอะไร
ผู้รับผิดชอบช่วยตอบฉันที	ปัญหาสังคมข้อนี้ผู้ใดจะมาแก้ไข
บันทึกตกลงงานรัฐบาลจะช่วยอย่างไร	ส่งเสริมให้เรียนมากมายสุดท้ายก็ปล่อยตลอยแพ
ปัญหาสังคมข้อนี้ผู้ใดจะมาแก้ไข	บันทึกตกลงงานรัฐบาลจะช่วยอย่างไร
ส่งเสริมให้เรียนมากมาย	กลับมาพ่ายเงินบาทลอยตัว”

(เพลงบันทึกตลอยแพ, 2540)

นอกจากนี้ยังมีเพลงมาลัยเสียงรถ ที่สะท้อนภาพปัญหาเด็กขายมาลัยตามท้องถนน เนื่องด้วยความยากจนในครอบครัว เพราะหากไม่ทำเช่นนี้ก็ไม่มีทราบว่าจะเอาเงินที่ไหนมาซื้ออาหารดำรงชีพ ด้วยความเสียงที่ต้องขายพวงมาลัยตามท้องถนน ทำให้ในที่สุดเด็กคนนี้จะถึงถูกรถชน

“โครม เสียงรถชนท้ายดังสนั่น	ท้องถนน มีฝูงชน เข้ามามุง
พากันวิจารณ์ไปต่างๆ นานา	ว่าลูกใครหนอ พ่อแม่ปล่อยปละละเลย
โธ่เอ๊ยเวรกรรม	(ทำให้เดือดร้อนกันไปทั่ว)
โครม เด็กน้อยกระเด็นไปตามแรงที่รถชน	มีผู้คนร้องไวยว้าย
ให้รีบไปตามรถพยาบาล มารับเร็ว	ไอ้ลูกใครหนอ เทียววิ่งขายพวงมาลัย
ยังเด็กยังเล็กเกิน	ความลำเค็ญจากความยากเข็ญ
นำมาซึ่งความอดอยาก...ยากจน	ความเป็นคนเมื่อยังมีหนทางเดินก็เดินไป
ปีที่แล้วเธอเสียลูกชาย	มาวันนี้เธอเสียลูกสาว
เธอไม่ทำก็ไม่รู้จะเอา	เอาอะไรมาเสียดูกัน
ไอ้ลูกใครหนอ มาลัยเสียงรถชนกระเด็น	เป็นเด็กเป็นเล็กเกิน
ไอ้ลูกใครหนอ มาเทียววิ่งขายพวงมาลัย	ยังเด็กยังเล็กเกิน”

(เพลงมาลัยเสียงรถ, 2541)

ดังนั้น วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลาดังกล่าวจึงกลับมาที่การเรียกร้อง ประชาธิปไตยอันหมายถึงความเท่าเทียมและความยุติธรรมขึ้นมาอีกครั้ง นอกจากนี้ยังได้เพิ่มแนว เพลงที่เกี่ยวข้องกับการให้กำลังใจในการต่อสู้ชีวิต เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการดำรงชีวิตใน สภาวะวิกฤติเศรษฐกิจอีกด้วย ทั้งนี้ วงการเพลงเพื่อชีวิตได้สร้างข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาด้วย แนวคิดชาตินิยม ท้องถิ่นนิยมและเศรษฐกิจพอเพียง ดังเช่นเพลงน้ำพริกแกงป่าของวงคาราบาว

“อย่าได้ลืมเลือน น้ำพริกแกงด้วยเก่า มันหล่อเลี้ยงเรา เมื่อคราวดินเท่าฝ่าหอย
ไปเจาะแซนวิช น้ำพริกน้ำแกงเลยกร่อย ได้ชิมเข้าหน่อย ก็อย่าลืมอาหารบ้านเรา
อยู่มาจนวันนี้พวกเขาก็มีทุกอย่าง เก็บให้คนข้างหลังเอาไว้บ้างเป็นไร
อยากจะทำจะร้องมันก็ต้องเป็นไทย สืบเนื่องจำเอาไว้เพื่อกันมิให้ลืมเลือน
เกิดมาก่อนพวกเขาได้ย่ำรอยเท้าไทย ๆ ฝากแผ่นดินเอาไว้คงดูได้ไม่เขย ๆ
ต่างชาติยังชื่นชมแล้วไทยนิยมไหนเอ่ย มัวปล่อยปละละเลยก็ใครเล่าห่วยลืมตัว
เราเป็นไทย อย่าปล่อยให้ลืมชาติเผ่าพันธุ์ อย่าทำ อย่างนั้น สักวันชาติคงอับเฉา”
(เพลงน้ำพริกแกงป่า, 2540)

หรือเพลงกลองยาวที่ตอบใจหทัยกระเสชาตินิยมผ่านเรื่องราวของบทเพลง ว่าทั้งๆ ที่คนไทยมีกลองยาวที่แสนน่าภาคภูมิใจ แต่คนไทยผู้เป็นเจ้าของกลับไปหลงไหลบทเพลงต่างชาติ

“เพลงร็อคเมามันชื่นชมทั่วกันว่ามันดี ของเราก็มีกลองยาวเป็นที่กล่าวขาน
ได้ยืนแต่ไกลหัวใจเราร้อนลมลาน ปีใหม่สงกรานต์สนุกสนานสำราญกลองยาว
ฝรั่งยังงงยังมาลุ่มหลงกลองยาว ผิวดำผิวขาวชื่นชมกลองยาวว่าดี
แล้วเราเป็นใครให้ความสนใจหน่อยสิ สร้างสรรคดนตรีให้สำเนียงที่เป็นไทย
เดินร็อคเดินแร็ปมันเป็นรูปแบบของเขา เลียนแบบลอกเอาเราหรือจะสู้เจ้าของ
ฝรั่งมารำไทยยังงักตักเป็นรอง เราคือเจ้าของเป็นถิ่นของกลองยาวไทย”
(เพลงกลองยาว, 2540)

นอกจากจะส่งเสริมแนวคิดชาตินิยมแล้ว แนวความคิดเรื่องท้องถิ่นนิยมก็เป็นอีก เรื่องหนึ่งที่วงดนตรีคาราบาวต้องการนำเสนอและสื่อให้ชาวบ้านรักถิ่นฐานบ้านเกิด ในเพลงอิสาน จงเจริญ

“ตำนานที่ยังทุกข์ยาก ผู้คนอยู่อย่างลำบาก
พากันทอดทิ้งรกราก เราจะฝากอิสานไว้กับใคร

คนอีสานไม่เคยแล้งน้ำใจ

บ้านฉันนั้นยังดีนรณ

ศิลปะตกทอดเรียนรู้

ปลอบใจกันเองในยามค่ำ

ถ้าขาดเราไปแดนไทยสะท้อน

บรรพชนอีสานนักสู้

เมืองครุหมอแคนหมอลำ

ล้อมลวงร้ายรำอีสานจงเจริญ”

(เพลงอีสานจงเจริญ, 2543)

สำหรับผลงานเพลงชุดนี้มีเรื่องราวที่น่าสนใจ คือ วงคาราบาวได้นำคำว่า “เมดอินไทยแลนด์” ซึ่งเป็นเพลงที่สร้างความโด่งดังและชื่อเสียงให้พวกเขาเป็นอย่างมากกลับมาทำใหม่อีกครั้ง และได้รับความสนใจจากรัฐบาล ซึ่งทิวา สารระจุกะ บรรณาธิการนิตยสารสีสันผู้เป็นเพื่อนสนิทของยีนยง, โอบากุลกล่าวถึงเรื่องเอาไว้ว่า “12 ปีของเมดอินไทยแลนด์กลับมาอีกเมื่อสำนักนายกรัฐมนตรีได้ติดต่อมายังคาราบาว ขอความร่วมมือให้จัดทำ JINGLE เมดอินไทยแลนด์ 30 วินาที เพื่อใช้รณรงค์กัญฉะษฐภคจลัษงการรัฐบาลลดค่าเงินบาท เมื่อปี 2540 รัฐมนตรี โภคิน พลกุล โทรมาคุยกับแอด (ยีนยง โอบากุล – ผู้วิจัย) ว่า เขามองไม่เห็นใครที่จะทำได้ดีเท่าแอด จึงอยากขอความร่วมมืออีกครั้ง หลังจากที่เคยทำได้ดีเมื่อ 12 ปีที่แล้ว แอดไม่ปฏิเสธการขอร้องครั้งนี้ เขาแต่งเนื้อเพลงต่ออีกท่อนจนครบเป็นบทเพลง “เมดอินไทยแลนด์ 40” (ไอเคเนชั่น, 16 เมษายน 2553) ซึ่งเพลงนี้ได้เสียดสีรัฐบาลในเรื่องการกั้หน้จก IMF เอาไว้ด้วย

“เมดอินไทยแลนด์

ว่าบ้านเมืองทุกวันนี้

เศรษฐกิจย่ำแย่

คนต้องร่วมกันใช้

ซื้อแต่สินค้าไทย

แฟน ๆ ต่างรู้ดี

กำลังจะเดินไม่ไหว

คนต้องร่วมกันแก้

เหลียวแลเห็นใจ

เพื่อคนไทยเมืองไทย”

(เพลงเมดอินไทยแลนด์, 2540)

การเข้ามาช่วยเหลือแต่แฝงไว้ด้วยการฉกฉวยโอกาสของสหรัฐอเมริกา ทำให้วงคาราบาวได้แต่งบทเพลงอเมริกันธพาล ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า สหรัฐอเมริกาเป็นผู้สนับสนุนเบื้องหลังในองค์กรนี้

“ขอบสาคัญตนว่าเป็นตำรวจ

หยิบยื่นเงินกู้เหมือนทำเป็นช่วย

สมรู้ร่วมคิดกับพวกขเล็ย เล็ย เล็ย

แต่แอบเส็ยยั้งกว่าพวกเก็บส่วย

แต่กลับนำความช่วยเหลือมาสู่เอเช็ย

นำภูมิภาคสู่ความหลงผิด

<u>อเมริกันอันธพาล อเมริกันอันธพาล</u>	<u>หลากหลายวิธีโจมตีกรุงธน</u>
<u>การเมืองทหารยันเศรษฐกิจ</u>	<u>หลงผิดกลับใจได้บ่ออเมริกันอันธพาล</u>
<u>อเมริกันอันธพาล</u>	<u>เมืองไทยต้องปิดธนาคาร</u>
<u>เงินบาทลอยตัวทำไงดี</u>	<u>ก็ตีให้ตกซิเจ้า</u>
<u>ใครคอยแทรกแซงทางเศรษฐกิจ</u>	<u>ราคาค่าหุ้นถูกกว่าไข่ไก่</u>
<u>ข้าวของก็แพงค่าน้ำค่าไฟ</u>	<u>ขึ้นตามกันไปไม่มีวันลง</u>
<u>อเมริกันยังมาชี้โก่ง โกง โกง</u>	<u>ว่าข้าวหอมมะลิของมะริกัน</u>
<u>ขอสำคัญตนว่าเป็นเจ้าโลก</u>	<u>แอบส่งจรวจถล่มชูดาน</u>
<u>บนโลกใบนี้คนร้อยพันล้าน</u>	<u>ยังขาดอาหารยังขาดปัจจัย</u>
<u>นักบุญใจบาปขโมยเอาไป ไป ไป</u>	<u>เจ้า IMF นั้นแหละตัวดี”</u>

(เพลงอเมริกันอันธพาล, 2541)

นอกจากนั้นยังพบว่าบทเพลงที่มีความเกี่ยวข้องกับทางการเมืองโดยตรงในช่วงนี้ วงคาราบาวได้สะท้อนภาพไว้ในเพลงเสียมหล่อตือ ที่เสียดสีนักการเมืองไทยว่ามีแต่โก่งกินและไม่มีอุดมการณ์ รวมทั้งเรื่องความสามัคคีระหว่างฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน นอกจากนี้การที่รัฐบาลชนวนมีการบริหารงานที่เชื่องช้า จึงทำให้ไม่ค่อยมีผลงานปรากฏมากนัก

<u>“เมืองไทยวันนี้ มีหนี้สินรุงรัง</u>	<u>ไม่มีกะดั่งค์ ก็กัมา กัมา</u>
<u>นักการเมือง ใช้จ่ายเกินอัตรา</u>	<u>ชาวประชา ใช้นี้ (แยจ้จเลย)</u>
<u>ดูดี ๆ มันเป็นธุรกิจ</u>	<u>การเมืองผิด ๆ บ้านเมืองถึงป่นปี้</u>
<u>ผ่อนถ่ายอำนาจ ให้ทายาทอีกที</u>	<u>มีแต่พวกเสียมหล่อตือ...</u>
<u>วีก...ตึก ๆ ๆ เสียมหล่อตือแปลว่าหมูสยาม</u>	<u>หมูสยาม ทำอะไรก็ไม่เป็น”</u>

(เพลงเสียมหล่อตือ, 2543)

สำหรับประเด็นการเมืองภาคประชาชน อย่างการชุมนุมเรียกร้องของเครือข่าย สัมชชาคนจน ส่งผลให้ศิลปินเพื่อชีวิตจึงสร้างวาทกรรมที่เรียกร้องระบอบประชาธิปไตยโดยให้เกิดความเท่าเทียมและความยุติธรรมในมิติใหม่ โดยนำเสนอแนวคิดและการต่อสู้ของการเมืองภาคประชาชน โดยเฉพาะชนชั้นล่างที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ดังเช่นเพลงจันทร์ฉายของวงคาราบาว ในผลงานเพลงชุดเขย่งไม่ตาย (2540) ซึ่งกล่าวถึงความเดือดร้อนของคนยากคนจนที่ไม่สามารถพึ่งพารัฐบาลได้ จึงต้องเดินทางไกลเพื่อเรียกร้องให้รัฐหันมาสนใจแก้ไขปัญหาของพวกตน

“อิสานยังฝันเลื่อนลอย
เนิ่นนานหลายวันเดือนปีผ่าน
มัวแต่แก่งแย่งกันเป็นใหญ่
พึ่งตนเองยังดีกว่า
ย้ายหนทางยาวไกล
รวมพลังอิสานรักถิ่น
ทวงผู้แทนให้กลับไปแก้ไข

ยังเฝ้าคอยผู้แทนคนกล้า
เป็นอยู่อย่างนั้นผู้แทนไม่เห็นมา
ก็แล้วเมื่อไรบ้านเมืองจะพัฒนา
สมัชชาของเราคนจน
มุ่งไปละไม่เคยพรับ
รักผืนแผ่นดินแห่งแล้งดินรน
ให้พระจันทร์เจิดฉายรับรู้จากเบื้องบน”

(เพลงจันทร์ฉาย, 2540)

๕. ต่อกวีนิพนธ์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตก็ได้ยอมรับแนวความคิดดังกล่าว และนำเสนอในด้านของการแก้ไขวาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตยที่มีความเท่าเทียมและความยุติธรรมในสังคม ดังเช่นเพลงพออยู่พอกินของวงคาราบาว ซึ่งนำแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่หรือเกษตรแบบผสมผสานเข้ามาเผยแพร่ไว้ในบทเพลง

“ทำนาเพียง 5 ไร่
พืชไร่ไม่ผลดี
บ่อน้ำ 3 ไร่
2 ไร่เป็นเรือนหอ
ตราบไถที่ยังมีดิน
บรรพบุรุษคนไทย
ตราบไถที่ยังมีแรง
พอเพียงให้เลี้ยงตัวตน

ได้ข้าวกินตลอดปี
แฟงแดงกว่า 5 ไร่พอ
เลี้ยงพืชพันธุ์ปลาในบ่อ
พอให้มาทฤษฎีใหม่
เขายังมีกินมืออยู่ตลอดไป
เอาหลังสู้ฟ้า เอาหน้าสู้ดิน
จะแปลงไร่นาเป็นผลิตผล
เป็นพลเมืองพออยู่พอกิน”

(เพลงพออยู่พอกิน, 2541)

สำหรับวงการเพลงเพื่อชีวิตในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ การดำเนินชีวิตของศิลปินเพลงเพื่อชีวิตผ่านธุรกิจฉบับเพื่อชีวิตยังคงเป็นที่นิยม อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการดิ้นรนทำมาหากินในช่วงยุควิกฤติเศรษฐกิจของศิลปินเพื่อชีวิตผ่านเสียงเพลง มิได้หยุดอยู่แค่เพียงการออกเทปเพลง การแสดงคอนเสิร์ต และการแสดงตามฉบับเพื่อชีวิตเท่านั้น

นอกจากนั้น ยังพบว่าความพยายามตีบททางธุรกิจเพื่อจะให้ดนตรีประเภทนี้อยู่รอดเกิดขึ้นตามมา มีบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับการให้กำลังใจ ไม่ให้เกิดความสิ้นหวังและท้อแท้กับชีวิตหลังจากประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจมากมาย ในขณะที่เดียวกันบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับความรักอันถือเป็นการสร้างตลาดที่สามารถเข้าถึงผู้ฟังทุกระดับได้ง่าย ทำให้โฉมหน้าของเพลงจำนวนหนึ่งมีลักษณะเนื้อหาคล้ายเพลงลูกทุ่ง แต่ยังมีกลิ่นอายของเพลงเพื่อชีวิตอยู่บ้างเล็กน้อย เพลงเหล่านี้ปัจจุบันถูกเรียกว่า “เพลงลูกทุ่งเพื่อชีวิต” เนื่องจากไม่ได้มีเนื้อหารักๆ ใคร่ๆ ทั้งหมดเพียงอย่างเดียว แต่ได้สะท้อนปัญหาสังคมหรือแฝงข้อคิดบางอย่างเอาไว้ด้วย โดยบุคคลที่ถือเป็นผู้บุกเบิกและนักแต่งเพลงชั้นครูของวงการเพลงลูกทุ่งเพื่อชีวิต คือ สลา คุณวุฒิ

๔. สุรชัย จันทิมาธรกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของธุรกิจวงการเพลงเพื่อชีวิตไว้ว่า

ผมมองว่ามันเป็นพัฒนาการ จากเพลงเพื่อชีวิตธรรมดา กลายเป็นลูกทุ่งเพื่อชีวิต ก็ยังมีคำว่าเพื่อชีวิตเข้ามาด้วย เพราะหากจะเรียกว่าลูกทุ่งจากที่ไม่ใช่ คนเหล่านี้ไม่ใช่ลูกทุ่งจ๋า คนเหล่านี้คือปัญญาชนของชาวบ้าน เป็นครูบาอาจารย์ นักร้องก็เหมือนกัน

(สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553)

พิษจากผลพวงทางเศรษฐกิจทำให้วงการเพลงเพื่อชีวิตที่ก้าวเข้าสู่ระบบธุรกิจและทุนนิยมอย่างเต็มตัว ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบตนเองกลายเป็นเพลงลูกทุ่งเพื่อชีวิต ที่มีเนื้อหาของความรักแบบเพลงลูกทุ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็สะท้อนภาพปัญหาสังคมหรือแฝงข้อคิดที่ดีบางอย่างเข้าไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามบทเพลงเพื่อชีวิตบางส่วนก็ยังคงพยายามสร้างและรักษาภาพกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตยที่มีความเท่าเทียมและยุติธรรมในสังคม ด้วยการสะท้อนปัญหาสังคมหรือการช่วยเหลือต่อสู้กับผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากภาครัฐยังคงมีอยู่ อันจะเห็นตัวอย่างได้ชัดเจนจากกรณีสมัชชาคนจน

4.2.5 วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจประชานิยม (พ.ศ. 2544 – 2550)

ช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจประชานิยม พบว่าศิลปินวงคาราวาออกมาเป็นปากเสียงแทนกลุ่มคนผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายจัดระเบียบสังคมของร.ต.อ.ประยุทธ์ เปี่ยมสมบุญณ์ นโยบายดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นอย่างดี แต่ใน

ขณะเดียวกันก็เกิดผลกระทบต่อกลุ่มคนที่ทำงานกลางคืนเป็นอย่างมาก ยืนยง โอภาณกุลสะท้อนภาพของคนกลุ่มนี้ไว้ในบทเพลงน้ำตานกเค้าแมว

<u>“นี่คนเขาเอาอะไรตัดสิน</u>	<u>ว่าคนทำกินกลางคืนนั้นมันไม่ดี</u>
<u>มีเพียงส่วนน้อยที่ปล่อยให้คนสุจริต</u>	<u>ต้องมารับผิดร่วมกัน</u>
<u>ชีวิตนั้นมันช่างลำเอียง</u>	<u>ชีวิตคนดีเลวต่างกัน</u>
<u>กลางคืนกลางวันนั้นเป็นเพียงเรื่องธรรมชาติ</u>	<u>ผู้นำนี้แหละต้องแยกแยะปัญหาให้ขาด</u>
<u>อย่าคิดว่าตนฉลาด</u>	<u>กวาดร่างแหรวบคนกลางคืน</u>
<u>ชีวิตคนรวยจนต่างกัน</u>	<u>แล้วยังบีบคั้นแบ่งแยกคนกลางวันกลางคืน”</u>

(เพลงน้ำตานกเค้าแมว, 2544)

การที่วงดนตรีคาราบาวได้มีโอกาสคลุกคลีกับเหล่าคนทำงานกลางคืนเป็นจำนวนมาก ทำให้พวกเขาแต่งเพลงในทำนองเดียวกันอีกสองเพลง คือ เพลงประชั้ยเคอร์ฟิว และ อดตีบอดตาย โดยกล่าวถึงเรื่องผลกระทบจากการจัดระเบียบสังคม

<u>“ไม่เคยนึกเลย จะคิดรวรัฐบาล</u>	<u>เป็นผู้ประกอบการ (ที่) หากินกลางคืน</u>
<u>กฎหมายที่มี เราไม่ฝ่าฝืน</u>	<u>หวานอมขมกลืน มาขอความเห็นใจ</u>
<u>เป็นศิลปิน หากินเปลืองตัว</u>	<u>ร้องแตกไปทั่ว มันอันตราย</u>
<u>คนรักก็มี คนชังมากมาย</u>	<u>ความจริงไม่ตาย ไปจากใจมวลชน</u>
<u>เป็นคนกลางคืน หากินกลางคืน</u>	<u>จะให้ทำอย่างอื่น คงไม่สัมฤทธิ์ผล</u>
<u>ชาตินี้เกิดมา ชะตาแสนกล</u>	<u>ต้องรับใช้ฝูงชน แลกอาหารดิบ</u>
<u>เฮ้ย...ชีวิตตลก ก็ยังขำไม่ออก</u>	<u>จะให้กลับบ้านนอก หรือทนยืนตัวลีบ</u>
<u>हनคืนวันเก่า ไปเช่าสามล้อถีบ</u>	<u>วันละเจ็ดแปดสิบ อดตีบอดตาย</u>

(เพลงอดตีบอดตาย, 2544)

<u>“อิสระภาพการทำกินถูกลิดรอน</u>	<u>เสียงเพลงบทนี้เป็นเพลงแค่คำวิงวอน</u>
<u>หยุดก่อน หยุดก่อน</u>	<u>ดู ประชั้ยเคอร์ฟิว</u>
<u>มันดีกว่านอนกลางคืน</u>	<u>ที่มาหากินกลางคืน</u>
<u>ในยามผู้คนเขาดิ้น</u>	<u>ตัวเรารู้เขาไม่ไหว</u>

ก็เกิดมาแสนอาภัพ

แต่งงานหนักงานเบาเราสู้ไหว

ไปอยู่ตามภัตตาคาร

กลับบ้านดีสี่ตีห้า

ก็มีพื้นที่ลงตัว

เพิ่งจะพานพบในครานี้

จำเรียนกันน้อยเกินไป

ด้วยหัวใจของร้อยบริการ

ร้านเหล้า ดิสโก้ ผับ บาร์

ตื่นมาเที่ยงวันพอดี

ดีชั่วทำกินกันหลายปี

เขาดีเส้นแบ่งเวลาให้หากิน”

(เพลงประชัยเคอร์ฟิว, 2544)

สำหรับวงการเพลงเพื่อชีวิตที่ช่วงก่อนหน้าซึ่งยึดฝับเพื่อชีวิตเป็นสรณะ ก็ได้ประสบปัญหาหนี้เดียวกับกลุ่มคนกลางคืนด้วยเช่นกัน ผู้ประกอบการฝับเพื่อชีวิตรายใหญ่รายหนึ่งให้ความเห็นว่า “...วันศุกร์ วันเสาร์ เป็นวันที่สำคัญมาก แยกมากันเยอะ รายได้ 2 วันนี้รวมกันแล้วมากกว่าอีก 5 วัน คือ อาทิตย์ถึงพฤหัสบดีอีก ร้านพวกนี้ก็มีกำไรสองวันนี้แหละ ถ้าต้องปิดตี 1 ตี 2 ลองคิดดูรายได้ขาดหายไปเท่าไร” (ยีนยง โอภากุล, 2545: 154)

ส่วนตัวของยีนยง เขากล่าวถึงกรณีนี้ว่า “ถึงที่สุดแล้ววงดนตรีเพื่อชีวิตอย่างผมคงจะไม่เดือดร้อนเท่าใดนัก ผมทำมาหากินครบ 20 ปีนี้แล้ว นับว่านานโขอยู่ ทุกๆ คืนในช่วงหน้าฝนจะมีงานแสดงตามฝับเพื่อชีวิต ตามคาเฟ่ และสวนอาหาร ซึ่งทางวงเองก็หาได้คิดราคาค่าแสดงมากมายอะไร เอากันแค่วงอยู่ได้ ร้านรวงอยู่ได้ ฟังพาอาศัยกันไปในสภาวะเศรษฐกิจเช่นนี้ซึ่งเท่ากับว่าเราได้มีเวทีแสดงออก พอถึงหน้าแล้งหน้าหนาว เรามีงานกลางแจ้ง งานวัด งานเบียร์ก็ไม่ค่อยได้เข้าฝับเท่าไร ถ้ารับเฉพาะงานกลางแจ้งก็อยู่ได้แล้ว แต่อยู่ก็อย่างหืดขึ้นคอเหมือนกัน เพราะตั้งแต่สภาวะเศรษฐกิจฟุบตัว กฎหมายเข้มงวดขึ้น ผู้ที่เดือดร้อนก่อนก็คือ Houseband มากกว่า พวกนี้เล่นประจำตามฝับตามร้าน ต้องตงงานแน่นอน” (ยีนยง โอภากุล, 2545: 156)

ทั้งศิลปินเพื่อชีวิตแท้และศิลปินที่พยายามสร้างภาพลักษณ์ให้เป็นศิลปินเพื่อชีวิตต่างได้รับความเดือดร้อนจากนโยบายจัดระเบียบสังคมเป็นอย่างมาก เนื่องจากเกือบจะทั้งหมดดำรงอยู่ด้วยงานแสดงต่างๆ ทั้งคอนเสิร์ต ฝับเพื่อชีวิต ร้านอาหาร หรือคาเฟ่ นอกจากความเดือดร้อนดังกล่าว ยังพบว่าอุปสรรคอันยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งของวงการเพลงเพื่อชีวิต คือ ปัญหาเทปผีซีดีเถื่อนหรือสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์ ที่เริ่มมีเรื่อยมาตั้งแต่หลังวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 แต่มาแพร่ระบาดเป็นอย่างมากเมื่อประมาณปี 2547 - 2548 พร้อมๆ กับเทคโนโลยีนำสมัยที่สามารถก๊อปปี้กันได้อย่างง่ายดาย มีทั้งลักลอบกันทำเป็นธุรกิจและไรทีใส่แผ่นแจกจ่ายกันในหมู่เพื่อนฝูง ซึ่งสร้างผลกำไรให้แก่ผู้ลักลอบผลิตสินค้าเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี

ในปี 2545 วงคาราบาวตอบรับเป็นฟรีเซนเตอร์ให้แก่เบียร์ลิโอที่พยายามก้าวเบียดขึ้นมาเป็นคู่แข่งของเบียร์สิงห์ซึ่งครองตลาดน้ำเมาอยู่ในขณะนั้น ด้วยการนำของนายเจริญ สิริวัฒนภักดี ทั้งนี้เริ่มต้นจากการว่าจ้างให้วงคาราบาวร้องเพลงที่ถูกแต่งขึ้นมาเพื่อการโฆษณาเบียร์ช้างโดยเฉพาะ นั่นคือ เพลงสาวเบียร์ช้าง

<u>“สวัสดิ์พี่ชายหัวใจช้าง</u>	<u>ได้เวลาหรือยังจะพี่จ๋า</u>
<u>อยากดื่มเบียร์เชิญพี่เข้ามา</u>	<u>มีขวัญตาเบียร์ช้างบริการ</u>
<u>มาชิมมาดื่มให้ลิ้มเคี้ยว</u>	<u>ดื่มพอเมาแล้วมอรรอยยิ้มหวาน</u>
<u>จากใจสาวเบียร์ช้างบริการ</u>	<u>แจกยิ้มหวานลงแก้วแล้วดื่มเอา”</u>

(เพลงสาวเบียร์ช้าง, 2544)

นอกจากการร้องเพลงดังกล่าวแล้ว พวกเขายังได้เป็นฟรีเซนเตอร์โฆษณา รวมทั้งการแต่งเพลงและร้องเพลงสำหรับการโฆษณาสินค้าขึ้นนี้โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายด้วย แต่มีข้อแลกเปลี่ยน คือ เบียร์ช้างจะช่วยสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการแสดงทัวร์คอนเสิร์ตของวงคาราบาวทั้งหมด และการจ่ายค่าตัวให้แก่วงคาราบาวในคอนเสิร์ตแต่ละครั้งด้วย ทั้งนี้ ยืนยง โอภากุล ให้ความเห็นเกี่ยวกับที่ปัจจุบันศิลปินเปรียบเสมือนเครื่องมือในการทำตลาดว่า เป็นเรื่องธรรมดาของธุรกิจซึ่งจะต้องมีจุดขายเพื่อดึงความสนใจจากผู้บริโภค “อย่างตัวเองตอนนี้ก็เป็นแบรนด์ช้างไปแล้ว อีกหน่อยคงเอาหน้าแอดคาราบาว (ยืนยง โอภากุล – ผู้วิจัย) ไปติดบนกระป๋องเบียร์ช้างยังได้ เพราะแอดก็คือช้าง ขนาดที่แอดจะดื่มเบียร์ยี่ห้ออื่นไม่ได้เลย ในความรู้สึกของคนอื่น” (เออาร์ไอพี, 15 มิถุนายน 2553) ภาพของขุนพลเพลงเพื่อชีวิตอย่างวงคาราบาวจึงเข้าสู่วงการธุรกิจอย่างเต็มตัว

ปลายปีเดียวกันนั่นเอง ยืนยง โอภากุลและวงดนตรีคาราบาวตอกย้ำการก้าวเข้าสู่วงการธุรกิจอย่างชัดเจน ด้วยการหันมาผลิตเครื่องดื่มชูกำลังร่วมกับเสถียร เศรษฐสิทธิ์ เจ้าของโรงเบียร์เยอรมันตะวันแดงโดยมีชื่อสินค้าว่า “คาราบาวแดง” การสร้างบทเพลงของตนเองให้กลายเป็นการโฆษณาสินค้าจึงตามมา ด้วยบทเพลงคาราบาวและเพลงนักสู้ผู้ยิ่งใหญ่ อันเป็นสโลแกนหลักในการขายสินค้า

<u>“นักสู้ผู้ยิ่งใหญ่</u>	<u>คือนักสู้ผู้ยิ่งใหญ่</u>
<u>คือคนไทยผู้ยิ่งใหญ่</u>	<u>คาราบาวคาราวะมันคง</u>
<u>ยืนยงขอยืนยันตะวันแดง</u>	<u>คาราบาวแดง คาราบาวแดง</u>

คาราบาวแดง คาราบาวแดง

ขอยื่นหยัดเชิดชู

คาราบาวแดง คาราบาวแดง

คาราบาวแดง คาราบาวแดง

ขอยื่นหยัดเชิดชู นักสู้ผู้ยิ่งใหญ่

บาวแดงขวด"

(เพลงคาราบาวแดง, 2545)

“คือนักสู้ผู้ยิ่งใหญ่ คือคนไทยผู้ยิ่งใหญ่ คือลูกหลานตั้งมั่นเจตจำนง สืบทอดเจตนา
เหนียวกายจะยิ่งฝ่า เหนื่อยใจจะยิ่งฝืน ปกป้องผืนดินให้ยั่งยืน เจกเช่นบรรพชนไทย
ทบทมือแกงให้เกิดแรงดลใจ ตีไม่ได้ต้องอดข้าว
กลยุทธ์สุดยอดแพรวพราว ตำราพิชัยสงคราม
มีคนน้อยร้อยรวมเป็นปีก ค่อยนึกคิดทำการใหญ่
กู้ชาติให้เป็นไท สร้างแคว้นแดนสยาม
ปกป้องผืนดินให้ยั่งยืน เจกเช่น...นักสู้ผู้ยิ่งใหญ่”

(เพลงนักสู้ผู้ยิ่งใหญ่, 2545)

หากพิจารณาเนื้อหาของบทเพลงนักสู้ผู้ยิ่งใหญ่ จะพบว่าเป็นมีเนื้อหาปลุกกระดม แนวคิดชาตินิยม แต่การที่ศิลปินวงคาราบาวใช้บทเพลงนี้สร้างกระแสการโฆษณาสินค้าที่พวกเขา ลงทุนไปนั้น ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มแฟนเพลง เพื่อชีวิต ที่ไว้เนื้อเชื่อใจและให้ความเชื่อมั่นกับวงคาราบาวว่าจะสร้างผลงานที่ดีและเพื่อสังคมมา โดยตลอด การสร้างภาพลักษณ์ทางธุรกิจเช่นนี้ ทำให้เกิดแนวความคิดด้านลบต่อศิลปินวงคาราบาวเป็นอย่างมาก

ทั้งนี้ ความผิดหวังดังกล่าว สามารถตีความได้ว่าคำว่าเพลงเพื่อชีวิตของคน จำนวนมากยังหมายถึงบทเพลงที่เกี่ยวกับอุดมการณ์ สะท้อนสภาพปัญหาสังคม และจรรยาบรรณ จรรยาบรรณสังคมอยู่ ทั้งยังเป็นเพลงที่ต่อสู้เพื่อคนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคมเสมอ แต่เมื่อการเข้าสู่ ธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบและชัดเจนของศิลปินในดวงใจผู้ถือเป็นตำนานเพลงเพื่อชีวิต ทำให้คนใน สังคมเกิดความรู้สึกผิดหวังเป็นอย่างมาก ดังเช่นความรู้สึกของอัมรินทร์ เนืองภา แฟนเพลงตัวยง ของวงคาราบาวที่มีโอกาสได้ใกล้ชิดกับยืนยง โอภาณกุลและวงดนตรีคาราบาว

พอโตขึ้นๆ ก็รู้สึกว่ามันเสื่อม พอเราอายุมากขึ้น ก็เห็นอะไรมากขึ้น รู้จักเขามากขึ้น ยิ่งรู้จักโดยส่วนตัว ยิ่งรู้สึกเสื่อม ประเด็นใหญ่ที่สุด คงจะเป็น เรื่องที่พี่แอ๊ดหันมาทำธุรกิจคาราบาว จริงๆ แก่ก็มีดีก่อนหน้านั้น แก่แต่งเพลง

อนุรักษ์ แต่ก็ป็นนักล่าสัตว์ด้วย ล่าสัตว์แทบจะทุกเดือน เราพอได้ยิน แต่ก็ไม่เห็นภาพ แต่คาราบาวสั้นสะเทือนเรามาก เพราะเรารู้สึกว่าที่ผ่านมาคุณโกหกเธอ
(อัมรินทร์ เนืองภา. สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2553)

วงการเพลงเพื่อชีวิตจึงเกิดความเปลี่ยนแปลงอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องสืบเนื่องจากช่วงก่อนหน้า กล่าวคือ ศิลปินหลายท่านเลือกที่จะไม่เรียกตนเองว่าศิลปินเพลงเพื่อชีวิต เนื่องจากความเสื่อมหลายด้านของวงการที่เคยเต็มไปด้วยอุดมการณ์วงการนี้ อย่างไรก็ตาม แนวเพลงของพวกเขายังเป็นแนวทางแบบโฟล์ค ซึ่งเป็นแนวเพลงหลักของวงการเพลงเพื่อชีวิต แต่ในช่วงปี 2544 – 2550 พบว่า ปรากฏแนวเพลงอื่นๆ ที่ไม่ใช่แนวเพลงโฟล์ค เช่น ป๊อป ร็อค แร็ป เป็นต้น แต่มีเนื้อหาเข้าข่ายเพลงเพื่อชีวิตแท้ กล่าวคือ เป็นเพลงที่สะท้อนปัญหา มีความจริงใจและสังคม ชื่นมาเป็นทางเลือกของเพลงอีกแนวทางหนึ่ง

ทั้งนี้ ทิวา สารระจุทะ บรรณาธิการนิตยสารสี่ส้นบันทึกผู้ร่ำหวอดอยู่กับวงการเพลง ซึ่งเรียกร้องให้มีการขยายของวงการเพลงเพื่อชีวิตตลอดมา กล่าวว่า ไม่ควรจะยึดติดที่รูปแบบของบทเพลง ให้ดูที่เนื้อหาแล้วค่อยตัดสินใจว่าเป็นเพลงเพื่อชีวิตหรือไม่ดีกว่า “ทุกวันนี้ถ้าจะใช้คำว่าเพลงเพื่อชีวิต ต้องไม่ติดรูปแบบหรือติดเครื่องแบบ เพราะมันจะอยู่ในสไตล์ดนตรีอะไรก็ได้ อยู่ในป๊อป ร็อค หรืออะพาร์ตเมนต์คันทรี หรือไทเทเนียมก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นในโซนของคาราบาว คาราวาน หรือป๊อ ฟงสิทธิ์ เพราะฉะนั้นเพลงเพื่อชีวิตคือเพลงอะไรก็ได้ที่จับจากเนื้อหาเพลงที่ไม่ใช่เพลงรักของเราสามคน เป็นเนื้อหาที่สามารถให้กำลังใจ ซึ่งมันสามารถอยู่ในเพลงทุกประเภท บางเพลงอาจจะป็นประเภทที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งดนตรีประเภทหรือสไตล์อื่นจะไม่ค่อยเล่นกัน ถ้ามีบางวงเล่นก็ถือว่ารวมอยู่ในนั้นได้ อย่างเพลงเงินล้านของโมเดิร์นด็อก สะท้อนว่ามีเงินล้าน จะมีไปทำไม นั่นถือว่าเป็นเพลงเพื่อชีวิต ตอนนีถ้ถ้าสังคมเขายอมรับคำว่าเพลงเพื่อชีวิต ก็ใช้คำว่าเพลงเพื่อชีวิตไป แต่เราก้ยังยืนยันให้จับที่เรื่องราวของตัวเพลง” (ทิวา สารระจุทะ, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2553)

สำหรับประเด็นการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลที่มีตั้งแต่ปี 2548 สุรัชย์ จันทิมารได้แต่งบทเพลง 2548 ที่บรรยายถึงระบอบประชาธิปไตยว่าล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด ซึ่งเขาเปิดเผยต่อบทเพลงนี้ว่า “การเข้าไปร่วมครั้งแรกของพันธมิตร คือ เข้าไปให้กำลังใจเท่านั้น เผอิญว่ามีเพลงเพลงหนึ่งแต่งขึ้นมา ก็เลยนำไปเปิดตัวด้วย เพลงนั้นมีชื่อว่า 2548 เป็นเพลงที่เป็นเรื่องราวใน พ.ศ.นั้น ไม่ได้พูดถึงเรื่องการเมือง แต่เป็นจินตนาการด้านความพอเพียงซึ่งมัน

สอดคล้องไปกับพันธมิตร” (สุรัชย์ จันทิมาธร, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2553) และทำให้ได้ชื่อว่าเป็นเพลงของพันธมิตรในเวลาต่อมา

“ขบวนรถเรา อย่างไม่เจ็ดสิบสาม ลุ่มๆ ดอนๆ
 ไปตามเส้นทางที่ขอปรารถนา บางคราว บางครั้ง เข้มแข็ง บึกบึน เก่งกล้า
 อำนาจกับวาสนา ทั้งบารมีที่แผ่ไกลกิน
 เหลือเพียงทางป่า ที่ว่าไม่รู้ไปสู่แห่งใด
 แต่น่าสนใจ เพราะเป็นทางใหม่ ไปสุดแผ่นดิน
 แลดูเขียวๆ เลี้ยวลัดกันไป ไม่มีสุดสิ้น
 คือที่อยู่ทีกินที่ต้องสร้างทำด้วยน้ำมือเรา
 จะเอาทางไหน จะไปทางใด 2548”

(เพลง 2548, 2548)

แม้ว่าตำนานเพลงเพื่อชีวิตอย่างสุรัชย์ จันทิมาธรจะประกาศข้างอยู่ฝ่ายพันธมิตร ๆ กวีและนักแต่งเพลงชื่อดังอย่าง วิสา คัญทัพ อยู่ฝ่าย นปช. แต่ผู้นำวงดนตรีคาราบาว ยืนยง โอภากุล เจียบเจียนในตอนต้น จนทำให้หลายฝ่ายคิดว่าเขาเลือกถือหาง พ.ต.ท.ทักษิณ เนื่องจากการพูดสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในขณะที่แสดงคอนเสิร์ตตามสถานที่ต่างๆ รวมทั้งบทเพลงที่เขาแต่งมีเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐบาล อาทิ เพลงเสพตาย ชายคุก ซึ่งเป็นเพลงที่กล่าวถึงนโยบายการปราบปรามยาเสพติด และเพลงตำบลของหนู ที่กล่าวถึงนโยบายแก้ไขปัญหาคาความยากจนด้วยการกระจายผ่านโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

“คนเสพตาย คนชายติดคุก คนเสพตาย คนชายติดคุก
 ข้อความนี้ปลุก ให้ฉันนึกคิด
 สิ่งเสพติดมีมากมาย เลวร้ายผิดกฎหมาย
 บางอย่างมีพิษถึงตาย ต้องแอบขาย และแอบเสพ
 ฉันเอง ก็ไม่เข้าใจ ว่าทำไม มนุษย์จึงต้องเสพ
 ฉันเอง ไม่ค่อยเข้าใจ ว่าทำไม มนุษย์จึงต้องขาย
 สิ่งที่ทำลาย ลูกหลานมนุษย์ด้วยกันเอง”

(เพลงเสพตาย ชายคุก, 2548)

“ชื่นชมชีวิตที่แร้นแค้น
วันหนึ่งจดหมายจากภาครัฐ
บ้านหนูอยู่ดี มีกินมีใช้ มีเหลือ มีเก็บ
ไม่มีเสียงร้องของความหิว
โลกได้ประจักษ์

ทั้งที่เขายังคงยืนหยัด
ได้ปิดประกาศให้หมู่บ้านหนูเป็นโอท็อป
เย็บปักถักร้อย ทอผ้า จักสาน แกะสลัก
สายลมพัดปลิวด้วยความรัก
จดจำตำบลของหนู”

(เพลงตำบลของหนู, 2548)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาให้ถี่ถ้วนจะพบว่า มีเพลงฤกษ์ดาวเทียม ซึ่งกล่าวถึงปัญหาการขยายตัวของการใช้โทรศัพท์ที่กลายมาเป็นของใช้ประจำตัวของคนทุกเพศทุกวัย ทุกฐานะ ซึ่งครอบครัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้ถือกิจการโทรคมนาคมรายใหญ่ของประเทศไทย

“เสียงยายเขาบ่นด่า มันทกฟากลงมา
เด็กน้อยพอพันวัยตั้งไข่
ลูกโทร พ่อแม่ควักตังค์
และยอมรับอย่างไม่หืออือ
เสียงตาคอยเตือนหลาน

จากดาวเทียมหรืออย่างไร
ร้องให้พุ่มพ่าย อยากรจะได้มีถือถือ
ไอ้อนิจจัง ยังต้องแลกซื้อ
กับความพ่ายแพ้เทคโนโลยี
อย่าเพลินพุดนาน จนควันออกหู”

(เพลงฤกษ์ดาวเทียม, 2548)

ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ประกาศตัวร่วมขบวนการกับฝ่ายใด แต่ยืนยง โอภากุล ก็ได้แต่งเพลง “สมภารแข่งโบสถ์” (2549) ซึ่งหากดูมิวสิควิดีโอประกอบจะพบอย่างชัดเจนว่าเปรียบสมภารเป็น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เนื่องจากในมิวสิควิดีโอใบหน้าของสมภารมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมซึ่งตรงกับรูปพรรณของ พ.ต.ท.ทักษิณ ในเพลงกล่าวถึงสมภารเลี่ยมผู้มีความรู้และความดีในการสร้างโบสถ์ใหม่ จนชาวบ้านไม่เชื่อว่าสมภารรูปนี้ฉันอาหารในยามวิกาล เมื่อจุกซึ่งเป็นเด็กวัดนำไปเล่าให้ฟัง โดยภายหลังแข่งโบสถ์ให้เจ้าสัวเมืองสิงค์ ซึ่งเปรียบได้กับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรที่ขายหุ้นให้กับกลุ่มทุนสิงคโปร์

“เมื่อสมภารแข่งโบสถ์ให้กับเจ๊ก
ถูกกฎหมายชอบธรรมมันก็จริง
ความศรัทธาที่เงินตราซื้อไม่ได้
ความศรัทธาที่ไม่เหลืออีกต่อไป

ชื่อว่าเจ้าแกแสดเจ้าสัวเมืองสิงค์
แต่สิ่งที่ไม่เหลือคือความศรัทธา...ศรัทธา...
ความศรัทธาของประชาชนไทย
เมื่อผู้คนจับได้ หลังสมภารแข่งโบสถ์”

(เพลงสมภารซังโบสถ์, 2549)

สำหรับช่วงเต็มใบแบบเศรษฐกิจประชานิยม วงการเพลงเพื่อชีวิตถือว่าซบเซาลงเป็นอย่างมาก บทเพลงเพื่อชีวิตที่นิยมเล่นกันตามงานคอนเสิร์ตหรือผับเพื่อชีวิต มักจะเป็นเพลงที่โด่งดังในช่วงยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟู ซึ่งถือเป็นยุคทองของเพลงเพื่อชีวิตด้วยเช่นกัน ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตออกผลงานเพลงในช่วงนี้เกิดขึ้นค่อนข้างน้อย สาเหตุหลักเป็นเพราะปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์หรือปัญหาเทปผีซีดีเถื่อน ซึ่งมีการพัฒนากระบวนการขายและการผลิตให้แยบยลมากขึ้น นายทุนจึงเขย็ดขยาดกับการลงทุนเพื่อศิลปินเพลงทุกแนว เพราะเม็ดเงินที่ได้แทนที่จะไหลเข้าสู่นายทุนที่ศิลปินเหล่านั้นสังกัด กลับลงไปสู่กลุ่มผู้ละเมิดลิขสิทธิ์มากกว่าครึ่งหนึ่ง จึงไม่คุ้มทุนกับการลงทุนและการประชาสัมพันธ์

ในส่วนของศิลปินกลุ่มตัวอย่าง พบว่าศิลปินเริ่มมีความอยู่ตัวกับวงการเพื่อชีวิตเนื่องด้วยการต่อสู้และช่วงชีวิตที่ยาวนาน เพราะฉะนั้นภาพการมองปัญหาหรือการสะท้อนปัญหาจึงกว้างขึ้น และเลือกที่จะหันมาสนใจด้านปรัชญา ซึ่งมีความสุขนุ่มลึกทางด้านความคิดมากกว่า อันเป็นไปตามช่วงวัยของศิลปินกลุ่มนี้ จนกระทั่งศิลปินเพลงเพื่อชีวิตถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมว่าไม่มีความร้อนแรงและพลังของการต่อสู้ดังเช่นช่วงก่อนหน้านี้ ทั้งนี้การเข้าสู่ธุรกิจหรือระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัวของศิลปินวงคาราบาว ได้ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของคนในสังคมและแฟนเพลงรุ่นก่อนของพวกเขาเป็นอย่างมาก เนื่องจากความคาดหวังว่าขุนพลเพลงเพื่อชีวิตกลุ่มนี้ควรจะต้องสร้างผลงานเพลงให้ได้มาตรฐานเดิม

ทั้งนี้ ภาวะเศรษฐกิจและปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์เป็นอุปสรรคใหญ่ของพวกเขาเกิดแนวความคิดใหม่ในการแก้ปัญหา นั่นคือ การรับค่าลิขสิทธิ์จากการดาวน์โหลดเสียงเพลงหรือสายในโทรศัพท์มือถือในยุคเทคโนโลยีเช่นนี้ รวมทั้งการแก้ปัญหาด้วยวิธีคลาสสิกจากการแสดงคอนเสิร์ตหรือการร้องเพลงตามผับเพื่อชีวิตที่กลายมาเป็นวิธีสร้างความอยู่รอดทางหลักของศิลปินเพลงเพื่อชีวิต วิธีการเหล่านี้สามารถช่วยให้วงดนตรีอย่างคาราบาวและพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ ดำเนินชีวิตกับเศรษฐกิจยุคปัจจุบันในฐานะศิลปินได้ แต่สำหรับวงดนตรีที่เป็นครอบครัวใหญ่อย่างวงคาราบาวซึ่งมีลูกจ้างของวงจำนวนมาก เพื่อความอยู่รอด พวกเขาจึงเลือกที่จะสร้างธุรกิจและเข้าสู่ระบบทุนนิยม อันเป็นข้อตรงข้ามของความยากจนที่พวกเขาต่อสู้และสะท้อนในบทเพลงมาโดยตลอด

นอกจากนี้ ยังพบว่าปัญหานิยามของเพลงเพื่อชีวิตที่จำกัดอยู่กับรูปแบบภาพลักษณ์ของศิลปินหรือแนวเพลงแบบโฟล์ค โดยไม่สนใจเนื้อหาของบทเพลงเหล่านั้นจะเป็นอย่างไรเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อวงการเพลงเพื่อชีวิต รวมทั้งการที่ศิลปินรุ่นใหม่ ๆ ที่มีแนวเพลงนอกเหนือจากเพลงโฟล์คหรือโฟล์คร็อค อาทิ แนวเพลงป๊อป ร็อค แร็ป เป็นต้น มีความพยายามที่จะแต่งเพลงที่สะท้อนปัญหาสังคมและจรรโลงใจด้วยเช่นกัน แต่ศิลปินเลือกที่จะไม่เรียกตนเองว่าศิลปินเพื่อชีวิต เนื่องจากการสร้างวาทกรรมภาพลักษณ์ของศิลปินเพื่อชีวิตที่เลียนแบบวงดนตรีเพื่อชีวิตชื่อดังทั้งวงคาราวานและคาราบาวของระบบทุนนิยม ดังนั้นจึงการเปลี่ยนแปลงอีกรูปแบบหนึ่งของเพลงเพื่อชีวิตที่หลีกเลี่ยงวาทกรรมดังกล่าว

4.3 สรุปวาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตของศิลปินเพลงเพื่อชีวิตในระดับประเทศ (พ.ศ.2525 - 2550)

- ช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ (พ.ศ. 2525 – 2530)

“ประชาธิปไตยครึ่งใบ” เป็นชื่อเรียกของแนวทางของการประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มหลักของประเทศที่มีอำนาจสูง คือ ทหาร สถาบัน และกลุ่มทุน เนื่องจากในช่วงนั้นเป็นช่วงรอยต่อการสิ้นสุดของเผด็จการทหาร และการเข้ามาของระบบทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบ แนวทางการดำเนินงานของรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตลอดช่วงเวลาดังกล่าว จึงเป็นที่มาของชื่อเรียกข้างต้นจากวงการสื่อมวลชนและนักวิชาการ

ในวงการเพลงเพื่อชีวิต เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นบริบททางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการประสานประโยชน์ วาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นผ่านบทเพลงในช่วงเวลานี้ จึงเป็นการเรียกร้องการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงที่เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งมีประเด็นที่กล่าวถึงในบทเพลง อาทิ การเลือกตั้งและผู้นำที่มาจากการเลือกตั้ง การเสียดสีเรื่องทหาร นักการเมือง และนโยบายการดำเนินงานของรัฐบาล เป็นต้น

สำหรับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ ช่วงแรกพบว่าเกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ส่วนช่วงกลางถึงปลายเป็นการหลั่งไหลเข้ามาของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ส่งผลให้สังคมไทยเต็มไปด้วยการแข่งขันและต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอดในสังคมที่กำลังปรับเปลี่ยนไปสู่สังคมแบบทุนนิยมอย่างรวดเร็ว ทำให้วาทกรรมเพลงเพื่อชีวิตกล่าวถึงการปกครองที่มีความเท่าเทียม

และมีความยุติธรรมในสังคม โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาด้านเศรษฐกิจทั้งที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชนชั้นล่างและชนชั้นกลาง ด้วยการบรรยายสภาพความยากจนและการต่อสู้ในการดำรงชีวิตจากคนกลุ่มต่างๆ เช่น ชาวนา กรรมกร ครู นักศึกษา ตังเกหรือลูกจ้างชาวประมง คนขับสามล้อ เป็นต้น

ปัญหาอันเกิดจากระบบทุนนิยมและการพัฒนาของภาครัฐในอดีต อาทิ ค่านิยมในการขายแรงงานยังประเทศตะวันออก ค่านิยมการผ่อนจ่าย การตกงาน ปัญหาเด็กสลัมและเด็กเร่ร่อน ปัญหาขอทาน ปัญหาโสเภณี ฯลฯ ได้กลายเป็นปัญหาสังคมที่ลูกหลานและรอยคอยการแก้ไข ทั้งนี้ ปัญหาสังคมและปัญหาเศรษฐกิจมีความเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ ปัญหาเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา ตัวอย่างเช่น ความยากจนทำให้หญิงสาวจำนวนมากหันมารับอาชีพขายบริการทางเพศจนเกิดปัญหาสังคม ซึ่งต่อมามีวาทกรรมที่เรียกร้องความเท่าเทียมและมีความยุติธรรมในสังคม กลายเป็นวาทกรรมหลักของเพลงเพื่อชีวิตในทุกๆ ช่วง

นอกจากความเท่าเทียมและความยุติธรรมในระดับชาติ ศิลปินเพื่อชีวิตเรียกร้องความเท่าเทียมและความยุติธรรมจากนานาชาติด้วย กล่าวคือ ในปี 2528 - 2529 พบว่าเกิดความพยายามเอาไรต์เอาเปรียบประเทศไทยจากประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกกฎหมาย "ฟาร์ม แอ็กต์" เพื่อป้องกันสินค้าเกษตรจากต่างประเทศทะลักเข้ามาในประเทศไทย อันส่งผลให้ตลาดข้าวไทยและพืชผลทางการเกษตรมีปัญหาการส่งออก วาทกรรมชาตินิยมด้วยการปลุกกระแสไทยช่วยไทยและตีแผ่การเอาไรต์เอาเปรียบจากต่างชาติจึงเกิดขึ้นผ่านบทเพลงเพื่อชีวิต

● ช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจเฟื่องฟู (พ.ศ.2531 - 2539)

วาทกรรมจากเพลงเพื่อชีวิตที่ปรากฏในบริบททางการเมืองช่วงนี้ คือ การเรียกร้องการปกครองแบบประชาธิปไตยเต็มใบนับตั้งแต่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ซึ่งเป็นวันที่คณะ รสช. ทำการรัฐประหาร พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ จนกระทั่งเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในเดือนพฤษภาคม 2535 โดยบทเพลงจะกล่าวถึงการเรียกร้องประชาธิปไตยที่ทวีความรุนแรงขึ้นจากช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ เนื่องจากแปรผันตรงตามความรุนแรงของสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น นอกจากบทเพลงที่ใช้เป็นสื่อวาทกรรม ยังพบว่าศิลปินเพื่อชีวิตยังเข้าร่วมการต่อสู้ชุมนุม การเรียกร้องประชาธิปไตยในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ รวมทั้งงานรำลึกต่างๆ หลังเหตุการณ์อีกด้วย

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คือ การเรียกร้องประชาธิปไตยในมิติด้านการจัดสรรผลประโยชน์โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปินเพื่อชีวิตเห็นเป็นที่ประจักษ์ว่าการดำเนินงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรผลประโยชน์ในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะ

ทรัพยากรธรรมชาติ รัฐบาลและข้าราชการที่เกี่ยวข้องมักจะดำเนินการเพื่อกอบโกยผลประโยชน์เหล่านั้นสู่ตนเอง กอปรกับการอัตราการลดลงอย่างน่าใจหายของทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย ประมาณปี 2535 เป็นต้นมา บทเพลงเพื่อชีวิตจึงเกี่ยวข้องกับวาทกรรมนี้เป็นจำนวนมาก ทั้งบทเพลงที่เสียดสีการทำงานของรัฐบาลและข้าราชการ รวมทั้งการรณรงค์ให้คนในสังคมหันมาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ช่วงประชาธิปไตยเต็มใบกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ (2540 - 2543)

ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นวงกว้าง ความยากจนและการต่อสู้เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ในภาวะฟองสบู่แตก ส่งผลให้วงการเพลงเพื่อชีวิตหันกลับมาชวาทกรรมประชาธิปไตยอันหมายถึงความเท่าเทียมและความยุติธรรมขึ้นมาอีกครั้ง นอกจากนี้ยังได้เพิ่มแนวเพลงที่เกี่ยวข้องกับการให้กำลังใจในการต่อสู้ชีวิตอีกด้วย

ทั้งนี้ มิติใหม่ที่เพิ่มขึ้นมาสำหรับวาทกรรมดังกล่าว คือ การนำเสนอแนวคิดและการต่อสู้ของการเมืองภาคประชาชน โดยเฉพาะชนชั้นล่างที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ สาเหตุหลักเกิดจากการรวมตัวเรียกร้องขอความเป็นธรรมและขอให้รัฐบาลช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของกลุ่มสมัชชาคนจนนับตั้งแต่ปี 2538 บทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงนี้จึงกล่าวถึงสภาพปัญหาสังคมและเศรษฐกิจ ปัญหาและการเรียกร้องของกลุ่มรากหญ้า รวมทั้งข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาด้วยแนวคิดชาตินิยมและเศรษฐกิจพอเพียง

- ช่วงประชาธิปไตยเต็มใบแบบเศรษฐกิจประชานิยม (2544 – 2550)

วาทกรรมที่เกิดขึ้นในเพลงเพื่อชีวิตจากบริบททางการเมืองในช่วงนี้ เป็นการเรียกร้องประชาธิปไตยที่มีความเป็นธรรมและความถูกต้อง อันเกิดจากแนวทางการบริหารงานแบบทักษิณนิยมิกส์ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ที่ในช่วงหลังพบหลักฐานว่าเป็นแนวทางซึ่งเอื้อผลประโยชน์ต่อตนเองและพวกพ้อง ศิลปินเพื่อชีวิตจึงแต่งบทเพลงที่เกี่ยวข้องจึงมีเนื้อหาในการตีแผ่ผลกระทบของนโยบายและต่อต้านระบอบทักษิณ